

ΑΡΜΟΝΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΣΥΝΤΑΞΙΣ: ΟΔΟΣ ΟΜΗΡΟΥ 9

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΙΣ: ΟΔ. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 53

Παρακαλούνται οί κ. κ. Συνδρομηταί νά προσέχουσιν εις τὰ
ἐν τῇ 3ῃ καὶ τῇ 4ῃ σελίδι σημειούμενα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 4^{ου} ΤΕΥΧΟΥΣ

Ἡ ἑορτὴ τῶν ῥόδων, ὑπὸ Π. Καρολίδου	Σελ. 202
Ἀνάλυσις τῶν Σφηκῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, ὑπὸ Γ. Θοιβιδοπούλου	» 207
Κεφαλληνίας χριστιανικαὶ ἀρχαιότητες, ὑπὸ Κ. Γ. Ζησίου	» 222
Σημείωσις περὶ τῶν μολυβδοβοῦλλων τῆς Κεφαλληνίας, ὑπὸ Κ. Μ. Κωνσταντοπούλου	» 248
Αἰγυπτιακὰ μελέται : Ὁ Σύγχρονος ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνισμός, ὑπὸ Γ. Β. Τσοκοπούλου	» 252
Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου διδασκάλου Ἰωάννου Μπενιζέλου, ὑπὸ Θ. Φιλαδέλφους	» 263
Ἐκ τοῦ Κρητικοῦ Ἀρχείου	» 271

ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΙ

Πίναξ ΙΑ' καὶ ΙΒ' : Χριστιανικὰ ἐπιγραφαὶ Κεφαλληνίας.

Κύριος καὶ πρῶτιστος σκοπὸς τῆς « Ἀρμονίας » εἶναι ἡ διάδοσις τῆς ἀληθείας διὰ πρωτοτύπων ἐπιστημονικῶν μελετῶν, ἀναγομένων ἰδίᾳ εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν, τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν, τὴν ἐθνικὴν καὶ χριστιανικὴν ἀρχαιολογίαν, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν γένει, ὡς καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας.

Κατὰ δεύτερον λόγον σκοπεῖ νὰ καθιστᾷ προσιτὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας δι' ἐπιτυχῶν μεταφράσεων πάνθ' ὅσα γραφόμενα ξένη φωνῆ συνᾶδουσι πρὸς τὸν ἄνω σκοπὸν, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν ξένων γλωσσῶν ἢ καὶ δι' ἄλλους λόγους δὲν περιέρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς γνῶσιν πάντων ἡμῶν.

Πρὸς ὅσον ἔνεστι τελειοτέραν ἐπίτευξιν τούτων ἡ « Ἀρμονία » μετ' ἰδίας προσοχῆς θὰ παρακολουθεῖ τὴν φιλολογικὴν κίνησιν τῆς τε Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀλλοδαπῆς, ὅ μόνον ἀναγράφουσα τὰ ἐκάστοτε ἐκδιδόμενα συγγράμματα ὅσα ἀνάγονται εἰς τὸ πρόγραμμα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀναπτύσσουσα ἢ καὶ κρίνουσα τὰ περιεχόμενα τῶν μᾶλλον ἀξίων λόγου. Ὅθεν καὶ παρακαλοῦμεν πάντα ἐκδίδοντα νέον σύγγραμμα ὅπως πέμπῃ ἡμῖν ἐν ἀντίτυπον αὐτοῦ, ἢ ὅταν πρόκειται περὶ δαπανηροῦ πως δημοσιεύματος, ν' ἀναγγεῖλῃ ἡμῖν τοῦλάχιστον τὴν ἐκδοσιν.

Ἡ « Ἀρμονία » θέλει φιλοξενεῖ ἐν ταῖς στήλαις αὐτῆς πᾶσαν ἐπιστημονικὴν διατριβὴν ἐγκρινομένην προηγουμένως ὑπὸ τῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συσταθείσης ἐιδικῆς ἐπιτροπῆς καὶ μὴ προσκρούουσαν εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως πρὸς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ τὰ διδάγματα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ « Ἀρμονία » ἐκδίδεται κατὰ μῆνα εἰς τεύχη ἀποτελούμενα ἐκ 4 τυπογραφικῶν φύλλων εἰς μέγα 8^{ον} μετ' εἰκόνων καὶ πινάκων ἐν παραρτήματι ἢ καὶ ἐντὸς τοῦ κειμένου.

Ἐκαστον τεῦχος τιμᾶται δραχμῆς (ἐν τῷ ἐξωτερικῷ φράγκου χρυσοῦ), ἢ δ' ἐξάμηνος συνδρομῆ δραχ. 5 (ἐν τῷ ἐξωτερικῷ φρ. χρ. 5) καὶ ἡ ἑτησία δραχ. 10 (ἐν τῷ ἐξωτερικῷ φρ. χρ. 10).

Ὅσοι τῶν κ. κ. συνδρομητῶν δὲν κατέβαλον ἀκόμη τὴν συνδρομὴν αὐτῶν παρακαλοῦνται νὰ πέμψωσιν αὐτὴν

οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι καὶ τῇ Ἀνατολῇ

πρὸς τὸν κ. ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΝ ΜΠΑΡΤ, ἐκδότην, ἐν Ἀθήναις, ὁδ. Πανεπιστημίου 53,

οἱ δ' ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ

πρὸς τὸν HERRN CARL FR. FLEISCHER, Buchhändler, Leipzig, Salomonstrasse 16, μετὰ τῆς ἐξῆς σημειώσεως : pour compte de MM. Barth & von Hirst à Athènes.

Εἰς τοὺς συνδρομητὰς τῆς « Ἀρμονίας » παρέχομεν τὰ ἐξῆς ἔργα τοῦ κ. Ἀντωνίου Μυλιαράκη ἀντὶ λίαν μικρῶν τιμῶν, ἥτοι :

Μελέτην περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἴονίου πελάγους ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ νέᾳ γεωγραφίᾳ (ἀρχικὴ τιμὴ δρ. 1) ἀντὶ λεπτῶν 50, ταχυδρ. ἀποστελλ. 65.

Γεωγραφίαν πολιτικὴν νέαν καὶ ἀρχαίαν τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, μετὰ γεωγραφικοῦ πίνακος τοῦ νομοῦ (ἀρχ. τιμὴ δρ. 5) ἀντὶ δρ. 2, ταχυδρ. ἀποστελλ. 2.60.

Γεωγραφίαν πολιτικὴν νέαν καὶ ἀρχαίαν τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, μετὰ γεωγραφικοῦ πίνακος (ἀρχ. τιμὴ δρ. 5) ἀντὶ δρ. 2, ταχυδρ. ἀποστελλ. 2.60.

Παραγγελίας ἀπευθυντέον πρὸς τὸν κ. Γουλιέλμον Μπάρτ,
ἐν Ἀθήναις, ὁδ. Πανεπιστημίου ἀρ. 53.

Η ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΡΟΔΩΝ

(Ροδισμός, Ἀνθισμός, Ἀνθηφόρια, Rosalia, Ρουσσάλια, Pascha Rosarum, Βαριουβάρια, Russalka).

Τὴν γνωστὴν ἑορτὴν τοῦ μεσαιωνικοῦ Πάσχα τῶν Ρόδων (Pascha Rosarum καὶ Rosalia καλουμένην), ἠθεώρησάν τινες ὡς ἑορτὴν χριστιανικὴν ἢ τοῦλάχιστον ἰταλορωμαϊκὴν ἐξ Ἰταλίας διαδοθεῖσαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς καὶ τὰς σλαυικὰς χώρας. Ὁ Miklosich, ὅστις φρονεῖ ὅτι ἡ ἑορτὴ ἔχει ἀρχὴν καθαρῶς χριστιανικὴν συνδεδεμένην μετὰ τῆς ἑορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς, εὔρε τὸ ὄνομα Rosalia ἐν πάσαις ταῖς σλαυικαῖς γλώσσαις καὶ αὐτὰς δὲ τὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα Russalka γνωστὰς μυθικὰς μορφὰς τῆς ῥωσικῆς μυθολογίας ἠθεώρησεν ὡς ἀπλὴν μυθικὴν προσωποποίησιν τῆς ἑορτῆς τοῦ Rosalia, καὶ τὴν γνώμην ταύτην ὑπερήσπισεν ἐναντίον τῶν Σλαύων φιλολόγων, οἵτινες, ὡς ὁ Schaffarik, τὸ ὄνομα Russalka ἐρμηνεύουσιν ἐκ τῶν σλαυικῶν γλωσσῶν καὶ θεωροῦσι τὰς Russalka ὡς ἀρχῆθεν ἑδατίους θεότητας τῆς σλαυικῆς μυθολογίας¹. Ἄλλ' ὁ Tomaschek συνεδύασε τὰ Rosalia πρὸς τὸ Brumalia, ἀπέδειξε δὲ ὅτι ἡ ἑορτὴ Rosalia ἔχει ἀρχὴν ἐν τῇ ἔθνικῃ λατρείᾳ τῆς Ρώμης καὶ τῆς Ἰταλίας². Παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα Ῥουσσάλια ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις παρὰ Βαλσαμῶνι, Χωματιανῶ καὶ τῶ βιογράφῳ τοῦ ἀγίου Νικολάου ὡς ὄνομα ἑορτῆς ἀντιχριστιανικῆς καταδικαζομένης ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὸν ἄτακτον καὶ ἀνήθικον τρόπον, μεθ' οὗ ἐωρτάζετο, καὶ παρίσταται μάλιστα τῶν Ῥουσσαλίων ἡ ἑορτὴ ὡς μᾶλλον ἐν ταῖς βορειοτέραις σλαυοελληνικαῖς χώραις ἐπιχωριάζουσα³. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν Ῥουσσαλίων

¹ Wiener Sitzungsberichte τόμ. 46, σ. 386—405.

² Αὐτόθι, τόμ. 60, σ. 351—404.

³ Βαλσαμῶν ἐἰς τὸν 62 Κανόνα τῆς 6ης Οἰκουμ. Συνόδου : «Εἰθίσται γοῦν παρὰ Ῥωμαίοις εἰς μνήμην τούτων ἐτησίως πανηγυρίζειν ἑλληγικώτερον καὶ

τούτων τῶν μνημονευομένων ὑπὸ τῶν εἰρημένων συγγραφέων, διετηρήθη μέχρι σήμερον ἐν τισιν ἑλληνικαῖς χώραις καὶ ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ τὸ ὄνομα *Ρουσαλιού*, ἀλλ' οὐχὶ ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς ἑορτῆς *ρόδων*, ἀλλ' ὡς ἑορτὴ *ψυχῶν* ἤτοι *νεκρῶν*, τελουμένη ὑπὸ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸ πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς Σάββατον ἐν πάσαις ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις καὶ καλουμένη *ψυχοσάββατον*¹, ὅποτε κατὰ τινὰ δημώδη παράδοσιν αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων αἱ ἀνερχόμεναι τὸ Πάσχα ἐκ τοῦ κάτω κόσμου καὶ ἐπὶ 50 ἡμέρας ἐπὶ γῆς πλανώμεναι, τὴν ἡμέραν ἐκείνην τοῦ ψυχοσαββάτου ἐπιστρέφουσι πάλιν εἰς τὸν κάτω κόσμον. Ἡ ἐπάνοδος δ' αὕτη τῶν ψυχῶν συνοδεύεται ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν συγγενῶν δι' ἐναγισμάτων, οἷα ἐν τῇ χριστιανικῇ ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι τὰ *πρόσφορα* καὶ τὰ *κόλυβα*. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ ἑορτὴ τοῦ *Ρουσαλιού*, καίτοι τὸ ὄνομα εἶναι ταύτων τῷ *Ρουσσάλια* καὶ τῷ ἰταλικῷ *Rosalia*, οὐδεμίαν φαίνεται ἔχουσα σχέσιν ἐσωτερικὴν πρὸς τὰ ἰταλικά *Rosalia* ἢ τὰ ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος καὶ Χωματιανοῦ καταδικαζόμενα ἀντιχριστιανικά σλαυοιταλικά *Ρουσσάλια*, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἀρχαῖα Ἀνθεστήρια, ἅτινα ἦσαν κατὰ μέγα μέρος ἑορτὴ τῶν ψυχῶν ἢ τῶν νεκρῶν.

Ὅτι τὸ ὄνομα *Ρουσαλιού* ἐν τῇ σημασίᾳ ἑορτῆς θρησκευτικῆς τῶν ψυχῶν, ὡς διετηρήθη μέχρι σήμερον ἐν τισὶ χώραις ἑλληνικαῖς, εἶναι ὄνομα βυζαντινόν, δὲν φαίνεται πιθανόν, ἀφοῦ τὰ *Ρουσσάλια* ἔθεωροῦντο καὶ κατεδιώκοντο ὡς ἀντιχριστιανικά. Οὐχ ἦττον ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ ἑορτὴ τῶν Ἀνθέων ἀνάλογος πρὸς τὰ ἰταλορωμαϊκά *Rosalia*, καὶ ἑορτὴ τῶν ψυχῶν ἀνάλογος πρὸς τὰ ἀρχαῖα Ἀνθεστήρια. Ἀπὸ τοῦ Ε' μ. Χ. ἤδη αἰῶνος εἶναι γνωστὸν τὸ ὄνομα «*Ρόδων ἡμέραι*» ἀναφερόμενον ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ τοῦ ἀπὸ Γάζης. Ἄλλο βυζαντινὸν ὄνομα τῆς αὐτῆς ἑορτῆς εἶναι *Ροδι-*

τινα ἄσπευμα διαπράττειν. Τοιαύτη πανήγυρις ἀλλόκοτος ἐστὶ καὶ τὰ λεγόμενα *ροσάλια*, τὰ μετὰ τὸ ἅγιον Πάσχα ἀπὸ κακῆς συνηθείας ἐν ταῖς ἔξω χώραις γενόμενα». Δημήτριος Ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας παρὰ Miklosich ἐν τῷ μνημονευθέντι τόπῳ: «Οἱ ἀπὸ τοῦ θέματος τοῦ Μολισκοῦ ὀρμώμενοι. . . τοῖόν δέ τι ἀμάρτημα ἐξηγόρευσαν, εἰπόντες ὅτι παλαιοῦ ἔθους ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν κρατοῦντος, ὃ δὴ *ροσάλια* ὀνομάζεται, τῇ μετὰ τὴν πεντηκοστὴν ἑβδομάδι σύνταγμα γίνεσθαι νεωτέρων καὶ τὰς κατὰ χώραν κώμας αὐτοὺς περιέρχεσθαι καὶ παιγνίοις τισὶ καὶ ὀρχήμασι καὶ βεβακχευμένοις ἄλμασι καὶ σκηναῖς ἀσχημαίαις».

¹ Ἴδ. τὴν περὶ τούτου πραγματείαν τοῦ καθηγητοῦ Νικολάου Πολίτου ἐν Ἄνατολ. Ἐπιθεωρ. Τόμ. 4, σ. 97—161.

σμός. Τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅπερ ὁ Miklosich εὔρε μόνον ἐν τῷ ἐπισηφαλεῖ χωρίῳ τοῦ λεξικοῦ τοῦ Φιλοζένου «*Ροδισμός. Ros. alia*», εὔρον ἐγὼ παρὰ τῷ ἐκκλησιαστικῷ συγγραφεῖ ἀρχιεπισκόπῳ Ἰωάννῃ Εὐχαίτων, τῷ ζήσαντι κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα μ. Χ. Παρὰ τῷ αὐτῷ δὲ συγγραφεῖ ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ παρὰ τῷ *Ροδισμός* ἀναφέρεται καὶ *Ἀνθισμός* καὶ *Ἀνθηφόρια*¹. Ἀλλ' εἶναι ἄρα γε πάντα τὰ ὀνόματα ταῦτα (*ροδισμός*, *ἀνθισμός*, *ἀνθηφόρια*), ἀπλαῖ ἐρμηνείαι τοῦ ὀνόματος *Rosalia*; Πρὸς τοῦτο ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω τὰ ἐξῆς.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Εὐχαίτων παρίστησι τὴν ἑορτὴν τοῦ *Ροδισμοῦ* ἢ *Ἀνθισμοῦ* ἢ *Ἀνθηφορίων* ὡς ἐγχωρίαν ἑορτὴν τῶν Εὐχαίτων ἢ τοῦ Πόντου τοῦ καππαδοκικοῦ, ἔνθα, ὡς ἐν πάσῃ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, τὸ ὄνομα *Ρουσσάλια* ἢ *Ρουσαλιού* εἶναι ὄλως ἄγνωστον. Διότι ἐν μὲν τῇ δυτικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἡ ἑορτὴ τῶν *Ρόδων* ἄγεται τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς ἢ συνηθέστερον τῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Φανιστοῦ (τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰωάννου, 24 Ἰουνίου) ὑπὸ τὸ γνωστὸν ὄνομα *Κλήδονας*, ἐν δὲ τῇ ἀνατολικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Βαρτουβάρια*, ὅπερ ἐκ τε τῆς ἀρμενικῆς καὶ ἐκ τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ λαλουμένης ἑλληνικῆς, ἐν αἷς ἀμφοτέραις τὸ ὄνομα *varti* σημαίνει *ρόδον* (πρβλ. τὰ αἰολ. *βρόδον*), ἐρμηνεύεται ἀπλοῦστατα *Ροδοφόρια* ἢ *Ἀνθηφόρια*. Ἐσώθη δὲ καὶ ἐν τῇ ἀρμενικῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ ὄνομα *Vartavar* ὡς ὄνομα τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ (6 Αὐγούστου), ἥτις ἑορτὴ ἦτο ἐν ἀρχῇ καὶ νῦν ἐτι ἐν μέρει ἑορτὴ φυσικὴ τῶν καρπῶν, ἀφοῦ μέχρι σήμερον ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ εὐλογεῖ δι' ἰδιαιτέρας εὐχῆς τὴν ἐμφάνισιν τῆς σταφυλῆς. Ἄλλως οἱ Ἀρμένιοι, ἔχοντες καὶ αὐτοὶ τὴν ἑορτὴν τῶν ἀνθέων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναλήψεως ἢ Πεντηκοστῆς, καλοῦσι ταύτην οὐχὶ *Βαρταβάρ* ἢ *Ἀνθοφόρια*, ἀλλὰ *Vitzak*, ἥτοι κλήρος (κατὰ τὰ ἑλληνικὰ *κλήδονας*, *ρίζικα*). Τὰ *Βαρτουβάρια* ὡς ἑορτὴ ἀνθέων τελοῦνται ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ποῦ μὲν τὴν πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς Κυριακὴν (τὴν Κυριακὴν τῶν Ἁγίων Πατέρων), τῶν προεορτίων ἀρχομένων ἀπὸ τῆς παραμονῆς τῆς Ἀναλήψεως, ποῦ δὲ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Φανιστοῦ (24 Ἰουνίου), ἥτις καλεῖται ἡμέρα ἢ ἑορτὴ τοῦ Ἁγ. Γιάννη τοῦ Βαρτουβαρίου. Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Εὐχαίτων δὲ λεγομένων νοεῖται ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἡ ἑορτὴ τοῦ *Ροδισμοῦ* ἢ *Ἀνθισμοῦ* ἐτελεῖτο τῇ 9 Ἰουνίου, πρὸς τούτους δὲ ὅτι τὰ ὀνόματα Ἀνθη-

¹ Ἴδ. κατωτέρω.

φόρια, Ῥοδισμός και Ἀνθισμός δὲν ἦσαν τὰ ἐν χρήσει ὀνόματα τῆς ἐν Πόντῳ τελουμένης ἐορτῆς τῶν ἀνθέων, ἀλλ' ἦσαν μεταφράσεις ἐγγχωρίου τινὸς ὀνόματος, ὅπερ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦτο τὸ Βαρτουβάρη¹. Ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι μετάφρασις ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ Rosalia εἰς τὴν ἀρμενομικρασιανὴν εἶναι ἐκ πάσης ἐπόψεως ἀπίθανον. Βαρτουβάρια, Rosalia, Ἀνθεστήρια (καὶ Ἀνθεσφόρια τῶν Σικελιωτῶν) ἦσαν ὀνόματα κοινῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀρμενομικρασιανοῖς, ἐλληνικοῖς καὶ ἰταλικοῖς λαοῖς ἐορτῆς τῶν ἀνθέων ἢ τῆς ἀναγεννωμένης φύσεως. Ἀξιοσημείωτον δὲ εἶναι ὅτι ἐν Πόντῳ κατὰ τοὺς χρόνους ἐτι τοῦ Ἰωάννου Εὐχαίτων ἡ ἐορτὴ τῶν ἀνθέων συνεδέετο μετὰ τοῦ Ἀγίου Θεοδώρου, τοῦ ὠραίου τούτου καὶ νεαροῦ στρατιώτου καὶ μάρτυρος, τοῦ καταστρέψαντος τὸν λυμαινόμενον τὸν Πόντον φοβερὸν δράκοντα, τοῦ Ἡρακλέους δρακοντοπνίκτου τῶν ἀρμενικῶν μύθων, τοῦ ἐν τῇ νεανικῇ ἀκμῇ καὶ κάλλει ἐκπροσωποῦντος τὴν ζωὴν καὶ τὸ κάλλος τοῦ ἔαρος καὶ τῶν ἀνθέων, τοῦ φωτὸς τοῦ καταγωνισαμένου τὸν δράκοντα τοῦ σκότους, τοῦ ἐξηγηθισμένου καὶ διηγηθισμένου, ὡς καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, καὶ ἐν ἐορτῇ ἀνθέων πανηγυριζομένου². Ἀλλ' ὁ συνδυασμὸς τῆς ἐορτῆς τῶν ἀνθέων μετὰ τοῦ ἐξηγηθισμένου καὶ διηγηθισμένου³ Θεοδώρου ἀποκαλύπτει ἡμῖν καὶ ἄλλην τινὰ ἐξιν καὶ ιδιότητα τῆς ἐορτῆς τῶν Ἀνθηφοριῶν ἢ Βαρτουβαριῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κοινὴν πρὸς τὰ Ἀνθεστήρια.

Ὡς εἶπομεν ἐν ἀρχῇ, ἡ ἐορτὴ Ῥουσαλιῶ ἐν Πελοποννήσῳ εἶναι ἐορτὴ τῶν ψυχῶν ἢ νεκρῶν, ὡς δὲ γνωστὸν καὶ τὰ ἀρχαῖα Ἀνθεστήρια ἦσαν ἐπίσης ἐν μέρει ἐορτὴ τῶν ψυχῶν (ἐντεῦθεν δὲ φαίνεται καὶ τὸ ἀθύραζε

¹ Ἰωάννου τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Εὐχαίτων εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος ἦτοι τοῦ Ἀνθισμοῦ: «... προειρήσθω νῦν ἐπ' αὐτῷ ἡ ἐορτὴ Ἀνθοφόρια, ὡσπερ ἤδη καὶ Ῥοδισμὸς εἶπουν Ἀνθισμὸς προσηγόρευται».

² Ἰωάννου Εὐχαίτων εἰς τὴν μνήμην τοῦ μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου: «Καὶ αὐτὸς (ὁ Θεόδωρος) παρ' αὐτοῖς (τοῖς Εὐχαίτινοις) ἐξηγηθισμένος οὕτω πως ἀγροικότερον ἴσως διηγηθισμένος οὐκ ἔξω λόγου καλεῖται εἶτε διὰ τὸ ἀνθηρὸν καὶ χάριεν τῆς προσόψεως (ὠραῖος γὰρ κάλλει παρὰ τοὺς κατ' αὐτοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ἱστορεῖται γενέσθαι), οἱ δὲ τὸν καιρὸν παραινιττόμενοι μᾶλλον καὶ τὴν νῦν ἀκμὴν τῶν ἀνθέων, ἐντεῦθεν εἰκότως τὸν γενναῖον ἐπονομάζουσιν».

³ Τὰ ἐπίθετα τὰῦτα τὰ ἀποδιδόμενα τῷ Ἀγ. Θεοδώρῳ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Εὐχαίτων εἶναι πιθανῶς μεταφράσεις τοῦ Βαρτουβάρι, ὅπερ εἶναι ἐπώνυμον ἐν Καππαδοκίᾳ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς 24 Ἰουνίου, τοῦ ἀγ. Γιάνη τοῦ Βαρτουβαριῶ.

Κᾶρες [ἀντι Κῆρες] οὐκέτ' Ἀνθεστήρια), καὶ ἡ τρίτη ἡμέρα τῆς ἐορτῆς, οἱ Χύτροι, ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τοὺς νεκροὺς, καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἔβραζον ἐν χύτραις τὴν πανολεομίαν, ἣτις φαίνεται ὅτι ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὰ νῦν κόλυβα. Καὶ τὰ Ἀνθεσφόρια δὲ τὰ ἐν Σικελίᾳ συνδεόμενα μετὰ τῶν περὶ τῆς ἀρπαγῆς τῆς Περσεφόνης μύθων μαρτυροῦσι τὴν πρὸς τοὺς νεκροὺς σχέσιν τῆς ἐορτῆς. Ἦτο δὲ φυσικὸν καὶ εὐλογον ἡ ἐορτὴ τῆς ἀνατελλούσης καὶ ἀναζωογονουμένης φύσεως νὰ συνδέηται ἐμμέσως καὶ πρὸς τὴν ιδέαν τοῦ θανάτου καὶ τὴν μνήμην τῶν νεκρῶν. Ἐν τῇ ἐορτῇ τῶν Βαρτουβαριῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οὐδεμία ὑπάρχει νῦν ἀναφορὰ φαινομένη πρὸς τοὺς νεκροὺς, ὡς δὲν ὑπάρχει πρὸς τὴν θρησκείαν. Τὰ Βαρτουβάρια τελοῦνται σήμερον ὅπως ὁ Κλήδωνας ὡς ἀπλῆ φυσικὴ ἐορτὴ ἀνθέων, μάλιστα δὲ κλήρων καὶ τῆς διὰ τοῦ κλήρου ἐκάστου ἐν τοῖς ψαλλομένοις ἄσμασι προφητευομένης τύχης· ἀλλ' ὅτι ἀρχαιότερον, ἐν τοῖς χρόνοις τοῦλάχιστον τοῦ Ἰωάννου Εὐχαίτων (ἦτοι τὸν ΙΑ' μ. Χ. αἰῶνα), εἶχον σχέσιν τινὰ καὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς, δῆλον ἐκ τῆς συνδέσεως τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἀνθισμοῦ πρὸς τὸν διηγηθισμένον Θεόδωρον. Ὁ τὸ ἀνθος καὶ τὴν ζωὴν τῆς φύσεως διηγηθισμένος Θεόδωρος εἰκόνιζεν ἀρνητικῶς καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν φθορὰν τῆς νεότητος, τῆς ἀκμῆς καὶ τοῦ κάλλους, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἡμέρα τῆς ἐορτῆς αὐτοῦ ἦτο καὶ ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τῶν νεκρῶν (ἐντεῦθεν δὲ πιθανῶς ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ διπλοῦν τῶν Θεοδώρων, τοῦ Θ. Τήρωνος καὶ Θ. τοῦ Στρατηλάτου, ὅπως διπλῆ καθιερώθη ἐορτὴ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου κατὰ τὸ ἔαρ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ χειμῶνος). Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία νῦν δὲν ἐορτάζει ὅπως ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Εὐχαίτων κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα τὴν ἐορτὴν τοῦ Θεοδώρου τῆ 9 Ἰουνίου, ὅπως αὕτη τότε ἐορτάζετο ἐν Πόντῳ, ἀλλὰ τῆ 26 Φεβρουαρίου, ἐτι δὲ καὶ τὸ πρῶτον Σάββατον τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Τὴν σχέσιν τοῦ Ἀγίου Θεοδώρου πρὸς τοὺς νεκροὺς διετήρησεν ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐν τῇ ἐορτῇ τοῦ Ἀγ. Θεοδώρου τῆ τελουμένη τὸ πρῶτον Σάββατον τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἣτις ἡμέρα εἶναι συγχρόνως ἐορτὴ καὶ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν κολύβων, οὐχὶ ἀπλῶς ἐν τῇ ιδιότητι τῶν κολύβων ἢ θελεκτριῶν προσφορῶν πρὸς τοὺς νεκροὺς, ἀλλ' ὡς καρποῦ τῆς φύσεως καθόλου, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Ἀγ. Θεοδώρου ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἀναγιγνωσκομένης ἐπὶ τῶν κολύβων εὐχῆς¹.

¹ Ἡ εὐχὴ ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ὁ πάντα τελεσφορήσας τῷ λόγῳ σου, Κύριε, καὶ

Είναι ἀληθές ὅτι ἡ παράδοσις διὰ βεβιασμένου τινὸς τρόπου τὴν σχέσιν τῶν κολύβων πρὸς τὸν Ἁγ. Θεόδωρον συνδυάζει πρὸς τὴν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου ζητηθεῖσαν δι' εἰδωλοθύτων μόλυνσιν τῶν ἐν ἀγορᾷ ὄψων καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Θεοδώρου, χάριν τῆς ἀπὸ τοιούτων μεμολυσμένων ὄψων ἀποχῆς τῶν Χριστιανῶν, γενομένην εἰς τὸν πατριάρχην Εὐδόξιον σύστασιν περὶ χρήσεως κολύβων ὡς τροφῆς. Ἄλλ' ἡ αὐτὴ παράδοσις λέγει ῥητῶς ὅτι τὰ κόλυβα ἦσαν γνωστὰ ἕως τότε μόνον ἐν Εὐχαιτίοις ἤτοι ἐν Πόντῳ καὶ ὅτι καὶ τὸ ὄνομα κόλυβα ἦτο ποντικόν. Εἶτα δὲ ἡ οὕτως ἀρχὴν λαβοῦσα χρῆσις τῶν κολύβων περιωρίσθη ἀπλῶς εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν νεκρῶν.

Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ πάντων τῶν μέχρι νῦν εἰρημένων ἐξάγομεν τὰ ἐξῆς, α') ὅτι τὰ Ἀνθηφόρια ἢ Βαρτουβάρια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦσαν ἑορτὴ ἀνθέων καὶ σίτου καὶ γενικώτερον ἑορτὴ τῆς ἀναθαλλούσης φύσεως, β') ἑορτὴ τῶν ψυχῶν· καὶ κατὰ ταῦτα ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τὰ *Rosalia* τὰ ἰταλικά καὶ ἰδίως διπλῆν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὰ Ἀνθηστήρια. Ἄλλ' ἦσαν ἐν ταύτῃ καὶ ἑορτὴ τῶν κλήρων καὶ κατὰ τοῦτο ἀναμιμνήσκουσιν ἡμᾶς τῆς ἐν τῇ βίβλῳ Ἑσθήρ ὡς ἐβραϊκῆς μνημονευομένης, ἀλλ' ὡς φαίνεται κατὰ τὴν δυτικὴν Ἀσίαν πᾶσαν τελομένης ἑορτῆς τῶν Πινρίμ.

Π. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ

κελεύσας τῇ γῇ παντοδαπούς ἐκφύειν καρπούς εἰς ἀπόλαυσιν καὶ τροφὴν ἡμετέραν· ὁ τοῖς σπέρμασι τοὺς τρεῖς παῖδας καὶ Δανιήλ τῶν ἐν Βαβυλῶνι ἀβροδιαίων λαμπροτέρους ἀναδείξας, αὐτὸς πανάγαθε βασιλεῦ, καὶ τὰ σπέρματα ταῦτα σὺν τοῖς διαφόροις καρποῖς εὐλόγησον. . . ».

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΣΦΗΚΩΝ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ¹

Ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ἡ κωμωδία ὑπῆρξε δριμυτάτη σάτυρα παντὸς ἀτόπου, ἐκνόμου καὶ σαθροῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ. Πολιτικοί, στρατηγοί, φιλόσοφοι, σοφισταί, ποιηταί, μελοποιοὶ καὶ καθόλου ἄνθρωποι πονηροὶ καὶ ἐπιβλαβεῖς ἐν τε τῷ δημοσίῳ καὶ ἰδιωτικῷ βίῳ σκώπτονται δεικτικώτατα καὶ θαρραλεώτατα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, μὴ φειδομένου οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ Δήμου, ὅστις, καίπερ σκωπτόμενος, χειροκροτεῖ καὶ βραβεύει τὴν εὐφυίαν τοῦ μεγάλου κωμωδοῦ. Αἴτιον τοῦ ἐλευθέρως καὶ δημοσίᾳ σκώπτειν τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀττικῆς κωμωδίας ἦν τὸ μὲν ὁ ὀργιαστικὸς χαρακτήρ τῶν Διονυσιακῶν ἑορτῶν, ἐν αἷς αἱ κωμωδίαὶ ἐδιδάσκοντο, τὸ δὲ τὰ ἦθη τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ἡ μετὰ τὸ πολιτικὸν βῆμα παρρησία τοῦ λόγου ἐν τῷ θεάτρῳ· ἀλλ' ἡ διακωμώδησις ἐγένετο διὰ λόγου ζωηρότατου καὶ εὐστρόφου, διὰ βωμολογιῶν πολλακίς μὲν φορτικῶν, πλὴν μετὰ σπινθηριζούσης εὐφυίας καὶ ἀφθόνου ἀττικοῦ ἄλατος καὶ μετ' ἀνθηρᾶς χάριτος καὶ ποιητικῆς ἐξάρσεως ἐν μέτροις καὶ ῥυθμοῖς ποικιλωτάτοις.

Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν τῇ δραματικῇ αὐτοῦ δράσει ἀείποτε ἔτεινον πρὸς ἐξάλειψιν ἢ ἀναχαίτισιν τῆς ὑπαρχούσης ἢ ἀρχομένης ἐν τῇ πόλει διαφθορᾶς ἐν παντί· τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀγωνιζόμενος ὁ ποιητὴς σιγματίζει μὲν τὸ παρόν, ὑπομιμνήσκει δὲ τὸ ἐνδοξον παρελθόν, ὡς ὁ Δημοσθένης ἔπραττεν ἐν τῇ πολιτικῇ πρὸς νοθεσίαν τῶν συγχρόνων Ἀθηναίων· ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι οὗτος μετεχειρίζετο πικρὰ καὶ σοβαρὰ ἐπιχειρήματα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ὁ δὲ κωμικὸς περιέβαλλε τὰς σπουδαίας αὐτοῦ ιδέας διὰ τῶν καρυκευμάτων τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀπαστραπτούσης αὐτοῦ εὐφυολογίας· καὶ ἔπραττεν οὕτως, ἵνα λεληθότως προσελκύσῃ καὶ χαριέντως διδάξῃ τὸ πλῆθος. Μορφῆ ἀλλόκοτοι, πρόσωπα γελοῖα, πραγματικὰ ἢ φανταστικά, φαιδρὰ καὶ ἀνεξάντλητος φλυαρία, πολιτικὴ εἰρωνεία, ταπεινώσις τῶν συγχρόνων καὶ ἀνύψωσις τῶν προγόνων, παρωδία τῆς ποιήσεως, μάλιστα τῆς τραγικῆς, ἄσματα ποικίλα καὶ πλήρη ὑπαινιγμῶν, χοροὶ ἐκστάσει θορυβώδεις καὶ χαρᾶ ἐξάλλω, λύπη κωμικοτραγική, εἶναι τὰ ἐξωτερικὰ καὶ παιγνιώδη φαινόμενα τῶν κωμωδιῶν τοῦ ποιητοῦ, ὑπὸ τὰ ὅποια ὅμως ἐγκρύπτονται αἱ βαθεῖαι καὶ ἐπιτυχεῖς παρατηρήσεις καὶ παραινήσεις αὐτοῦ περὶ τῶν συγχρόνων ζητημάτων καὶ προσώπων τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας καὶ κοινωνίας.

Δύσκολον εἶναι σήμερον ἢ ἐν ὄλαις ταῖς λεπτομερείαις ἀνάλυσιν ἀριστοφα-

¹ Τῆς ἀναλύσεως ταύτης γενομένης χάριν τῶν πολλῶν τὰ διάφορα χωρία τοῦ κειμένου τῆς κωμωδίας μετεφράσθησαν πάντα καὶ ἡ μετάφρασις ἐγένετο ἐλευθέρα.

νείου κωμωδίας διὰ λόγους, οὓς γινώσκουσι κάλλιστα οἱ τῆ μούσῃ τοῦ ποιητοῦ ἐντροφῆσαντες. Διὰ τοῦτο ἐπιχειροῦντες νῦν τῆ ἀναλύσει τῶν *Σφηκῶν*, μιᾶς τῶν ἀρίστων κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰ κύρια μέρη αὐτῆς παραλείποντες τὰς λεπτομερείας ἐκεῖνας, αἵτινες προσαρμολογούμεναι εἰς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ἔθη τῶν χρόνων ἐκεῖνων ἔτερπον καὶ συνεκινούν τοὺς πολυαριθμοὺς θεατὰς τοῦ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν Διονυσιακοῦ θεάτρου.

Ἡ κωμωδία τῶν *Σφηκῶν* ἐδιδάχθη τῷ 422 π. Χ., ἰσχύοντος ἐν τῇ πόλει τοῦ δημαγωγοῦ Κλέωνος. Κύρια πρόσωπα εἶναι ὁ *Φιλοκλέων*, γέρον δικαστής, εἰς ὑπέρατον βαθμὸν ἔχων τὴν μανίαν τοῦ δικάζειν, καὶ ὁ *Βδελυκλέων*, υἱὸς αὐτοῦ, πάσῃ δυνάμει ἀγωνιζόμενος ἵνα καταπαύσῃ τὸν πατέρα τῆς μανίας ταύτης.

Ἐν Ἀθήναις δὲν ὑπῆρχον ἐξ ἐπαγγέλματος δικασταί· πάντες οἱ πολῖται ὑπερβάντες τὸ 30^{ον} ἔτος ἐκληροῦντο τοιοῦτοι, ἤλιστα καλούμενοι καὶ ὑπὸ τοὺς θεσμοθέτας διατελοῦντες. Σκώπτων δὲ ὁ κωμικὸς τοὺς δικαστὰς ἐν τῇ προκειμένῃ κωμωδίᾳ σκώπτει αὐτὸν τὸν Ἀθηναϊκὸν λαὸν διὰ τὴν μανίαν τοῦ δικάζειν. Τὴν μανίαν ταύτην εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι τὸ μὲν διότι ἦσαν φύσει συζητηταί, τὸ δὲ διότι, πλὴν τῆς ἐν τῇ πόλει καταναγκαστικῆς τῶν συμμάχων διαδικασίας, αἱ πολιτικαὶ ἀνεγκλήσεις καὶ αἱ ἔριδες τῶν κομμάτων παρεῖχον ἄφθονον ὕλην πρὸς δίκας· τούτοις δὲ προσθετέον ὅτι πλῆθος πολιτῶν πενήτων εὑρίσκει πόρον ζωῆς ἐκ τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ, ὃν ὁ Κλέων ἀνεβίβασεν εἰς 3 ὀβολούς, ἐξ οὗ καὶ ὁ γέρον δικαστῆς τῆς κωμωδίας καλεῖται *Φιλοκλέων*, ἐνῶ ὁ υἱὸς *Βδελυκλέων*. Τὰ λοιπὰ πρόσωπα τῆς κωμωδίας εἶναι *Σωσίας* καὶ *Ξανθίας*, δούλοι τοῦ *Φιλοκλέωνος*, *Χορὸς* δικαστῶν γερόντων, μετημφισμένων εἰς σφήκας καὶ φερόντων κέντρον, ἐξ οὗ καὶ ἡ κωμωδία ἔχει τὸ ὄνομα, *Παῖδες*, *Δύο κύνες*, *Ἀρτάπολις*, *Κατήγορος*.

Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Ἀθήναις πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ *Φιλοκλέωνος*. Εἶναι ὄρθρος βαθύς. Δύο δούλοι τῆς οἰκίας, ὁ *Σωσίας* καὶ ὁ *Ξανθίας*, φυλάττουσι πρὸ αὐτῆς κατὰ διαταγὴν τοῦ *Βδελυκλέωνος*, φυλάττοντος καὶ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς στέγης, ἵνα ἐμποδίσωσι τὸν ἐντὸς διτρίβοντα γέροντα δικαστὴν νὰ ἐξέλθῃ καὶ μεταβῆ εἰς τὸ δικαστήριον. Οἱ δύο δούλοι νυσταλέοι καὶ μεμφιμοιροῦντες διὰ τὴν φύλαξιν διηγοῦνται ἀλλήλοις ἀνά ἐν ὄνειρον παράδοξον, ὅπερ εἶδον ὑποκλέψαντες ὀλίγον ὕπνον· τὸ ἐν αὐτῶν ἀναφέρεται μετὰ κωμικοῦ ὑπαινιγμοῦ εἰς τοὺς δημαγωγοὺς *Κλέωνα* καὶ *Θέωρον*. Μετὰ τοῦτο δὲ ὁ *Ξανθίας* ἀφηγεῖται τὴν νόσον, ὑφ' ἧς ὁ κύριος αὐτοῦ, ὁ *Φιλοκλέων*, κατέχεται :

«Ὁ ἀνὴρ εἶναι φιληλιαστῆς ὡς οὐδεὶς ἄλλος, λέγει· μόνος πόθος αὐτοῦ εἶναι τὸ δικάζειν, στενάζει δ' ἐκ λύπης ἐὰν μὴ καταλάβῃ τὸ πρῶτον κᾶθισμα ἐν τῷ δικαστηρίῳ· οὐδόλως κοιμᾶται τὴν νύκτα, καὶ ἂν δὲ πρὸς στιγμὴν κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς, ὁ νοῦς αὐτοῦ ἵπταται πρὸς τὴν κλειψύδραν. Ἐκ δὲ τῆς συνθεσίας τοῦ κρατεῖν τὴν ψήφον ἀνίσταται συνέχων τοὺς τρεῖς τῶν δακτύλων οὕτως, ὡς θέτων λιθανωτὸν εἰς τὸ θυμιατήριον τὴν πρώτην τοῦ μηνός. . . Ἐὰν ὁ ἀλέκτωρ ἐξεγείρῃ αὐτὸν ἀργά, λέγει ὅτι ἐδωροδοκῆθη ὑπὸ τῶν κατηγορουμένων. Ἄμα δεῖπνήσας ζητεῖ μετὰ κραυγῶν τὰς ἐμβάδας, τρέχει δ' εἰς τὸ δικαστήριον πρὸ τῆς ἡμέρας καὶ κοιμᾶται προσκεκολλημένος δίκην ὀστράκου ἐπὶ τοῦ κίονος.

Εἶναι δικαστῆς ἀμειλικτός, διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ δικαστικοῦ πινακίου χαράσσει πάντοτε τὴν καταδικαστικὴν γραμμὴν¹, ἐπανέρχεται δ' εἰς τὴν οἰκίαν ἔχων τοὺς ὄνυχας πλήρεις κηροῦ ὡς μέλισσα ἢ βομβυλῖός. Φοβούμενος δὲ μὴ στερηθῆ ποτε δικαστικῶν ψήφων, ἔχει ἐκ τῶ οἴκῳ ἄπειρον πλῆθὺν θαλασσίων χαλίκων. Αὕτη εἶναι ἡ μανία αὐτοῦ· καίπερ δὲ νοουθετούμενος οὐδὲν ἤττον δικάζει. Τοῦτον λοιπὸν φυλάσσομεν ἀποκλείοντες ἐντὸς διὰ μοχλῶν, διότι βαρέως φέροι τὴν νόσον ταύτην τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ἠθέλησε δι' ἠπίων λόγων νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ μὴ φορῇ τὸ δικαστικὸν τριβώνιον καὶ νὰ μὴ ἐξέρχεται ἐκ τῆς οἰκίας, ἀλλ' ἐκεῖνος οὐδόλως ἐπέθετο· μετὰ τοῦτο ὑπέβαλεν αὐτὸν εἰς λουτρά καὶ καθαρμούς, πλὴν μᾶτην· οὐδ' αἱ τῶν Κορυβάντων ἱεροτελεστία ὠφέλησαν αὐτόν· μάλιστα καθ' ὃν χρόνον ὑφίστατο ταύτας ἀναπηδήσας ἔφυγε μετὰ τοῦ τυμπάνου, εἰσορμήσας δ' εἰς τὸ δικαστήριον ἤρρισε νὰ δικάζῃ. Ἐκ τούτου παραλαβὼν αὐτὸν ὁ υἱὸς ἤγαγεν εἰς Λίγιναν καὶ βία κατέκλινεν αὐτὸν ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ πρὸς θεραπείαν, ἀλλ' αὐτὸς δραπευτεύσας εὐρέθη ἐν Ἀθήναις περὶ τὴν χαραυγὴν πρὸ τῆς δικαστικῆς κιγκλίδος. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκεῖνου δὲν ἀφήσαμεν αὐτὸν νὰ διαφύγῃ ἐκ τῆς οἰκίας· ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνος ἐπεχειρεῖ νὰ δραπετεύσῃ διὰ τῶν ὑδρορροῶν καὶ τῶν ὀπῶν, ἡμεῖς ἐφορῶμεν καὶ ἐπακτώσαμεν πάσας διὰ ῥακῶν· ἀλλ' αὐτὸς πῆξας πασσάλους εἰς τὸν τοίχον ἐξέπηδα ἐπ' αὐτῶν ὡς κολοῖός· τότε πλέον κατεφύγομεν εἰς τὰ δίκτυα, τὰ ὅποια καταπετάσαντες περὶ τὴν αὐλὴν ἄπασαν φυλάττομεν αὐτόν».

Ταῦτα ἀφηγομένου τοῦ *Ξανθίου* ἀναφαίνεται ἄνωθεν ἐπὶ τῆς στέγης ὁ *Βδελυκλέων*, ὅστις φωνεῖ πρὸς τοὺς δούλους : «*Σωσία, Ξανθία, κοιμᾶσθε ;*» — «*Τί τρέχει ;*» ἀπαντῶσιν ἐκεῖνοι. Ὁ *Βδελυκλέων* ἀποκρίνεται ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκεῖνην εἰσῆλθεν ὁ πατὴρ λάθρα εἰς τὸ μαγειρεῖον καὶ περιφέρεται δίκην μύος, συνιστᾷ δὲ τῷ μὲν *Ξανθίᾳ* νὰ προσέχῃ μὴ ὁ πατὴρ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς ὀπῆς τοῦ πλυντηρίου, τῷ δὲ *Σωσίᾳ* νὰ φυλάττῃ παρὰ τὴν θύραν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον φαίνεται ἡ κεφαλὴ τοῦ *Φιλοκλέωνος* ἐξερχομένη ἐκ τῆς καπνοδόχης. Ὁ *Βδελυκλέων* ἐκπληκτός ἐρωτᾷ : «*Τίς εἶσαι σύ ;*» — *ΦΙΛ.* Καπνὸς ἐξερχόμενος. — *ΒΔ.* Καπνός ; Καὶ τίνος ξύλου ; — *ΦΙΛ.* Συκῆς. — *ΒΔ.* Τῆς ὁποίας δηλαδὴ ὁ καπνὸς εἶναι δριμύτατος. Εἴσελθε πάλιν ἐντὸς ταχέως. Ποῦ εἶναι τὸ κάλυμμα τῆς καπνοδόχης ; Εἴσελθε ! » Ταῦτα λέγων ὁ *Βδελυκλέων* ὡθεὶ ἐντὸς τὸν πατέρα, προσθέτει δὲ καὶ δοκὸν ἐπὶ τοῦ καλύμματος τῆς καπνοδόχης πρὸς βᾶρος, οἰκτίρων ἅμα ἑαυτὸν διότι τοῦ λοιποῦ μέλλει νὰ καλῆται υἱὸς *Καπνίου*· μετὰ δὲ τοῦτο δίδει αὐστηρὰς διαταγὰς εἰς τοὺς δούλους νὰ φυλάττωσι καλῶς, ἐνῶ ὁ *Φιλοκλέων* ἀνακράζει : «*Μιαρῶτατοι, δὲν θὰ με ἀφήσητε νὰ ὑπάγω νὰ δικάσω ; ἀλλὰ θὰ ἀθωωθῆ ὁ Δρακοντίδης*» (κακοῦργός τις). — *ΒΔ.* «*Καὶ σε λυπεῖ τοῦτο ;*» — *ΦΙΛ.* «*Μάλιστα, διότι ὁ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλων ἐχρησιμοδότησέ ποτε εἰς ἐμὲ ὅτι τότε θὰ ἀποθάνω, ὅταν κατηγορούμενός τις διαφύγῃ τὰς χεῖράς μου*». Μὴ δυνάμενος

¹ Εἶχον οἱ δικασταὶ πινακίσκον ξύλινον κηρῷ ἐπεστρωμένον, ἐφ' οὗ δι' ὀβελίσκου ἢ καὶ τῶν ὀνύχων ἐχάρασσον μακρὰν μὲν γραμμὴν ἐπὶ ἀποφάσεως καταδικαστικῆς, βραχεῖαν δὲ ἐπὶ ἀθωωτικῆς.

δὲ πλέον νὰ φύγη ἀπειλεῖ ὅτι θὰ φάγη τὸ δίκτυον ὅτε δ' εἰς τῶν δούλων παρατηρεῖ αὐτῷ ὅτι δὲν ἔχει ὀδόντας, μαίνεται κατ' αὐτοῦ, ἐπιθυμεῖ νὰ φονεύσῃ αὐτὸν καὶ πρὸς τοῦτο ζητεῖ ξίφος ἢ δικαστικὸν πινάκιον, ἵνα βίψῃ τοῦτο ἐπ' αὐτοῦ. Ἄλλ' αἴφνης ὁ ἐξαγριωθεὶς γέρον φάινεται πραῦνόμενος, διότι ἐνόμισεν ὅτι ἀνεκάλυψεν εὐλογον τρόπον ἐξόδου ἐκ τῆς οἰκίας· ζητεῖ δηλ. νὰ ἐξέλθῃ ταύτης, ἵνα πωλήσῃ τὸν ὄνον αὐτοῦ μετὰ τοῦ σάγματος, διότι οὐσης πρώτης τοῦ μὴνός ἐγένετο ἀγορά. Ὁ Βδελυκλέων προτείνει νὰ μεταβῇ αὐτὸς ἀντ' ἐκείνου, ἀλλ' ὁ γέρον ἀποκρούει τὴν πρότασιν. Ὁ Βδελυκλέων τότε διατάσσει τὸν Ξανθίαν νὰ ἐξαγάγῃ ἐνδοθεν τὸν ὄνον. Ἐνταῦθα συμβαίνει παρωδία τῆς ἐν τῇ ἐνάτῃ ῥαψωδία τῆς Ὀδυσσεΐας σκηῆς, καθ' ἣν ὁ Ὀδυσσεὺς σφύζεται ἐκ τοῦ ἄντρου τοῦ Κύκλωπος χωθεὶς ὑπὸ τὴν κοιλίαν δασυμάλλου κριοῦ. Ὁ Ξανθίας δηλονότι ἐξάγει ἐπὶ τῆς σκηῆς τὸν ὄνον, ὑπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ ὁποίου κρατεῖται ὁ Φιλοκλέων, καὶ παρωδῶν τοὺς Ὀμηρικοὺς στίχους λέγει: «Πτωχέ μου ὄνε! διατί κλαίεις; διότι θὰ πωληθῆς σήμερον; Προχώρει! διατί στενάζεις; μήπως φέρεις Ὀδυσσεά τινά; Ἄλλὰ τῇ ἀληθείᾳ, ἰδοὺ φέρει τινὰ ἐδῶ ὑποκάτω!» — ΒΔ. Ποῖον; νὰ ἴδω. — ΞΑΝΘ. Τοῦτον ἐδῶ. — ΒΔ. Τί εἶναι τοῦτο; ποῖος εἶσαι, ἄνθρωπε; — ΦΙΑ. Οὔτις¹. — ΒΔ. Οὔτις σύ; ἐκ τίνος τόπου; — ΦΙΑ. «Ἴθακος Ἀποδρασιππίδου». Ὁ Βδελυκλέων διατάσσει νὰ κομίσωσιν αὐτὸν ἐντός, ἀλλ' ὁ γέρον ἀπειλεῖ ὅτι, ἐὰν μὴ ἀφήσωσιν αὐτὸν ἐλεύθερον, θὰ ἐναγάγῃ αὐτὸν εἰς τὸ δικαστήριον· εἰς τὴν ἐρώτησιν δὲ τοῦ Βδελυκλέωνος περὶ τίνος θὰ δικασθῆ πρὸς αὐτὸν ἀπαντᾷ: «περὶ ὄνου σκιᾶς». Ἀνταλλαγεῖσιν ὀλίγων ἔτι λέξεων ὁ γέρον εἰσαγεται βία εἰς τὴν οἰκίαν μετὰ τοῦ ὄνου, καλῶν ἅμα εἰς βοήθειαν τοὺς συνδικαστὰς καὶ τὸν Κλέωνα· ἀλλ' ἡ θύρα ὀχυροῦται νῦν ἕξωθεν ἰσχυρότερον.

Δὲν παρέρχονται ὅμως ὀλίγα στιγμαὶ καὶ ὁ Φιλοκλέων φαίνεται ὑπὸ τὰς κεραμίδας θέλων νὰ δραπετεύσῃ διὰ τῆς ὑδρορροῆς. Νέα ἐξέγερσις καὶ ταραχὴ τῶν δούλων καὶ φωναὶ τοῦ Βδελυκλέωνος, ἐξ ὧν ἀναγκάζεται ὁ Φιλοκλέων νὰ εἰσέλθῃ πάλιν ἐντός. Ὁ Ξανθίας ζητεῖ νὰ κοιμηθῆ ὀλίγον, ἀλλ' ὁ Βδελυκλέων ἀποτρέπει αὐτὸν ὑπομιμνήσκων ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ ἔλθωσι κατὰ τὸ εἰωθὸς νὰ προσκαλέσωσι τὸν Φιλοκλέωνα οἱ συνδικασταί, ἵνα μεταβῆ εἰς τὸ δικαστήριον, συνιστᾷ δὲ αὐτῷ ν' ἀποφύγῃ τὴν πρὸς τοὺς ὀχυροὺς ἐκείνους γέροντας σύγκρουσιν, ἵνα μὴ πάθῃ κακὸν τι.

Ἀληθῶς μετ' ὀλίγον καταφθάνουσιν ἄδοντες οἱ γέροντες συνδικασταὶ τοῦ Φιλοκλέωνος μετὰ λύχνων, οὓς κρατοῦσι παῖδες αὐτῶν, διότι εἶναι νύξ ἔτι· ὅμοιοι δὲ ὄντες κατὰ τὴν ἀμφίεσιν πρὸς σφήκας καὶ φέροντες κέντρα, σύμβολα τῆς ὀξυθυμίας καὶ τῆς ὀργῆς αὐτῶν, ἀποτελοῦσι τὸν χορὸν τῆς κωμωδίας. Εἰσελθόντες εἰς τὸ θέατρον παρακελεύονται ζωηρῶς ἀλλήλοις νὰ σπύσωσιν, ἅμα δ' ἀναπολοῦσι καὶ ἀφηγοῦνται κωμικὰ κατορθώματα τοῦ ἐν τῇ νεότητι αὐτῶν στρατιωτικοῦ βίου καὶ λέγουσι φλυάριον ὀλίγα τινὰ περὶ καιροῦ, περὶ ἀνέμου καὶ βροχῆς ἀναγκαίων ὄντων τῇ γεωργίᾳ. Ἡ γεροντικὴ αὕτη φλυαρία

¹ Οὔτις ἀπήνητησεν ὁ Ὀδυσσεὺς, ὅτε ὁ Κύκλωψ ἐζήτησε νὰ μάθῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

ἐκφράζεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ μετὰ πολλῆς ἀληθείας καὶ ἀπλότητος. Ἐπειδὴ δ' ἔνεκα τοῦ πολέμου οἱ νέοι ἀπῆσαν ἐκ τῆς πόλεως καὶ τὰ δικαστήρια συνίσταντο ἐκ γερόντων, ὁ ποιητὴς ὠφελούμενος ἐκ τούτου τέρπεται διακωμωδῶν τοὺς γηραλέους ἐκείνους ἡλιαστὰς.

Οἱ χορευταὶ νῦν ἴστανται πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Φιλοκλέωνος καὶ ἄδοντες πεπαλαιωμένα μέλη προσκαλοῦσιν αὐτόν, ἀλλ' ἐκπλήττονται μὴ βλέποντες ἐμφανιζόμενον, ἐνῶ μέχρι τοῦδε πάντοτε ἦτο πρώτος κατὰ τὰς ἐξόδους· ὅθεν ποιοῦνται περὶ τούτου πολλὰς εἰκασίας, ἢ ὅτι δηλαδὴ ὁ γέρον ἀπόλεσε τὰς ἐμβάδας, ἢ ὅτι προσέκοψεν ἐν τῷ σκότει τὸν πόδα καὶ τὸ σφυρὸν αὐτοῦ ὑπέστη φλεγμονήν, ἢ ὅτι κατελήφθη ὑπὸ πυρετοῦ ἐξ ὑπερβολικῆς θλίψεως ἐπὶ ταῖς στρεψοδικαίαις καὶ ἀπάταις ἀνθρώπου δικασθέντος τῇ προτεραίᾳ. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπιφαίνεται ἐκ τίνος παραθύρου ὁ Φιλοκλέων, ὅστις παραπονούμενος λέγει: «Φίλοι, τήκομαι ἀκούων ὑμᾶς πρὸ πολλοῦ διὰ τῆς ὀπῆς· ἀλλὰ δὲν δύναμαι ν' ἀπαντήσω δι' ἄσματος· τί νὰ κάμω; φυλάσσομαι ὑπὸ τούτων ἐδῶ, ἂν καὶ πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμῶ νὰ μεταβῶ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸ δικαστήριον, ἵνα καταδικάσω τινά». Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ ταύτῃ εὐρισκόμενος παρακαλεῖ τὸν Δία ἢ νὰ μεταβάλῃ αὐτὸν εἰς καπνὸν ἢ διὰ φλέγοντος κεραυνοῦ εἰς κόνιν ἢ εἰς τὸ λίθινον ἐκεῖνο σκεῦος ἐν τῷ ὀποίῳ ἠρίθιμον τὰς ψήφους ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Ὁ χορὸς ἐρωτᾷ τὸ αἴτιον τῆς ἐγκλίσεως, ὁ δὲ Φιλοκλέων συνιστῶν αὐτῷ νὰ μὴ φωνάζῃ, διότι ὁ Βδελυκλέων κοιμᾶται, λέγει ὅτι ὁ υἱὸς δὲν ἀφήνει πλέον αὐτὸν νὰ κρίνῃ οὐδὲ νὰ καταδικάζῃ· «θέλει, λέγει, νὰ ζῶ διασκεδάζων καὶ εὐωχοῦμενος· ἀλλ' ἐγὼ οὐδόλως ἐπιθυμῶ τοῦτο».

Ὁ χορὸς κινεῖται εἰς συμπάθειαν, παρηγορεῖ αὐτὸν καὶ τῷ προτείνει νὰ ἀποδράσῃ διὰ τίνος ὀπῆς· ἀλλ' ἐκεῖνος λέγει ὅτι πάντα εἶναι οὕτω πεφραγμένα, ὥστε καὶ κώνωψ δὲν δύναται νὰ διαφύγῃ. Ὅτε δὲ συμβουλεύει τῷ γέροντι νὰ κατέλθῃ ὅπως πάλαι ποτὲ ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Νάξου, ὁπότε κλέψας ὀβελίσκουσ καταέβη τῇ βοθείᾳ αὐτῶν ἐκ τοῦ τείχους, ὁ Φιλοκλέων λέγει: «Ἡ περίστασις δὲν εἶναι ὅμοια· τότε ἤμην νέος καὶ ἰσχυρός, οὐδεὶς δὲ μ' ἐφύλαττεν· ἀλλὰ νῦν φρουροῦσί με ἄνδρες ἔνοπλοι κατὰ τὰς διόδους· ἰδοὺ, δύο ἐξ αὐτῶν παρὰ τὰς θύρας κρατοῦντες ὀβελίσκουσ φυλάττουσί με ὡς γαλῆν κλέψασαν κρέας».

Ὁ χορὸς τότε συνίστησι ταχέως εὔρεσιν μέσου πρὸς ἀπόδρασιν, διότι ἤδη ὑποφώσκει ἡ ἡώς· ὁ Φιλοκλέων σπεύδει καὶ ὑπὸ τὰς παρακελεύσεις τοῦ χοροῦ κατακόπτει διὰ τῶν ὀδόντων δίκην μυδὸς τὸ δίκτυον, συμβουλεύει δὲ νὰ μὴ φωνάζωσιν, ἵνα μὴ ἐννοήσῃ αὐτοῦ ὁ Βδελυκλέων. Μέλλων δὲ ἤδη νὰ κατέλθῃ διὰ σχοινίου διστάζει φοβούμενος μὴ φωραθῆ ὑπὸ τῶν φυλασσόντων καὶ ἀγρευθῆ ὡς ἰχθὺς πάλιν πρὸς τὰ ἄνω· ἀλλ' ὁ χορὸς ἐνισχύει αὐτὸν ὑπισχνόμενος ὅτι θὰ ἀντιτάξῃ λυσσώδη ἄμυναν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει. Ὁ Φιλοκλέων λέγει ὅτι θὰ καταβῆ ἔχων πεποίθησιν εἰς αὐτόν, παρακαλεῖ δὲ ἵνα, ἐὰν συμβῆ ἀπευκατῶν τι, παραλάβωσι τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ κλαύσαντες θάψωσιν ὑπὸ τὸ δικαστήριον.

Πάντα τάνωτέρω λέγονται καὶ διεξάγονται ἐν ἀνεξαντλήτῳ κωμικῷ ἐρεθισμῷ καὶ συγκινήσει, διὰ λέξεων καὶ φράσεων ἄς μόνον τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀριστοφάνους ἠδύνατο νὰ μεταχειρίζεται.

Ὁ Φιλοκλέων κατέρχεται τέλος διὰ τοῦ σχοινίου ποιούμενος ἅμα εὐχὴν πρὸς αἰσίαν κατάθασιν καὶ διάσωσιν, ἀλλ' ἐνῶ εὐρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς καθόδου ὁ Βδελυκλέων ἐξεγείρεται, ἀντιλαμβάνεται τοῦ πράγματος καὶ καλεῖ τοὺς δούλους, οἵτινες σπεύσαντες τύπτουσι τὸν μετέωρον γέροντα διὰ ξηρῶν κλάδων, ὅπως ἀναγκάσωσιν αὐτὸν ν' ἀνέλθῃ πάλιν. Φαντάζεσθε τὴν σκηνήν. Ὁ Φιλοκλέων κινδυνεύων καλεῖ μαγαλοφώνως πλέον καὶ ὀνομαστὶ τοὺς συνδικαστάς· οὗτοι κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν ἣν ἔδωσαν ὁρμῶσι μετὰ μανίας καὶ βόμβου ὁμοίου πρὸς τὸν βόμβον σφηκῶν, πλήττουσι τὸν Βδελυκλέωνα καὶ τοὺς δούλους διὰ τῶν κέντρων εἰς διάφορα τοῦ σώματος μέρη καὶ φωνοῦσι πρὸς τοὺς παῖδας νὰ δράμωσι καὶ εἴπωσι τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Κλέωνα, νὰ καλέσωσι δ' αὐτὸν ὅπως ἔλθῃ καὶ ἐπιτεθῇ κατ' ἀνδρὸς μισοῦντος τὴν δημοκρατίαν καὶ ἀξίου θανάτου, διότι τολμᾷ νὰ λέγῃ ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνωνται δίκαι.

Ὁ Βδελυκλέων εὐρίσκεται ἐν δεινῇ θέσει· βλέπων ὅτι δὲν ἐπαρκεῖ μετὰ τῶν δύο δούλων ἐν τῇ συγκρούσει ἐκείνῃ, καλεῖ καὶ ἄλλους εἰς βοήθειαν καὶ ἡ συμπλοκὴ γενικεύεται, ἐνῶ ὁ Ξανθίας κρατεῖ ἰσχυρῶς τὸν Φιλοκλέωνα ζητοῦντα νὰ διαφύγῃ καὶ μεθ' ὕβρεων διαμαρτυρούμενον· αἱ ῥάβδοι τίθενται εἰς ἐνέργειαν, ἀλλὰ μόνον ὅτε οἱ δούλοι προσήγαγον ἀνημμένας δᾶδας, ἵνα διὰ τοῦ καπνοῦ ἀποπνίξωσιν αὐτοὺς ὡς σφήκας, οἱ γέροντες δικασταὶ ἀποκρούονται μὲν, ἀλλ' ὅμως δὲν φεύγουσι, λέγοντες ὅτι θὰ μείνωσιν ἐκεῖ μέχρις ἐσχάτης πνοῆς, κατηγοροῦσι δὲ τὸν Βδελυκλέωνα ὡς ἐπιδιώκοντα τυραννίδα. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην, κοινὴν καὶ τετριμμένην οὔσαν ἐν τῇ ζηλοτύπως ἐχομένη τῆς ἐλευθερίας ἀθηναϊκῆ δημοκρατία, ὁ Βδελυκλέων ἀπαντᾷ: «Σεῖς εἶτε περὶ μικρᾶς εἶτε περὶ μεγάλης ὑποθέσεως πρόκειται κατηγορία, πανταχοῦ βλέπετε τυραννίδα καὶ συνωμότης! τυραννίδα, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἐγὼ πεντήκοντα ἔτη ζῶν οὐδόλως ἤκουσα· ἀλλὰ τώρα ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ τὰ παστὰ ψάρια, ὥστε καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς κυλίσεται ἐν τῇ ἀγορᾷ. Ἐάν τις ἀγοράζῃ βοφούς καὶ περιφρονῇ τὰς μεμπράδας (χαψιά), ὁ πωλῶν ταύτας ἰστάμενος πλησίον λέγει ἀμέσως: «Τὰ ψώνια τοῦ ἀνθρώπου τούτου μυρίζουν τυραννίδα». Ἐὰν ἄλλος ζητῇ ἐπὶ πλέον ὀλίγον πρᾶσσοιδα διὰ νὰ καρυκεύσῃ τὰς μαρίδας, ἡ πλησίον λαχανόπωλις ὑποβλέπουσα αὐτὸν λέγει: «Πρᾶσσοιδα ζητεῖς; μήπως ἐπιδιώκεις τυραννίδα; ἢ μή νομίζεις ὅτι θὰ φορολογῆς τὰς Ἀθήνας διὰ τὰ καρυκεύματά σου;»

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ Βδελυκλέων λέγει ὅτι σκοπὸς τῶν μέτρων, ἅτινα λαμβάνει κατὰ τοῦ πατρὸς, εἶναι νὰ παράσχῃ αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ σκληροῦ καὶ λυπηροῦ δικαστικοῦ ἔργου, βίον ἀνετώτατον καὶ τερπνότατον. Ἄλλ' ὁ Φιλοκλέων ἀποκρούει τὴν πρόθεσιν τοῦ υἱοῦ λέγων: «Οὐδὲ τῶν ὀρνίθων τὸ γάλα θ' ἀντήλλασον πρὸς τὸν βίον οὐ ζητεῖς νὰ με στερήσης· οὔτε αἱ βατίδες (εἶδ. ἰχθ. *βίνη*) μ' εὐχαριστοῦσιν οὔτε οἱ ἐγγέλεις· μὲ περισσοτέραν εὐχαρίστησιν θὰ ἔτρωγον μίαν μικρὰν δίκην μαγειρευμένην σιφάδο». — ΒΔ. Ναι, διότι συνείθισες νὰ εὐχαριστῆσαι εἰς τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ὑπόμεινον ν' ἀκούσης ἡσύχως ὅσα θά σοι εἴπω καὶ ἐλπίζω νὰ σε πείσω ὅτι εὐρίσκεσαι ἐν τῇ πλάνῃ». Ὁ Φιλοκλέων, οὗ ὁ νοῦς εἶναι ἀπερροφημένος ὑπὸ τοῦ δικάζειν, ἀπαντᾷ: «Ἐγὼ εἶμαι ἐν τῇ πλάνῃ ὅταν δικάζω;» — ΒΔ. «Τῇ ἀληθείᾳ δὲν ἐννοεῖς ὅτι καταγελαῖσαι

ὑπ' ἀνθρώπων, οὓς σὺ σχεδὸν προσκυνεῖς· εἶσαι δούλος αὐτῶν χωρὶς νὰ ἐννοῆς τοῦτο». — ΦΙΛ. «Ἐγὼ δούλος, ὅστις ἄρχω πάντων;» — ΒΔ. «Νομίζεις ὅτι ἄρχεις, ἐνῶ δουλεύεις».

Ἐνταῦθα ἄρχεται δικανικὴ συζήτησις σπουδαία ἅμα καὶ κωμικὴ, ἐν τῇ ὁποίᾳ δείκνυται ἐναργῶς ἡ δύναμις καὶ ἡ λεπτότης τῆς διανοίας τοῦ ποιητοῦ. Ἐκάστη κωμωδία τοῦ Ἀριστοφάνους περιέχει τοιαύτην οὐσιώδη σκηνήν, εὐρέως ἀναπτυσσομένην, ἐν ἣ τὸ ἀποτελοῦν τὴν ὑπόθεσιν ζήτημα συζητεῖται καὶ κρίνεται ὅτε μὲν ἀπ' εὐθείας καὶ ἐκ μέρους τοῦ ποιητοῦ, ἐκφορίζοντες τὰς ιδέας αὐτοῦ διὰ τὸν στόματος τοῦ κορυφαίου τοῦ χοροῦ ἐν τῷ χορικῷ ἔκειναι ἄσματι, ὅπερ καλεῖται *παράβασις*, ὅτε δ' ἐμμέσως διὰ διαλόγου μεταξὺ τῶν ὑποκριτῶν, ὡς ἐνταῦθα. Ἐν τῇ προκειμένῃ συζητήσει ὁ ποιητὴς ζητεῖ ν' ἀποδείξῃ τοῖς Ἀθηναίοις ὅτι ὁ θεσμὸς καθ' ὃν πάντες δύνανται νὰ εἶναι δικασταὶ μισθωτοὶ εἶναι γελοῖος καὶ ὀλέθριος. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἀληθὲς εἶναι ὅτι τὸ ἐπιχειρήμα τῆς θεραπείας νόσου ἐγγηρασάσης τῇ πόλει ἦν τολμηρὸν καὶ δύσκολον, ἴσως δ' ἀνώτερον τῶν δυνάμεων κωμικοῦ ποιητοῦ· τοῦτο δ' ἀνομολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοφάνης διὰ τοῦ Βδελυκλέωνος.

Ὁ Φιλοκλέων ἀποφαίνεται ὅτι ἡ δύναμις τοῦ δικαστοῦ οὐδεμιᾶς βασιλείας εἶναι κατωτέρα. Ποία εὐτυχία δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν ἰδικήν του; Πάντες τρέμουσι πρὸ αὐτοῦ, ὅσα καὶ ἂν εἶναι γέρον. «Ἀμέσως ὅταν κατέλθω ἐκ τῆς κλίνης, λέγει, οἱ μεγαλύτεροι καὶ ἐπισημότεροι ἄνδρες με περιμένουσι παρὰ τὰς κιγκλίδας· ὅταν δ' ἐμφανίζωμαι μοι δίδουσι θωπευτικῶς τὴν χεῖρα ἐκείνην, ἥτις ἐκλεψε τὰ δημόσια χρήματα! μετὰ πολλῶν δ' ὑποκλίσεων καὶ φωνῆς ταπεινῆς καὶ λυπηρᾶς με ἱκετεύουσι λέγοντες: Ἐπιτήρησέ με, πάτερ, σὲ παρακαλῶ, ἐν ὀνόματι τῶν ὠφελειῶν, τὰς ὁποίας καὶ σὺ ὠφελήθης ὅτε ἦσο ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἢ ὅτε ἠγόραζες τροφίμα διὰ τοὺς συσκήνους ἐν στρατείᾳ!» Ἐ! λοιπόν! ὁ ὁμιλῶν οὕτως οὐδὲ θὰ ἐγνωρίζεν ὅτι ζῶ, ἐὰν δὲν εἶχον ἀθιώσει αὐτὸν προηγούμενος». Ὁ γέρον ἐξακολουθεῖ φιλαρέσκως περιγράφων πάσας τὰς τιμὰς καὶ τὰς τέρφεις ἃς παρέχει αὐτῷ ἡ ἀνεύθυνος δύναμις ὑφ' ἧς περιβάλλεται. Ὁ ποιητὴς ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ διακωμωδεῖ τὰ σύγχρονα ἦθη καὶ σχεδιαγραφεῖ πληθὺν μικρῶν εἰκόνων μετὰ καυστικῆς σημασίας καὶ ἀληθείας.

Ὁ Φιλοκλέων, ἐπαρρόμενος ἐπὶ τῇ δυνάμει ἣν ἔχει ὡς δικαστῆς καὶ ἐπὶ τῇ ἐκ ταύτης εὐτυχίᾳ, ἀμοιβὴν τούτων ἔχει τρεῖς ὀβολοὺς μόνον· ὅταν δὲ φέρῃ τὸν μισθὸν τούτων εἰς τὴν οἰκίαν, ἡ σύζυγος καὶ ἡ θυγάτηρ, ὡς ὁ ἴδιος ἀφηγεῖται, θωπεύουσιν αὐτόν, περιποιοῦνται, τῷ δίδουσι νὰ φάγῃ καὶ νὰ πῖνῃ ὅσον καὶ ὅπως θέλει, εἰ καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο αὐτοβούλως πράττει συνεχῶς. Ἡ εὐτυχία αὐτοῦ εἶναι ἴση πρὸς τὴν δυνάμει ἣν ἔχει καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ εἶναι ἴση πρὸς τὴν τοῦ Διὸς.

Οἱ γέροντες συνδικασταὶ τοῦ Φιλοκλέωνος ἀκούοντες τοὺς ὠραίους καὶ ἐνθουσιώδεις λόγους τοῦ συναδέλφου αὐτῶν βομβοῦσιν ἐκ χαρᾶς, ὀγκοῦνται ἐξ ὑπερηφανείας καὶ νομίζουσιν ὅτι εἶναι ἤδη δικασταὶ ἐν ταῖς νήσοις τῶν Μακάρων.

Ἄλλὰ τότε λαμβάνει τὸν λόγον ὁ Βδελυκλέων, ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποίου κρύπτεται ὁ ποιητὴς, ἐπιχειρῶν ν' ἀποδείξῃ ὅτι οἱ δικασταὶ, οἱ τόσον χαίροντες

ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν καὶ τῇ ἀμοιβῇ τῶν τριῶν ὀβολῶν, οὐδὲ τὸ δέκατον τῶν δημοσίων προσόδων λαμβάνουσι, διότι οἱ δημαγωγοὶ κατατρόγουσιν αὐτάς, καταλείπουσι δ' αὐτοῖς ψιγία μόνον. Ἀληθῶς αἱ πρόσοδοι τῆς πόλεως ἦσαν τότε περὶ τὰ δισχίλια τάλαντα· οἱ δικασταὶ ἑξακισχίλιοι ὄντες ὤφειλον νὰ λαμβάνουσι τὸ $\frac{1}{10}$ ἧτοι 200 τάλαντα, ἐνῶ, ὡς ἀποδεικνύει ὁ Βδελυκλέων, ἐλάμβανον 150 μόνον. — «Τί γίνονται τὰ λοιπά»; ἀνακράζει ὁ Φιλοκλέων. Καὶ ὁ Βδελυκλέων ἀπαντᾷ ὅτι μεταβαίνουν εἰς τὰ θυλάκια τῶν ἀναφωρῶντων: «Δὲν θὰ προδώσω τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων! Πάντοτε θὰ ἀγωνισθῶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ!» «Καὶ σύ, πάτερ μου, ἐξακολουθεῖ ὁ Βδελυκλέων, ἐξαπατῶμενος διὰ τῶν λόγων τούτων ὑπακούεις εἰς αὐτούς, ἐνῶ οὗτοι ἀπειλοῦντες τὰς πόλεις τῶν συμμάχων ἀποσπῶσι παρ' αὐτῶν ἀνὰ 50 τὰ τάλαντα. Βλέποντες δ' οἱ σύμμαχοι ὅτι τὸ ὑμέτερον πλῆθος ἀρκεῖται τρώγων γλυκίσματα καὶ τρωγάλια, οὐδόλως φροντίζουσι περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ στέλλουσι δῶρα εἰς τοὺς δημαγωγούς ἰχθῦς ταριχευτούς, οἶνον, τάπητας, τυρόν, μέλι, σήσαμα, προσκεφάλαια, φιάλας, χλανίδας, στεφάνους, περιδέραια, κύλικας, εὐμερίαν καὶ ὑγίειαν. Εἰς σὲ δὲ οὐδεὶς ἐκείνων ὧν ἄρχεις μετὰ μόχθου ἐν γῆ καὶ θαλάσῃ δίδει κεφαλὴν σκορόδου, ἵνα καρυκεύσης τὰ ὀπτηθέντα ἰχθυοῦδιά σου. Δὲν εἶναι ἡχειρίστη τῶν δουλειῶν, ὅταν βλέπῃς ἄρχοντας τούτους καὶ τοὺς φίλους τούτων ὠφελουμένους ὑπ' αὐτῶν; Ἀλλὰ σύ εὐχαριστεῖσαι ἂν σοι δίδωσι τρεῖς ὀβόλους, τοὺς ὁποίους μετὰ τῶν κινδύων λαμβάνεις· ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖόν μοι προξενεῖ τὴν μεγίστην ἀγανάκτησιν εἶναι ὅτι μεταβαίνει εἰς τὴν συνεδρίαν τῇ προσκλήσει φαύλου τινός».

Ὁ Φιλοκλέων, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποῖου ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ τὸν δῆμον, ἀκούων ταῦτα, ὅσον ἀπλοῦς καὶ ἂν φαίνεται, ἐκπλήττεται ἀνακαλύπτων ὅτι ἐξαπατᾶται τόσον οἰκτρῶς καὶ ἀνακράζει: «Αὐτά μοι κάμνουν! δυστυχία μου! τί λέγεις; πόσον βαθέως συνταράσσεις τὴν καρδίαν μου! μ' ἔλκυεις πρὸς τὰ φρονήματά σου· ἄγνοῶ, τί συμβαίνει ἐν ἐμοί».

Ὁ Βδελυκλέων βλέπων τὴν μεταβολὴν ταύτην τοῦ πατρὸς δὲν ἀφίνει τὴν εὐκαιρίαν, ἀλλ' ἐντείνει τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπιχειρήμασι καὶ κατορθοῖ ἐπὶ τέλους νὰ μετατρέψῃ τὰς ἰδέας τοῦ γέροντος. Μετὰ λόγου οἰκείου, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς εὐγλωττίας, παριστᾷ τὴν ταπεινὴν θέσιν, εἰς ἣν περιήγαγον αὐτὸν οἱ δημαγωγοί. Ὁ Φιλοκλέων ἀκούων ταῦτα μετὰ προσοχῆς θλίβεται τόσον ὥστε ἐπιθυμεῖ ν' αὐτοκτονήσῃ, πλὴν πρὸς τοῦτο αἰσθάνεται ἐκλειπούσας τὰς δυνάμεις. «Φεῦ! λέγει, ἡ χεὶρ μου ναρκούται, ἀδυνατῶ νὰ κρατήσω τὸ ξίφος, αἱ δυνάμεις μ' ἐγκαταλείπουσι». Πᾶς τις φαντάζεται τὴν κωμικοτραγικὴν ἔκφρασιν τοῦ γέροντος δικαστοῦ. Ὁ Βδελυκλέων δὲν περιορίζεται μέχρι τοῦ σημείου τούτου, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ ἐντονώτερον, διότι θέλει νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν οὐ μόνον τὸν Φιλοκλέωνα, ἀλλὰ καὶ τὸν χορὸν τῶν γερόντων δικαστῶν· ὅθεν συσσωρεύει ἐπιχειρήματα καὶ φέρει παραδείγματα, κατορθῶν δὲ τὸ ποθοῦμενον, διότι ὁ χορὸς ἀκούσας τοὺς λόγους αὐτοῦ λέγει γενικῶς μὲν: «Βεβαίως σοφὸς ἦτο ὁ εἰπὼν νὰ μὴ δικάσῃς πρὶν ἀκούσῃς καὶ τοὺς δύο», ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸν Βδελυκλέωνα: «Σὺ τώρα μοι φαίνεσαι ὅτι ὑπερισχύεις. Ἡ ὀργή μου πράνεται· ἰδοὺ ἀπορρίπτω τὰς βράβδους». Ἀποτεινόμενος δ' εἶτα πρὸς τὸν Φιλοκλέωνα

λέγει: «Ἦ φίλε καὶ συνάδελφε, πείσθητι εἰς τοὺς λόγους τούτους, μὴ γίνεσαι ἄφρων καὶ ἰσχυρογνώμων. Εἶθε νὰ εἶχον καὶ ἐγὼ συγγενῆ, ὅστις νὰ μοι ἔδιδε τοιαύτας συμβουλὰς! Θεὸς τίς σε βοηθεῖ σήμερον φανερὰ καὶ σ' εὐεργετῆ· μὴ ἀποκρούσῃς τὴν εὐεργεσίαν».

Ἐνταῦθα ὁ χορὸς δεικνύει τὸν γενικὸν χαρακτῆρα ὃν ἔχει ἐν τῷ ἀρχαίῳ θεάτρῳ· παρίστησι δηλονότι τὴν ἄνευ ἰσχυροῦ ἐνδιαφέροντος καὶ ὀρισιμένης ἀποφάσεως κοινὴν γνώμην. Ὁ μὲν χορὸς τῆς τραγωδίας εἶχε τι τὸ εὐγενές, τὸ ὑψηλόν, ἠθικόν καὶ θρησκευτικόν, ἐν οἷς ἁρμονικῶς συνεδούζετο ἡ φιλοσοφία, ἡ ποίησις, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ὄρχησις πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν τελειοτέρων ὄρων τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἠθικοῦ ἰδεώδους. Ὁ δὲ χορὸς τῆς κωμωδίας, καίτοι κατὰ τὰς ἰδέας, τὴν ἀμφίεσιν καὶ τὴν ὄρχησιν εἶχε πολλὴν ἐλευθερίαν, οὐχ ἦττον διὰ τῆς τολμηρᾶς τοῦ ποιητοῦ φαντασίας, ἐξικνουμένης πολλάκις εἰς ὑψίστον λυρισμόν, εἶχεν ἰδανικόν τι καὶ ἐξεπλήρου ἐνίστε τὸν ἠθικὸν σκοπὸν τοῦ χοροῦ τῆς τραγωδίας, τ. ἔ. παρίστατο τὸ πρῶτον ἀπαθὴς ἐν ταῖς συζητήσεσιν, εἶτα δέ, ἐφ' ὅσον αἱ πλάστιγγες ἐταλαντεύοντο, ἔκλινεν ὅτε μὲν ὑπὲρ τοῦ ἑνός, ὅτε δὲ ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιπάλων, καὶ τέλος, βλέπων φανερῶς ποῦ ἔρρεπεν ἡ ἑτέρα αὐτῶν, προσέθετε τότε καὶ αὐτὸς τὴν ἰδίαν γνώμην καὶ οὕτως ἡ πλάστιγγς ἔκλινεν ὀριστικῶς πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος.

Τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐνταῦθα. Ἄλλ' ὁ ἐπίμονος χαρακτῆρ τοῦ γέροντος δικαστοῦ δὲν μεταβάλλεται. Καίτοι ὁ υἱὸς ὑπεσχέθη ὅτι θὰ τρέφῃ αὐτὸν ἐν ἀνέσει καὶ διαρκεῖ τέρψει, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ δικάζῃ, καίτοι ὁ χορὸς ἐκ τῆς σιωπῆς καὶ τῆς συννοίας, ἣν δεικνύει ὁ Φιλοκλέων, συμπεραίνει ὅτι ἀνεγνώρισε τὴν ἑαυτοῦ μανίαν καὶ ὅτι θὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς παρακλήσεις τοῦ υἱοῦ, ἡ διάνοια τοῦ γέροντος ἵπταται περὶ τὸ δικαστήριον· ἐκεῖ ποθεῖ νὰ εὐρίσκετο τὴν στιγμήν ἐκεῖνην καὶ ἄς ἦτο ὁ τελευταῖος τῶν διδόντων τὴν ψῆφον. Ὁ Βδελυκλέων ἰκετευτικῶς παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ πεισθῇ· πλὴν μάτην. Ὁ Φιλοκλέων λέγει ὅτι προτιμᾷ ν' ἀποθάνῃ παρὰ νὰ μὴ δικάζῃ. Ὁ υἱὸς τότε βλέπων τὴν ἐπιμονὴν τοῦ πατρὸς συλλαμβάνει φαινήν ἰδέαν· προτείνει αὐτῷ νὰ μείνῃ καὶ νὰ δικάζῃ ἐν τῷ οἴκῳ ἀνέτως καθ' ἣν ὥραν αὐτὸς θέλει, μὴ ἐνοχλούμενος ὑπὸ τοῦ θεσμοθέτου. Ὁ Φιλοκλέων ἀποδέχεται ἀσμένως τὴν πρότασιν καὶ χαίρει ἔτι μᾶλλον μανθάνων ὅτι τὸν δικαστικὸν μισθὸν θὰ λαμβάνῃ ἀσφαλῶς παρὰ τοῦ υἱοῦ· ἀνυπομονῶν δὲ παρακαλεῖ τοῦτον νὰ παρασκευάσῃ τὸ δικαστήριον ἐν τῇ οἰκίᾳ, προσθέτων ὅτι ὁ χρησμὸς ἤδη πληροῦται, διότι εἶχεν ἀκούσει ὅτι θὰ ἤρχετο ποτε καιρὸς, καθ' ὃν πᾶς Ἀθηναῖος θὰ ἐδικάζεν ἐν τῷ οἴκῳ κτίζων ἐν τοῖς προθύροις δικαστηρίδιον.

Ὁ Βδελυκλέων ἐπισπεύδει τὰς ἐτοιμασίας· πρωτίστως φέρει σκευὸς τι, ὅπερ ἐξαρτᾷ ἐκ τινος πασσάλου καὶ ἐπὶ τῇ προνοίᾳ τοῦ ὁποῖου χαίρει σφόδρα ὁ γέρων, εἶτα δὲ πύραυνον καὶ ἐπ' αὐτοῦ φακῆν ἐντὸς δοχείου, ἵνα ὁ δικαστὴς ἐν ἀνάγκῃ ῥοφῇ ἐξ αὐτῆς· ὁ Φιλοκλέων καταγοητεύεται ἐκ πάντων τούτων, ἀλλ' ὅτε ἔφερον καὶ ἀλέκτορα, ἠπόρησε καὶ ἠρώτησε τὴν αἰτίαν.

— «Ἴνα σ' ἐξεγείρῃ, ἂν κατὰ τὴν ἀπολογίαν τινός σε καταλάβῃ ὕπνος», ἀπαντᾷ ὁ Βδελυκλέων.

Μετά τοῦτο, ἐνῶ γίνεται σκέψις περὶ εἰσαγωγῆς δίκης τινὸς εἰς τὸ καινοφανὲς ἐκεῖνο δικαστήριον, ἀκούεται ὁ Ξανθίας καταρώμενος κύνα τινά· ἐρωτήσας τὸ αἴτιον ὁ Βδελυκλέων μανθάνει παρ' αὐτοῦ ὅτι πρὸ ὀλίγου εἰσελθὼν εἰς τὸ μαγειρεῖον ὁ κύων τῆς οἰκίας Λάβης ἤρπασε καὶ κατεβρόχθισεν ὀλόκληρον σικελικὸν τυρόν. Ὁ ποιητὴς ἐνταῦθα ὑπὸ τὸν κύνα Λάβητα ὑπαινίσσεται τὸν στρατηγὸν Λάχητα, ὅστις πρὸ τινος χρόνου ἄρχων στόλου εἰς Σικελίαν σταλέντος κατεκράτησε μέρος εἴτε τῆς λείας εἴτε τοῦ μισθοῦ τῶν στρατιωτῶν. Οὕτω δ' ἐν τῇ κωμῳδίᾳ μετὰ τὸ κοινωνικὸν ζήτημα ἐπακολουθεῖ σκηνὴ πολιτικῆς σημασίας· τὸν ὑπαινιγμὸν τοῦ ποιητοῦ ἐνόησαν κάλλιστα οἱ τότε θεαταὶ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου ἕκ τε τοῦ πράγματος αὐτοῦ καὶ ἕκ τῶν ὁμοίων ὀνομάτων Λάβης καὶ Λάχης, τοῦ πρώτου πλασθέντος κατὰ λογοπαίγιον ἕκ τοῦ βήματος λαμβάνειν.

Ὁ Βδελυκλέων ἐπιλαμβάνεται τῆς εὐκαιρίας ἵνα ὁ πατὴρ πρώτην δίκην δικάσῃ κατὰ τοῦ κλέπτου καὶ λαιμάργου ἐκείνου κυνός, ὀρίζει δὲ κατήγορον τὸν Ξανθίαν, ἀλλ' οὗτος ἀποποιεῖται λέγων ὅτι ὑπάρχει ἕτερος κύων ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὅστις θ' ἀναλάβῃ τὴν κατηγορίαν, μεταβαίνει δὲ ἵνα φέρῃ καὶ τοὺς δύο κύνας, κατήγορον καὶ κατηγορούμενον. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φιλοκλέων, ἵνα προβῆ εἰς δίκην, ζητεῖ ὅπως παρασκευάσῃ πάντα ὡς ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῆς πόλεως· οὕτω θεωρεῖ ἀπαραίτητον τὸ κιγκλιδίωμα, ἀγανακτεῖ δὲ ὅτε ἀντὶ τούτου φέρουσιν αὐτῷ τὸ δικτυωτὸν ἐκεῖνο δι' οὗ ἐφύλασσαν τὰ διὰ τὰς οἴκοι θυσίας παχυνόμενα χαϊριδίδια καὶ ζητεῖ ταχέως τὴν εἰσαγωγὴν τῶν διαδίκων, ὡς ἔχων ἤδη ἐτοιμὴν τὴν ἀπόφασιν. Ἀλλ' ὁ Βδελυκλέων πρὸς μεγάλην ἀδημονίαν αὐτοῦ λέγει ὅτι λείπει τὸ δικαστικὸν πινακίον καὶ τὸ γραφεῖον¹. Ὁ Φιλοκλέων διαμαρτύρεται διὰ τὴν βραδύτητα, ἀλλ' οἱ τύποι ἔπρεπε νὰ ἐκπληρωθῶσι. Τέλος προσάγονται οἱ δύο κύνες, ἐνῶ δὲ ὁ Φιλοκλέων ἐρωτᾷ, τίς εἶναι ὁ πρῶτος αὐτῶν, ὁ Βδελυκλέων διακόπτει καταρώμενος ἑαυτὸν ὅτι ἐλησμόνησε τὰς ψηφοδόχους κάλπας· ὁ Φιλοκλέων τῷ δεικνύει τοὺς παρακειμένους ἀρυστίχους², πλὴν ἀπαιτεῖται καὶ ἡ κλεψύδρα· ἀγανακτῆσας τότε ὁ Φιλοκλέων λέγει ὅτι ἀντ' αὐτῆς δύναται νὰ χρησιμεύσῃ τὸ ἕκ τοῦ πασσάλου ἐξηρητημένον σκεῦος. Οὕτω πάντες οἱ δικαστικοὶ τύποι πληροῦνται, ἀφοῦ πρῶτον διεκωμωδήθησαν. Ὁ Βδελυκλέων διατάσσει νὰ φέρωσι πῦρ καὶ λιθωνωτὸν καὶ μυρσίνας, ἵνα πρὸ τῆς συνεδριάσεως γίνῃ ἡ συνήθης ἱεροτελεστία καὶ ἐπικλίσαι τῶν θεῶν, ὁ δὲ χορός, ἐκδηλῶν τὴν χαρὰν ἐπὶ τῇ συνδιαλλαγῇ πατρὸς καὶ υἱοῦ, εὐχεται τῷ Ἀπόλλωνι ἵνα ἡ δίκη ἀποβῆ καλῶς. Εὐχὴν ποιεῖται καὶ ὁ Βδελυκλέων παρακαλῶν τὸν θεὸν νὰ πρᾶξῃ τὸ στρυφνὸν καὶ πρίνινον ἦθος τοῦ πατρὸς ἐνσταλάξας μέλι εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ὅπως τοῦ λοιποῦ εἶναι ἐπιεικέστερος καὶ μᾶλλον εὖνους τῷ κατηγορουμένῳ ἢ τῷ κατηγορῶν· ἐν τέλει δὲ τῆς εὐχῆς ἀνακράζει: «Ἀπόσπασον, θεέ μου, ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὴν ἀκαλήφην (τσικνίδα)».

¹ Ὁ χορός νῦν ἐνθουσιᾷ ὑπὲρ τοῦ Βδελυκλέωνος, θεωρῶν αὐτὸν φίλον ἅμα καὶ

¹ Ὁ θελίσκος, δι' οὗ ἐγράφασσαν ἐπὶ τοῦ πινακίου τὴν ἀπόφασιν.

² Σκεῦος δι' οὗ ἤντλουν φαγητὸν ἢ ὕδωρ.

ὑπέρμαχον τοῦ λαοῦ. Ἐπὶ τέλους ἡ δίκη ἄρχεται κατὰ πάντας τοὺς τύπους, οἵτινες κωμικῶς τηροῦνται καὶ καθ' ἑλὴν τὴν διάρκειαν αὐτῆς.

Προσάγεται ὁ κατηγορούμενος κύων, περὶ οὗ ὁ Φιλοκλέων ἐρωτᾷ, ἂν αὐτὸς εἶναι· ἐπὶ τῇ καταφάσει δὲ τοῦ Βδελυκλέωνος ἀπαντᾷ: «Θὰ καταδικασθῆ ἄμέσως!» Τὸ πρόσωπον τοῦ κατηγοροῦ κυνὸς ὑποδέεται ὁ Ξανθίας: «Ἀκούσατε, λέγει, τὴν κατηγορίαν. Κατηγορεῖ κύων Κυδαθηναίεὺς Λάβητα τὸν Αἰξωνέα (ἕκ τοῦ δήμου Αἰξωνῆς κατήγετο ὁ στρατηγὸς Λάχης), ὅτι παρὰ τὸ δίκαιον κατεβρόχθισε μόνος ὀλόκληρον σικελικὸν τυρόν. Ποινὴ: κλοιὸς σύκινος».

Κατὰ τοὺς ἀθηναϊκοὺς νόμους ὁ κατήγορος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προτείνῃ τὴν ποινὴν ἧς ἐθεώρει ἄξιον τὸν κατηγορούμενον, ὅστις πάλιν ἠδύνατο ν' ἀντιπροτείνῃ ἄλλην καθ' ἑαυτοῦ, τῆς ἐγκρίσεως ἀφιεμένης εἰς τοὺς δικαστάς. Ὁ κατήγορος ἐνταῦθα προέτεινε τὴν ποινὴν συκίνου κλοιοῦ. «Ὅτε δὲ ὁ Φιλοκλέων ἤκουσε τὴν ποινὴν: κλοιὸς σύκινος, ἀνακράζει: «Ἡ μᾶλλον θάνατος κύνειος, ἐὰν ἀποδειχθῆ ἔνοχος». Ρίπτων δὲ τὸ βλέμμα εἰς τὸν κατηγορούμενον κύνα ἀναφωνεῖ: «Ἄ τὸν κακοῦργον! πράγματι ἔχει τὴν ὄψιν κλέπτου· σφίγγει τοὺς ὀδόντας νομίζων ὅτι θά με ἐξαπατήσῃ (ὁ Φιλοκλέων νομίζει ὅτι ὁ κύων κλείει ἰσχυρῶς τὸ στόμα, ἵνα μὴ ἐξέλθῃ ὀσμὴ τυροῦ καὶ προδοθῆ)». Ὅτε δὲ ὁ Βδελυκλέων καλεῖ τὸν κατήγορον, τὸν Κυδαθηναίεα κύνα, εἰς ἀπάντησιν ἀκούεται ὑλακὴ κυνὸς προσερχομένου. — ΒΔ. Ἴδου αὐτὸς. — ΦΙΑ. Ἄλλος οὗτος Λάβης γενναίως ὑλακτῶν καὶ τὰς χύτρας λείχων (ὑπὸ τὸν κύνα τοῦτον ὑπαινίσσεται τὸν Κλέωνα εἰς ἔριδα διατελοῦντα πρὸς τὸν Λάχητα). — ΣΩΣΙΑΣ ὡς κῆρουξ. «Ἦσυρία, καθίσατε» (πρὸς τὸν Ξανθίαν): σὺ δ' ἀναβάς ἐπὶ τοῦ βήματος κατήγορε. — ΦΙΑ. Ἐγὼ δ' ἐν τῷ μεταξὺ θὰ βροφήσω ὀλίγην φακὴν. — ΞΑΝΘ. (ὡς κατήγορος καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδικηθέντος κυνός). Τὴν μὲν κατηγορίαν, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἤκουσατε. Ὁ κατηγορούμενος διέπραξε φοβερώτατον ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ καὶ κατὰ τοῦ ναυτικοῦ πλήθους (ὑπαινιγμὸς εἰς τὴν κατάχρησιν τοῦ Λάχηςτος), διότι κλέψας μέγαν σικελικὸν τυρόν ἀπεσύρθη κρυφίως εἰς τινὰ γωνίαν καὶ ἐκορέσθη καταβροχθίσας αὐτὸν ἐν τῷ σκότει. — ΦΙΑ. Τοῦτο εἶναι φανερόν· πρὸ ὀλίγου ἤσθάνθη φοβερὰν ὀσμὴν τυροῦ. — ΞΑΝΘ. (ἐξακολουθῶν). Ἡρνήθη δὲ νὰ μεταδώσῃ εἰς ἐμὲ ἐξ αὐτοῦ· ἐὰν δὲ κανεὶς δὲν δίδῃ τίποτε εἰς ἐμέ, πῶς θὰ ὑπηρετήσω ὑμᾶς πιστῶς; — ΦΙΑ. Δέν σοι ἔδωκε τίποτε; ἀλλ' αὐτὸς δὲν εἶναι ὀλιγώτερον θερμὸς ἀπ' αὐτὴν τὴν φακὴν (ὁ Φιλοκλέων λέγων ταῦτα ἔτρωγε πολὺ θερμὴν τὴν φακὴν). — ΒΔ. Πρὸς θεῶν, πάτερ, μὴ ἀποφάνεσαι, ἐὰν μὴ ἀκούσης καὶ τοὺς δύο. — ΦΙΑ. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶναι φανερόν· φωνάζει μόνον του.

Ὁ Ξανθίας τελευτᾷ τὴν κατηγορίαν ζητῶν τὴν καταδίκην κυνὸς λαιμάργου καὶ ἐγώιστοῦ, ἐπιλέγων ὅτι μία οἰκία δὲν δύναται νὰ τρέφῃ δύο κλέπτας, αὐτὸς δὲ δὲν δύναται νὰ ὑλακτῆ ἔχων κενὸν τὸν στόμαχον· ἕκαστος ἔννοσέ μετὰ πόσης πικρίας ὁ ποιητὴς βάλλει κατὰ τῶν ὑπαινισσομένων προσώπων τὰ βέλη αὐτοῦ, κατὰ τοῦ Κλέωνος δὴλ. καὶ τοῦ Λάχηςτος. Ὁ Φιλοκλέων ἀκούων τοὺς λόγους τοῦ κατηγοροῦ κραζει: «Φεῦ! φεῦ! οἶα σωρεῖα κατηγοριῶν! Τί κλέπτης!» Στρεφόμενος δὲ πρὸς τὸν ἀλεκτρυόνα λέγει: «Δέν φρονεῖς καὶ σὺ οὕτω; Ἴδού,

κατανεύει. Ποῦ εἶναι ὁ θεσμοθέτης;» Ὁ Σωσίας ὡς θεσμοθέτης νῦν καλεῖ τοὺς μάρτυρας, οἵτινες εἶναι πινάκιον, ἰγδιόχειρον, τυρόκνηστις, ἐσχάρα, χύτρα καὶ ἄλλα μαγειρικὰ σκευή.

Ὁ Βδελυκλέων τότε, ὡς συνήγορος τοῦ Λάβητος, ἄρχεται λέγων οὕτω: «Εἶναι δυσχερὲς ἔργον, ὧ ἄνδρες δικασταί, ν' ἀναλάβω τὴν ὑπεράσπισιν κυνὸς γενομένου θύματος βδελυρᾶς συκοφαντίας· ἀλλ' ὅμως θὰ πράξω τοῦτο. Ὁ κύων οὗτος εἶναι γενναῖος καὶ διώκτης τῶν λύκων». — ΦΙΑ. Κλέπτῃς καὶ συνωμότης! — ΒΔ. Οὐχί, ἀλλ' εἶναι ὁ ἄριστος τῶν κυνῶν καὶ ἱκανὸς νὰ φυλάττῃ πολλὰ πρόβατα. — ΦΙΑ. Τί τὸ ὄφελος ἀφοῦ τρώγει τὸν τυρόν;

Ὁ Βδελυκλέων ἐξακολουθεῖ ἀπαριθμῶν τὰ προτερήματα τοῦ πελάτου του, εἶτα δὲ καλεῖ ἕνα τῶν μαρτύρων, τὴν τυρόκνηστιν, ἧς ὅμως τὴν μαρτυρίαν θεωρεῖ ψευδῆ ὁ Φιλοκλέων, κατήγορεῖ δὲ τὸν ἕτερον κύνα ὡς διαρκῶς μένοντα ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ δάκνοντα ὁσάκις δὲν δίδουσι τι εἰς αὐτὸν ἐκ τῶν ἐντὸς εἰσαγομένων.

Ὁ Φιλοκλέων νῦν αἰσθάνεται ἑαυτὸν μαλασσόμενον, συγκινούμενον ἐκ τῶν λόγων τοῦ συνηγόρου, τοῦ Βδελυκλέωνος δηλ., ὅστις κατανοῶν τοῦτο ζητεῖ νὰ κινήσῃ ἔτι μᾶλλον τὸν οἶκτον τοῦ πατρὸς διὰ τῆς προσαγωγῆς τῶν κυναρίων τοῦ κατηγορουμένου κυνός, ἵνα ταῦτα δι' ἰκεσιῶν, παρακλήσεων καὶ δακρύων κάμψωσι τὸν ἀδυσώπητον δικαστὴν ὑπὲρ τῆς ἀθώωσης τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ὡς εἴθιστο νὰ γίνηται ἐν τοῖς ἀθηναϊκοῖς δικαστηρίοις ὑπὸ τῶν κατηγορουμένων προσαγόντων τοὺς οἰκείους αὐτῶν. Τὸ κωμικὸν τῆς σκηνῆς ταύτης, ὡς καὶ τοῦ ἀστείωτάτου καθόλου ἐπεισοδίου τῆς δίκης τῶν δύο κυνῶν, καὶ αὐτοὺς τοὺς σκυθρωποτάτους τῶν θεατῶν θὰ προήγαγεν εἰς γέλωτα ἄσβεστον. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅπερ ὁ Βδελυκλέων ἐπεδίωξε δὲν ἀργεῖ νὰ ἐπέλθῃ, διότι ὁ Φιλοκλέων συγκινεῖται ἔτι μᾶλλον· ἀλλ' ἀγανακτῶν διὰ τοῦτο καθ' ἑαυτοῦ καλεῖ ἐπανειλημμένως τὸν Βδελυκλέωνα νὰ καταβῇ ἐκ τοῦ βήματος, θέλων δὲ ν' ἀποκρύψῃ τὴν αἰτίαν τῶν δακρύων, ἧτις βέουσι ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, ἀποδίδει ταύτην εἰς τὴν φακῆν, ἣν κατέφαγε πολὺ θερμὴν. Ἀλλ' ὁ Βδελυκλέων αὐξάνει εὐγλώττως τὰς παρακλήσεις ὑπὲρ τοῦ πελάτου καὶ ζητεῖ νὰ γίνῃ ἀμέσως ἡ ψηφοφορία. Ἐν τοῖς δικαστηρίοις ὑπῆρχον δύο κάλπαι ψήφων, ὧν ἡ μὲν πρόσθεν κειμένη ἦν ἀθωωτική, ἡ δ' ὀπίσθεν καταδικαστική. Ὁ Βδελυκλέων ἐν τῷ μέσῳ τῶν παρακλήσεων αὐτοῦ προσάγει μετὰ πολλῆς ἐπιτηδεϊότητος τῷ πατρὶ τὴν ἀθωωτικὴν κάλπην, εἰς ἣν ἐκεῖνος ῥίπτει τὴν ψῆφον νομίζων ὅτι εἶναι ἡ καταδικαστική. Ὅτε δ' ἐγνώσθη τὸ ἀποτέλεσμα, ἡ ἀθώωσις δηλ. τοῦ Λάβητος, ὁ γέρον δικαστὴς λιποθυμεῖ φωνάζων νὰ φέρωσι ταχέως ὕδωρ. Ὁ Βδελυκλέων περιποιεῖται αὐτόν, ὅστις συνελθὼν ἐρωτᾷ τὸν υἱόν: «Εἰπέ μοι, ἠθώωθη ἄληθῶς; — ΒΔ. Βεβαίως. — ΦΙΑ. Ἐχάθην! — ΒΔ. Μὴ λυπῆσαι, πάτερ, ἀλλὰ σύνελθε. — ΦΙΑ. Πῶς θὰ ὑποφέρω τὴν ἰδέαν ὅτι ἠθώωσα κατηγορούμενον! Τί θὰ γίνω; Θεοὶ πολυέθαστοι, συγχωρήσατέ μοι, τὸ ἔκαμα χωρὶς νὰ θέλω, ἐνῶ δὲν εἶναι συνήθειά μου». Ὁ Βδελυκλέων πρὸς παρηγορίαν τοῦ πατρὸς ἀναφέρει ὅτι μέλλει νὰ ἐκτελέσῃ νῦν τὴν περὶ ἀνέτου, ἀμερίμου καὶ διασκεδαστικοῦ βίου ὑπόσχεσιν, ἣν τῷ ἔδωκεν. Ὁ Φιλοκλέων συγκατατίθεται, εἰσέρχονται δὲ πάντες εἰς τὴν οἰκίαν, ἡ σκηνὴ κενοῦται καὶ ὁ χορὸς μένων μόνος ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ ᾄδει τὴν παράβασιν,

τὸ ἰδιάζον τοῦτο ἄσμα τῆς ἀρχαίας κωμωδίας, ὅπερ καὶ πυρὴν αὐτῆς ἦτο καὶ ἐν τῷ ὀποίῳ ὁ ποιητὴς διὰ τοῦ στόματος τοῦ κορυφαίου ἀπεφάνετο μετὰ παρηγορίας περὶ διαφορῶν ζητημάτων καὶ προσώπων τῆς ἐποχῆς. Ἐν τῇ παραβάσει τῶν Σφηκῶν ὁ Ἀριστοφάνης μεταξὺ ἄλλων ἀναπτύσσει εἰς τοὺς θεατὰς τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἔπλασε τοὺς γέροντας δικαστὰς ὡς σφήκας· τοῦτο ἔκαμε θέλων νὰ δείξῃ τὸ θυμοειδὲς καὶ φοβερὸν τῆς ἀττικῆς φυλῆς, ἧτις τόσον γενναίως κατετρόπωσε τοὺς βαρβάρους ἐν τοῖς περσικοῖς πολέμοις· ἀλλ' οἱ μὲν πρόγονοι ὡς πρὸς τοῦτο ἦσαν σφήκες, ἐνῶ πολλοὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἦσαν κηφήνες.

Μετὰ τὸ ἐκτενέστατον ἄσμα τῆς παραβάσεως ἄρχεται τὸ δεύτερον μέρος τῆς κωμωδίας, περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ὀποίου πρὸς τὸ πρῶτον θὰ εἴπωμεν μετ' ὀλίγον.

Ἡδὴ ἡ περὶ ἀνέτου βίου ὑπόσχεσις τοῦ Βδελυκλέωνος πρὸς τὸν πατέρα πραγματοποιεῖται. Ὁ Φιλοκλέων ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς μετὰ τοῦ υἱοῦ, ὅστις προσπαθεῖ νὰ πείσῃ αὐτὸν ν' ἀποβάλλῃ τὰ χυδαῖα ἐνδύματα καὶ ὑποδήματα τὰ ὅποια φορεῖ καὶ περιβληθῇ ἄλλα τοῦ συρμοῦ, ὡς κομψεύμενος νεανίας τῶν Ἀθηναίων. Ἡ μεταμφορὰ αὕτη, ἐπὶ τῆς σκηνῆς γινομένη καὶ μετὰ πολλῶν κωμικῶν φράσεων συνοδευομένη, ἔχει ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν τοῦ Ἀρχοντοχωριάτου μετὰ τοῦ ῥάπτου ἐν τῇ γνωστῇ κωμωδίᾳ τοῦ Μολιέρου. Πλὴν τούτου ὁ Βδελυκλέων διδάσκει τὸν πατέρα τὸν τρόπον τοῦ φέρεσθαι καὶ τοῦ ὁμιλεῖν ἐν ταῖς συναναστροφαῖς. Ὁ Φιλοκλέων θέλων νὰ δώσῃ δείγμα τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ περὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο λέγει ὅτι δύναται π. χ. ν' ἀρχίσῃ ὁμιλίαν ὡς ἐξῆς: *Ἦτο μία φορὰ μία γάτα καὶ ἕνας λοντικός.* — Ἀλλ' ὁ υἱὸς διακόπτει αὐτὸν ἀποκαλῶν σκαῖον καὶ ἀπαίδευτον, διδάσκει δ' αὐτὸν διὰ παραδειγμάτων τί ὀφείλει νὰ λέγῃ ἐν ταῖς ὁμιλίαις καὶ πῶς νὰ φέρηται ἐν τοῖς συμποσίοις.

Μετὰ ταῦτα ἀσχεῖ αὐτὸν εἰς ἄσματα μεθ' ὑπαιγιμῶν κωμικῶν ἐπὶ τῶν τότε προσώπων καὶ γεγονότων. Τούτων γενομένων ὁ Βδελυκλέων ζητεῖ νὰ μεταβῶσιν εἰς πραγματικὸν πλεον δεῖπνον καὶ νὰ πῶσιν οἶνον μέχρι μέθης· ὁ Φιλοκλέων ἀποδέχεται τοῦτο, ἀλλὰ περὶ τῆς μέθης ἔχει ἀντιρροήσιν, λέγων ὅτι εἶναι ἐπιβλαβὴς, διότι ὁ μεθύων θραυεῖ πολλάκις θύρας, λιθοβολεῖ, δέρει καὶ ἔπειτα πληρώνει τὰ ἔξοδα. Ταῦτα βεβαίως ἔλεγε κρίνων ἐκ τοῦ ἰδίου χαρακτήρος, ὡς θὰ ἴδωμεν μετ' ὀλίγον. Ἐπὶ τῆς ἀντιρροήσεως δ' αὐτοῦ ὁ Βδελυκλέων ἀπαντᾷ τὰ ἐξῆς: «Ὅταν συμπίνης μετ' ἀνδρῶν ἀγαθῶν, οὐδεμίαν ζημίαν θὰ πάθῃς ἐὰν παρεκτραπῆς κατὰ τινος ἐξ αὐτῶν· διότι οὗτοι θὰ πείσωσι τὸν παθόντα νὰ σε συγχωρήσῃ, ἢ καὶ σὺ ὁ ἴδιος θὰ διηγηθῆς μῦθόν τινα ἀστειῶν Αἰσώπειον ἢ Συβαριτικὸν καί, τρέψας οὕτω τὸ πρᾶγμα εἰς γέλωτα, θ' ἀπαλλαγῇς εὐκόλως κακῶν συνεπειῶν». Ὁ Φιλοκλέων ὑπόσχεται ὅτι θὰ μάθῃ πολλοὺς μύθους, ἵνα, ἐὰν πράξῃ ζημίαν τινὰ ἐν τῷ συμποσίῳ, μηδὲν πληρώσῃ. Μετὰ τοῦτο ἀπέρχονται εὐθὺς εἰς τὸ δεῖπνον, ὁ δὲ χορὸς διαιρεθεὶς εἰς δύο ἡμιχόρια ψάλλει ἄσμα πληροῦν τὸ μεταξὺ χρονικὸν διάστημα, μέχρις οὗ ἔρχεται δρομαίως ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Ξανθίας, ὅστις, δαρεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλοκλέωνος, μεθυσθέντος ἐν τῷ συμποσίῳ, γογγύζει ἀλγεινῶς, μακαρίζων τὰς χελώνας, διότι φέρουσιν ὄστρακον ἐπὶ τῶν νώτων καλῶς προστατεύον αὐτάς, ἐνῶ τὰ ἰδικὰ του διηυλακώθησαν ἐκ τῶν ῥαβδισμῶν. Ὁ χορὸς ἐρωτᾷ τίς ὁ αἴτιος τούτου, ὁ δὲ Ξανθίας λέγει: «Συντρώ-

γων μετ' ἄλλων ὁ Φιλοκλέων ὑπερέβη πάντας κατὰ τὴν ἀναίδειαν κορσεθεὶς πρῶτον πολλῶν τεμαχίων καὶ πιῶν οἶνον πολὺν ἤρχισεν ἔπειτα νὰ χορεύῃ, νὰ πηδᾷ, νὰ σκώπητῃ τοὺς συνδαιτυμόνας καὶ τέλος νὰ δέρῃ ἰσχυρῶς καὶ ἐμὲ αὐτόν. Εἰς τῶν συντρόφων ἐχαρκτηήρισεν αὐτόν διὰ παραβολῆς ἀστείας, ἣν ἐκεῖνος ἀνταπέδωκεν ἐπιτυχῶς, χειροκροτηθεὶς ὑπὸ πάντων πλήν ἑνός, ἀνδρὸς κοσμίου, ὃν ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἔσκωψε. Τέλος μεθυσθεὶς ἐντελῶς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν κτυπῶν ὅσους συνήντα. Ἄλλ' ἰδοὺ ἔρχεται φεύγω!» Τῷ ὄντι ὁ Φιλοκλέων εἰσέρχεται διὰ βήματος κλονουμένου εἰς τὴν σκηνὴν μετὰ τινος αὐλητρίδος, ἣν ἀποκαλεῖ *χουσομηλιόνηιον*, καὶ κρατεῖ δᾶδα, δι' ἧς ἀπειλεῖ νὰ καύσῃ τοὺς ἐπακολουθοῦντας αὐτῷ. Ὅτε δ' ὁ Βδελυκλέων ἀπειλεῖ ὅτι θὰ ἐναγάγῃ αὐτόν εἰς δίκην τὴν ἐπομένην, ὁ γέρον περιφρονεῖ τὰς ἀπειλὰς ταύτας, δὲν θέλει ν' ἀκούσῃ περὶ δικῶν καὶ δικαστῶν καὶ καλπῶν, καὶ χαριεντίζεται μετὰ τῆς αὐλητρίδος, ὑποσχόμενος νὰ συζήσῃ μετ' αὐτῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ, διότι τῶρα δὲν δύναται νὰ διαθέσῃ τὴν περιουσίαν ἐπειδὴ εἶναι νέος, ἔχει δὲ υἱὸν φιλαργυρώτατον. Κωμικωτάτῃ εἶναι ἐνταῦθα ἡ ἀντιστροφὴ τῶν ὄρων. Μετὰ τοῦτο ἔπεται διάλογος καθ' ὃν ὁ υἱὸς κακίζει τὸν πατέρα ἐπὶ τῇ διαγωγῇ αὐτοῦ, ὅτε ἐμφανίζεται πωλήτρια ἄρτων ἐπικαλουμένη βοήθειαν, διότι ὁ Φιλοκλέων καταδιώξας αὐτὴν διὰ τῆς δαδὸς ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ ρίψῃ χαμὰ τοὺς ἄρτους, τοὺς ὁποίους κατέστρεψεν. Ὁ Φιλοκλέων ἐπιλαμβάνεται τῆς εὐκαιρίας νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὰ διδάγματα τοῦ υἱοῦ, ἵνα ἀπαλλαγῇ τῆς πληρωμῆς τῆς ζημίας· διὸ ἄρχεται διηγούμενος μῦθόν τινα περὶ Αἰσώπου, ἐν ᾧ ἡ πωλήτρια τῶν ἄρτων ἐγκαλεῖ αὐτόν παρὰ τῷ ἀγορανόμῳ ἐπὶ ζημίᾳ· ἀλλ' ὁ Φιλοκλέων οὐδεμίαν προσοχὴν δίδει εἰς τοῦτο, ὅτε ἀναφαίνεται ἕτερος αὐτοῦ κατήγορος ἐπὶ αἰκίᾳ. Ὁ Φιλοκλέων προσπαθεῖ νὰ ἐξευμενίσῃ τοῦτον καὶ ἐν τῇ μέθῃ αὐτοῦ ἄρχεται διηγούμενος ἀνέκδοτα καὶ μύθους πρὸς μεγάλην ἀγανάκτησιν τοῦ κατήγορου. Ὁ Βδελυκλέων τότε ἀπολέσας τὴν ὑπομονὴν ἀρπάζει τὸν πατέρα καὶ ἄρας αὐτόν εἰσάγει βιαίως εἰς τὴν οἰκίαν ἐξακολουθοῦντα ἔτι νὰ διηγῆται μῦθόν τινα περὶ Αἰσώπου. Ἐπακολουθεῖ ἄσμα τοῦ χοροῦ ἐπαινοῦντος τὸν Βδελυκλέωνα ὅτι ἐβελτίωσε τὴν θέσιν τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς ὡς εἰσαγαγὼν αὐτόν εἰς βίον ἄνετον καὶ τερπνόν. Ἄλλ' αἴφνης ἀναφαίνεται ὁ Ξανθίας, ὅστις παραπονεῖται ὅτι θεὸς τις ἔφερε μεγίστην σύγχυσιν καὶ ἀταξίαν ἐν τῇ οἰκίᾳ, διότι ὁ γέρον ὑπὸ τοῦ οἴνου καὶ τῶν ἤχων τοῦ αὐλοῦ οἰστρηλατηθεὶς ὀρχεῖται ἀπαύστως τοὺς παλαιούς τοῦ Θέσπιδος χορούς, λέγων ἅμα ὅτι θ' ἀποδείξῃ τοὺς συγχρόνους τραγωδοὺς ἀμαθεῖς διὰ συναγωνισμοῦ ὀρχηστικοῦ πρὸς αὐτούς. Τούτων λεγομένων ὁ Φιλοκλέων εἰσβάλλων εἰς τὴν σκηνὴν καὶ δαιμονιωδῶς ὀρχούμενος ἀνταλλάσσει λόγους πρὸς τὸν εἰρωνευόμενον αὐτόν Ξανθίαν καὶ πρὸς τὸν Βδελυκλέωνα περὶ τῆς μεγάλης αὐτοῦ ὀρχηστικῆς δεξιότητος καὶ ὑπεροχῆς, λήγει δὲ ἡ κωμωδία διὰ ζωηροτάτου κόρδακος τοῦ χοροῦ, ὅπως ἀπῆτει ἡ λαϊκὴ φαιδρότης καὶ ἔκστασις ἐν τῇ μέθῃ τῶν Διονυσιακῶν ἑορτῶν.

Ῥίψωμεν ἤδη ταχὺ βλέμμα εἰς τὴν πορείαν τῆς ἀναλυθείσης κωμωδίας καὶ ἐξετάσωμεν τὸν βαθύτερον αὐτῆς σκοπόν.

Εἶδομεν ὅτι ὁ Φιλοκλέων κατείχετο ὑπὸ τῆς μανίας τοῦ δικάζειν, ὅτι πᾶσα

ἄλλη σκέψις καὶ ἡδονὴ ἦτο ἄλλοτρία αὐτῷ, ὅτι δὲ ἅπαντα ἡ οἰκία αὐτοῦ ἐγένετο ἀνάστατος ὅτε ὁ υἱὸς ἐπεχειρήσῃ πάσῃ δυνάμει καὶ τέχνῃ νὰ θεραπεύσῃ αὐτόν ἀπὸ τῆς μανίας ἐκείνης καὶ ὅτι ὁ γέρον ὑπεχώρησε, λίαν ταχέως μάλιστα, εἰς τὰ πειστικά τοῦ υἱοῦ ἐπιχειρήματα περὶ βίου ἀνετου, τερπνοῦ καὶ πολυτελοῦς, ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ νέῳ τούτῳ βίῳ ἀνέμιξε τρόπους ἀγροίκους καὶ ἀρχαίκοις, ὥστε αἱ προσπάθειαι τοῦ Βδελυκλέωνος πρὸς βελτίωσιν τοῦ πατρὸς ἀπέτυχον. Τὴν ἐξήγησιν τῆς ἀποτυχίας ταύτης παρέχει αὐτῇ ἡ βαθεῖα ψυχολογικὴ παρατηρητικότης τοῦ δαιμονίου κωμικοῦ. Ἡ ὑποχώρησις τοῦ Φιλοκλέωνος, ὅφ' ὃν νοεῖται ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων, ἦτο κατ' ἐπιφάνειαν. Ἡ φύσις τοῦ γέροντος δικαστοῦ, ὅφ' ἧς στιγμῆς κατέλιπε τὸ δικαστικὸν ἐπάγγελμα καὶ ὤρμησεν ἀκάθεκτος εἰς βίον ἡδονῶν, οὐδόλως μετεβλήθη, ἀλλ' ἔμεινεν ἡ αὐτῇ, ὀργίλη, θερμουργός, φιλόνομος, ἐπιθετικὴ. Ὁ ποιητὴς ἠθέλησε νὰ δείξῃ ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ κυρίου προσώπου τῆς κωμωδίας τὸ ἀμετάβλητον τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μεταβολῇ τῶν τρόπων τοῦ βίου· ἔτι δέ, καὶ τοῦτο εἶναι ὁ βαθύτερος σκοπὸς ὃν ἐπέδιωξε διὰ τῆς κωμωδίας, σκοπὸς καθαρῶς πολιτικός, ἀπέδειξεν ὅτι ἡ δικομανία αὐτῆ τῶν Ἀθηναίων ὑπεθάλλετο ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν, θελόντων ν' ἀποκοιμίζωσι μὲν τὸν λαόν, ν' ἀρύωνται δ' ἐξ αὐτῆς μεγάλην δύναμιν καὶ ὠφέλειαν· τοῦτο ἀντέκειτο εἰς τὸ ἀληθὲς συμφέρον τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ τοῦ ὁποῦ ἐμάχετο ὁ ποιητὴς· τὴν ἰδιοτελεῖα ταύτην διαγωγὴν τῶν δημαγωγῶν στιγματίζει ὁ Ἀριστοφάνης δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων, οὐδὲ εἶναι πρόθεσις αὐτοῦ κυρία νὰ ψέξῃ τοὺς θεσμούς καὶ τοὺς δικαστάς· τούναντίον ζητεῖ νὰ προφυλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὀλεθρίας ἐπιδράσεως πολιτικῶν φιλάρχων καὶ ἄσυνειδήτων, οἷος ἦτο ὁ Κλέων.

Οὕτως ἐν τῇ κωμωδίᾳ ταύτῃ, ἣτις εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων τοῦ ποιητοῦ, ἀγωνίζεται οὗτος, ὅπως καὶ ἐν πλείσταις ἄλλαις, τὸν γενναῖον καὶ ἐπίμοχλον ἀγῶνα τοῦ καταπολεμεῖν θαρραλέως πάντα τὰ κακῶς κείμενα ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πόλεως.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΘΟΙΒΙΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Τὸν Ἰούλιον τοῦ παρελθόντος—1899—ἔτους περιῆλθον μικρὸν τι τῆς Κεφαλληνίας μετὰ φιλάτου ἀνδρός, τοῦ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Οὐασιγκτῶνι καθολικοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ καλοῦ ἀγαθοῦ Δανιὴλ Κουίν. Καὶ ἐκεῖνος μὲν τῆς φιλέλληνας καρδίας αὐτοῦ δεικνύων πάλιν τὰς διαθέσεις σοφῆν παρασκευάζει περὶ τῶν Ἰονίων νήσων συγγραφὴν, ἡμεῖς δέ, βραχυτάτον ἐνταῦθα χρόνον διατρίψαντες, βραχέα τινά, περὶ ὧν εἶδομεν, σημειούμεθα εἰς τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους τῆς τέχνης ἐν τῇ νήσῳ ἀναφερόμενα.

Χριστιανικὰ μνημεῖα ἀνά τὴν Κεφαλληνίαν πολλὰ καὶ καλὰ σφίζονται τῶν τελευταίων, καθ' ὅσον εἶδον, αἰῶνων (ισ'—ιθ'). Καὶ εἶναι μὲν περίεργος ἢ σπάνιος ἐνταῦθα μνημείων τῶν προτέρων αἰῶνων, ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι αὕτη παντελής· διότι καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Κράνης ἐκτείνεται μακρότατος καὶ παχύτατος τοῖχος, ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον φερόμενος, τῶν πρώτων πιθανῶς βυζαντιακῶν χρόνων, τὸ δὲ Κάστρον, ἡ πρωτεύουσα ἀκμαία πόλις ἐπὶ τῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ βενετικῆς ἀρχῆς, δὲν ἐκτίσθη, ὡς γνωστόν, ὅλη ἐκ θεμελίων ὑπὸ τῶν Βενετῶν, οὐδὲ οἱ πρὸ αὐτῶν ἄρξαντες ἐνταῦθα Τόκκοι καὶ Ὀρσίνοι καὶ Νορθμαννοὶ πρῶτοι ἰδρυσαν ἐκεῖ τόπον διατριβῆς, ἀλλ' ὑπῆρχέ τι πιθανώτατα κτίσμα βυζαντιακόν, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἐπὶ τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ Κάστρου οἰκοδομήματα. Ἀμαυραὶ δέ, ἀλλ' ὅμως οὐχὶ σπάνιαι αἱ περὶ τῆς νήσου κατὰ τοὺς μέσους χρόνους εἰδήσεις¹. Ἐν γένει δ' ἡ νῆσος κατὰ

¹ Ὅρα Προκοπίου Γοθικῶν 3, 40.—Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου III, 54 (περὶ θεμάτων), III, 224 (de administrando imperio).—Ἐν τῇ Ζ' συνόδῳ (787) παρίστατο «Γρηγόριος πρεσβύτερος καὶ τοποτηρητὴς Κεφαλληνίας». Ἐν τῇ ἐπὶ Φωτίου κατὰ τοῦ Πάπα Νικολάου συνελθούσῃ συνόδῳ (867) ἀναφέρεται ἐπίσκοπος «Ἀντώνιος Κεφαλληνίας».—Ὁ δὲ Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ' (1198—1216) «epistolam episcopo Cephaloniae graeco scripsit»: Le Quien, Oriens christianus II, 234—235.—Ἄννης Κομνηνῆς, Ἀλεξιάδος VI, 6. XI, 10.

τὴν ἀκμὴν τοῦ Βυζαντιανοῦ κράτους ἦτο σημασίας σπουδαίας παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Πορφυρογεννήτου, γράφωντος ἐν τῷ περὶ θεμάτων (III, 54): «ἡ δὲ Κεφαλληνία περιεῖληπται τῇ Πελοποννήσῳ· οὐδέποτε γὰρ εἰς τάξιν ἐχρημάτιζε θέματος οὐδὲ ὀνομαστός τις ἐκ ταύτης ἐγένετο εἰ μὴ παρ' Ὀμήρῳ ὁ πολυθρύλητος Ὀδυσσεύς». Μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο καὶ ἀνέκδοτον μολυβδοβούλλον ἄλλοτε μὲν εἰς τὸν μακαρίτην ἀρχιφάρμακοποιὸν Ἀλέξανδρον Βαρούχαν ἀνήκον, νῦν δ' ἐν τῷ νομισματικῷ μουσεῖῳ ἀποκειμένον τόδε¹.

Πάτερ (;) ὁ Θεὸς ἡμῶν
βοήθη τῷ σῷ δούλῳ

Στ... τῷ βασιλικῷ σα[βα]ρίῳ
κὲ στρα[τη]γῷ Κεφαλωνία[ς]²

Τῶν σφζομένων δ' ἔργων τῆς τῶν μέσων καὶ νεωτέρων χρόνων τέχνης ἀρχιτεκτονικῶν ἔχομεν τὸν ἐπὶ τῆς Κράνης τοῖχον, ἔχοντα ἄλλοτε (νῦν δὲ κεκλεισμένα) τρία ἀψιδωτὰ κοιλώματα, ἐπὶ τοῦ Κάστρου δὲ πύλας μετὰ αἰρομένης γεφύρας, πύργους, πυροβολεῖα, ὑπογείους διόδους, ναοὺς, οἰκῆσεις, γέφυραν ἀψιδωτὴν, σκοπιάς, δεξαμενὰς ὕδατος καὶ πυρίτιδος ἀποθήκας, ὧν πολλὰ ἔχουσιν ἐντετειχισμένα τὰ σύμβολα τοῦ ἄρχοντος

¹ Περὶ τοῦ μολυβδοβούλλου τούτου ὁ σπουδαῖος ἀσχολούμενος εἰς τὴν χριστιανικὴν ἀρχαιολογίαν καὶ ἐπιγραφικὴν, γενναίων δ' ἔργων παρέχων ἐλπίδας χρηστὸς νέος καὶ φίλος κ. Κ. Μ. Κωνσταντόπουλος ἀπέστειλέ μοι σημείωσιν, ἣν ἀσμένως δημοσιεύω ἐν τέλει τῆς παρούσης διατριβῆς.

² Ὁ δημόδης νῦν τύπος Κεφαλωνία φέρεται πρῶτον παρὰ Πλινίῳ 4, 12, 19, ἔπειτα δὲ καὶ ἐν Προκοπίου Γοθικοῖς (3, 40 ἔκδ. Βόννης 1832): «καὶ Ἀρταβάνης δὲ οὐ πολλῶ ὕστερον ἐν Κεφαλωνίᾳ γενόμενος, ἐπειδὴ τὰ ἀμφὶ Λιβέριον κλπ.». Πότε δὲ ἐγένετο ἡ νῆσος στρατηγὸς ἀναφέρει ὁ Πορφυρογεννήτος (de administr. III, 224) «ἰστέον ὅτι ἡ Κεφαλληνία στρατηγὸς, ἡγουν τὰ νησία, τοῦρμα ἦν τὸ παλαιὸν τῆς στρατηγίδος Λογουβαρδίας· ἐπὶ δὲ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότη (886—912) γέγονε στρατηγὸς». Ἄλλ' ἡ μαρτυρία αὕτη ὑπόκειται εἰς σπουδαίας ἀμφιβολίας. Ἴδε τὴν ἐν τέλει σημείωσιν.

κράτους ἢ οἰκῶν εὐγενῶν. Ἀλλὰ τὰ συνηθέστατα καὶ ἐν Ἀγίῳ Γεωργίῳ τοῦ Κάστρου καὶ ἐν Ἀργοστολίῳ καὶ ἀλλαγῶ κτίσματα εἶναι οἱ χριστιανικοὶ ναοί. Οἱ ναοὶ οὗτοι ἔχουσι συνηθέστατα σχῆμα βασιλικῆς, ἀλλ' ὁμως, καίτοι ἀνηκόν τινες ἐξ αὐτῶν εἰς Δυτικούς, ὡς ἡ τῆς μονῆς τῶν Σισίων (San Francisco d'Assisi), καὶ ἔχουσι γραμμὰς ἢ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως, εἶναι ὁμως ἐστραμμένοι πρὸς ἀνατολὰς. Ἄξια δὲ σημειώσεως ἐν αὐτοῖς εἶναι θύραι τινὲς καὶ θυρίδες, κωδωνοστάσια ἢ καὶ μέλη ἀρχιτεκτονικά.

Γλυπτὰ δ' ἔργα προσοχῆς καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης περισυλλογῆς ἄξια εἶναι ἀνάγλυφα δύο τῆς Παναγίας, φερούσης τὸν Χριστὸν παῖδα, ἐν τῷ κωδωνοστασίῳ τῆς μονῆς τῶν Σισίων καὶ ἐν πολλοῖς ναοῖς ἢ καὶ οἰκίαις ἐντετειχισμένοι κεφαλαὶ ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ ἀγγέλων, περῶνται αὐταί, ἢ καὶ οἰκόσημα. Περισυλλογῆς ὡσαύτως ἄξιοι εἶναι τέσσαρες μεγάλοι κηροστάται ὀρειχάλκινοι ἐν τοῖς ναοῖς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων καὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐν τῷ Ἀγίῳ Γεωργίῳ τοῦ Κάστρου, χυθέντες τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐν Ἀργοστολίῳ.

Πολλῆς δὲ προσοχῆς καὶ ἐκτιμήσεως ἄξια εἶναι καὶ ἡ τορευτικὴ τῶν δρυφάκτων (τεμπλέων) τέχνη, ὑπομιμνήσκουσα τὰ τοιαῦτα τορευματα τῆς Φανερωμένης ἐν Ζακύνθῳ, τῆς ἐν Ἀνδριανουπόλει Παναγίας (Μητροπόλεως) καὶ τοῦ Ἐλκομένου ἐν Μονεμβασίᾳ. Τῶν τορευτῶν τούτων δρυφάκτων τὰ κάλλιστα εἶναι τὸ τῆς Εὐαγγελιστρίας τοῦ Κάστρου (1700), τὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τοῦ Κάστρου (1703), τὸ τῆς μονῆς τῶν Σισίων (1763), τὸ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος (Μητροπόλεως) τοῦ Ἀργοστολίου (1806) καὶ ἄλλα. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ εἰκόνες τινὲς κεκαλυμμέναι δι' ἀργύρου, ἀλλ' οἱ τεχνίται τούτων ἦσαν φλαουρουργοὶ τινες, καὶ αὐτὸς ὁ Κωνσταντῆς Μουργιάχης ὁ ἐξεργασθεὶς τὸν ἄργυρον τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος τοῦ Κάστρου οὐδὲ κατὰ μικρὸν δύναται νὰ προσεγγίσῃ πρὸς τὴν ἐξοχὸν τέχνην τοῦ ἐν Ζακύνθῳ τορευσαντος τὸν ἄργυρον τοῦ ἱεροῦ κουβουκλίου τοῦ Ἁγίου Διονυσίου Διαμαντῆ Μπάφα Καλαρρυτιώτη, μάλιστα δὲ πρὸς τὴν δύναμιν τῆς τέχνης τὴν ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ Ἁγίου.

Αἱ δὲ ζωγραφίαι αἱ ἱεραὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ εἶναι τοιχογραφίαι μὲν ἐλάχισται, εἰκόνες δὲ ἢ πίνακες ἐν τοῖς διαστυλοῖς τῶν δρυφάκτων τῶν ναῶν, ἐν τῷ Ἱερῷ, ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ ἐν οἰκίαις ἰδιωτῶν ἱκαναὶ καὶ σπουδαῖαι. Ἐχουσι δὲ κακίας καὶ ἀρετὰς τὰς συνήθεις τῆς βυζαντιακῆς ἀγιογραφίας τῶν τελευταίων αἰώνων, περὶ ἧς ἔγραφον ἄλλοτε πρὸς τὸ Σ.

Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἐν τῇ ἐκθέσει περὶ τῆς εἰς Λοκρίδα ἀποστολῆς μου. Ἡ τέχνη, ἔλεγον, τοῦ Κακαρβά¹ εἶναι φαύλη, ὅπως ἅπαντα σχεδὸν ἢ ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἀγιογραφία πλὴν ὀλίγων τινῶν καλῶν εἰκόνων, ὅπως ἐν Καισαριανῇ καὶ Εὐμορφῇ Ἐκκλησιᾷ κεφαλαὶ τινες καὶ εἴ ποῦ ἀλλαγῶ τοιαῦται ὑπάρχουσιν. Ἀλλ' οὐδαμοῦ πλέον προτομαί, εἰκόνες ἢ συνθέσεις, ὡς αἱ τοῦ ἄλλοτε ἐστιατορίου τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἐν Ἀθήναις, τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐν Μονεμβασίᾳ καὶ τῶν ναῶν πάντων τοῦ Μυστρά, μάλιστα δὲ τῆς Ὀδηγητρίας τοῦ Βροντοχίου, τῆς Περιβλέπτου καὶ τῆς Παντανάσσης.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς εἰκόνας τῶν χρόνων τούτων (αἰῶνες 15—16¹) παρατηρεῖ τις παράδοξόν τινα ἀντίθεσιν: τὸ μὲν διάγραμμα εἶναι συνήθως καλόν, μαρτυροῦν χειρὸς δεξιότητα, αἱ τοῦ σώματος ἀναλογίαι, πλὴν τῆς ῥίνος καὶ τῶν δακτύλων, ἅτινα μακρότερα καὶ ισχυρότερα τοῦ φυσικοῦ γράφονται, πολλάκις ἐπιτυχεῖς, αἱ συνθέσεις οὐχὶ σπανίως ἰσχυραί, ἢ τῶν πτυχῶν διαθέσεις σπουδῆς ἄξια. Τοιαῦτα οὐχὶ καταφρονητέα ἔργα εἶναι αἱ τοιχογραφίαι τῆς Καισαριανῆς, τῆς τε νεῶς καὶ τοῦ νάρθηκος, ζωγραφηθέντος ὑπὸ Ἰωάννου Ὑπάτου, τῆς μονῆς τοῦ Ἀστερίου ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ (ἡ εἰκὼν μάλιστα τῆς Σταυρώσεως, τῆς ἐν μέσῳ τῶν κεράτων φερούσης τὸν ἐσταυρωμένον ἐλάφου καὶ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου), τῆς μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς πλησίον τοῦ Ὠρωποῦ, τοῦ Θηβαίου ζωγράφου Κονταρινοῦ τοῦ ζωγραφήσαντος τὸν παρὰ τὴν Παναγίαν τῆς Μεληνίτσης Ἁγίου Γεώργιον, τῶν ἐπὶ τῶν λόφων ναῶν τῶν Μεγάρων, τῶν ἐν Κυνουρίᾳ ναῶν τῶν μονῶν τῆς Λουκοῦς καὶ Καρυῶν καὶ τῶν ἐν Πραστῷ Ἁγίου Δημητρίου καὶ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Μαλέα Ἁγίου Γεωργίου.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις μὲν ὀλίγον, ἐν τοῖς ὑπολοίποις δὲ, τοῖς φαυλοτέροις μάλιστα, ἡ μελέτη τοῦ γυμνοῦ εἶναι ἄγνωστος: διότι τὸ σῶμα ἀφανίζεται σχεδόν, οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα ὑποδεικνύμενον ὑπὸ τὰ ἐνδύματα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θαυμαστῷ διὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου Ἐλκομένῳ τῆς Μονεμβασίας, οὗτινος τὰ ἐνδύματα περιβάλλουσι τὸ σῶμα μόνον οὐχὶ ὡς σανίδες. Τὸ δὲ πάντων χερίστον ὁ χρωματισμὸς εἶναι πενιχρὸς καὶ ἄνευ ζωῆς καὶ ἐπὶ τῶν περιβλημάτων καὶ ἐπὶ τῶν προσώπων, ἅτινα εἰκονίζονται ὡχρὰ, ὡχρομέλανα ἢ κατέρυθρα ὡς κέραμος.

¹ Ἐγραψε τὰς τοιχογραφίας τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς ἐν Λοκρίδι μονῆς τῆς Μεληνίτσης.

Καί ἡ ἔκφρασις δὲ τῆς ὄψεως οὐδὲν τῆς ψυχῆς πάθος δηλοῖ. Ἡ ἀπάθεια δὲ αὐτὴ δὲν εἶναι φιλοσοφική τις τῆς Στοᾶς ἀταραξία (aequanimitas), ἀλλὰ προβατώδης ἡλιθιότης· περιβάλλει δὲ συγχρόνως τοὺς εἰκονιζομένους ἀνυμνήτους ἀσκητικῆς.

Ἐκ τῆς διαφορᾶς ταύτης τοῦ διαγράμματος καὶ τοῦ χρωματισμοῦ, καθ' ὅσον δηλαδὴ ἐκεῖνο μὲν εἶναι καλόν, οὗτος δὲ φαῦλος, εἰκάζω ὅτι οἱ πλείστοι τεχνῖται τῶν τεσσάρων τελευταίων μάλιστα αἰώνων δὲν εἶναι αὐτοὶ οἱ ἅμα μὲν διαγράφοντες τὸ σχέδιον ἐπὶ τοῦ πίνακος ἢ τοῦ τοίχου, ἅμα δὲ ἐκτελοῦντες τὰς εἰκόνας διὰ τοῦ χρωστήρος. Πιθανώτατον λοιπὸν εἶναι ὅτι τὸ διάγραμμα ἐλάμβανον ἐκ παλαιότερων καλῶν ἔργων εὐφυῶν τεχνιτῶν διὰ διαφανοῦς τινος σώματος, χάρτου κ.τ.π., ἔπειτα μετέφερον αὐτὸ ἐπὶ στερεωτέρου σώματος, οἷον μετάλλου, καὶ ἐπὶ τούτου κατὰ πάσας τὰς γραμμὰς ἐποίουν μικρὰς ὀπάς, προσεκόλλων ὑστερον ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ἤδη κοσμουμένου ναοῦ, ἔσυρον μέλαν τι χρῶμα διὰ τῶν ὀπῶν καὶ οὕτω τὸ διάγραμμα, καθ' ὅσον δὲν εἶχε διαστραφῆ κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν, ἦτο ταῦτό καὶ τὸ τῆς παλαιότερας εἰκόνας τοῦ ἱκανοῦ ζωγράφου.

Τῆς ἐτοιμῆς ἕνεκα καὶ ἀταλαιπώρου ἐργασίας ταύτης — ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ διάγραμμα — ἠδυνήθη ὁ μὲν Παναγιώτης ἱερεὺς ὁ Κουλιδάς μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ τοσοῦτους ναοὺς ἐν Κυνουρίᾳ νὰ ζωγραφῆσθαι, ὁ δὲ Γεώργιος Μάρκου μετὰ συνεργατῶν, οὕτως ἐργαζομένων, νὰ συντελέσῃ εἰς εἰκόνας καὶ κοσμήματα τηλικαύτην ἐργασίαν, ζωγραφήσας ἀπὸ ὀροφῆς μέχρι τοῦ δαπέδου σχεδὸν τὸ ἐσωτερικὸν τοσοῦτων ναῶν, τῆς ἐν Σαλαμῖνι Φανερωμένης, τῶν Ἀσωμάτων Πετράκη, τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τῆς Ἁγίας Θέκλης ἐν Μαρκοπούλῳ καὶ πλὴν τούτων τοῦ ἄλλοτε νεκροταφείου τῆς Κορωπῆς, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου παρὰ τοὺς Κουβαράδες καὶ τοῦ ἐν Κρόνιζ πρὸς νότον τῶν Κουβαράδων καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κερατέας ναοῦ, οἵτινες δὲν ἔχουσι μὲν ἀναγεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ ζωγράφου, ἀλλ' ὅμως σαφέστατα φαίνονται ὅτι ἐκοσμήθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ δὲ διὰ τοῦ χρωστήρος λοιπὸν συντέλεσις τῆς εἰκόνας ἐδείκνυε τὴν δύναμιν τῶν τεχνιτῶν τούτων· διότι τότε τὸ διάγραμμα πολλάκις βλάπτεται, τὰ σώματα ἀφανίζονται, σκιόφως δὲ καὶ διοψις καὶ ἔκφρασις τῆς ὄψεως, ἢ ἀλήθεια ἢ δηλοῦσα τὴν τέχνην, εἶναι ἄγνωστα εἰς τοὺς φλαουρουργοὺς τούτους ζωγράφους.

Ὁ τοιοῦτος δὲ χαρακτηρισμὸς τῆς ζωγραφικῆς κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἀναφέρεται εἰς τὰς τοιχογραφίας μάλιστα· διότι αἱ κοσμοῦσαι

τὸ δρύφακτον ἢ δι' ἄλλον χῶρον ὠρισμένοι εἰκόνας εἶναι μετὰ πλείονος ἐπιμελείας, πολλάκις δὲ καὶ μετὰ πρωτοτυπίας καὶ δυνάμειος ἐξειργασμένοι. Τοιαῦτα ἔργα εἶναι ὁ ἐντεθρονισμένος Ἰησοῦς, ἢ Θεοτόκος, ὁ Ἅγιος Γεώργιος καὶ ὁ πάμμεγας Ἐσταυρωμένος τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Μελινίτσας, ἔργον ἴσως τοῦ ἐν ταῖς τοιχογραφίαις κακοῦ ζωγράφου Κακαρθᾶ, τὸ δένδρον τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ ἐν τῇ μονῇ τῶν Βαρσῶν, ἔργον τοῦ Κρητὸς Ζαχαρίου Καστροφύλακος, ἐν τῇ μονῇ Λουκοῦς ἢ Ἀνάληψις, ὁ ἐντεθρονισμένος Ἰησοῦς ὁ ἔχων δεξιὰ τὴν Θεοτόκον καὶ ἀριστερὰ τὴν Ἁγίαν Αἰκατερίνην — αὐτὴ δὲ μάλιστα — ὁ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου συμβολικῶς δηλῶν Ἄγγελος ἐν ἄλλῃ εἰκόνι ἐντεθρονισμένου Ἰησοῦ αὐτόθι, ἢ ἐν οὐρανοῖς Θεοτόκος ἐν τῇ εἰκόνι τῆς κοιμήσεως τῆς μονῆς Ἀρτοκοστᾶς, ἢ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ ὁ τοῦ Τεμπλέου Ἐσταυρωμένος ἐν τῇ μονῇ Σύντζας, αἱ ἐκ Πραστοῦ μετενεχθεῖσαι πέντε εἰκόνας τῶν διαστυλίων τοῦ ἐν Λεωνιδίῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἢ Κοίμησις ἐν τῇ μονῇ Ἐλώνης, ἢ Ἁγία Ἰουλία ἐν τῷ ναῷ τοῦ χωρίου Ἰαίρια ἐν Ἐπιδαύρῳ Λιμηρᾶ καὶ ἐν τῇ Μονεμβασίᾳ ὁ διὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς ὄψεως πάντων ἐξοχώτατος Ἐλκόμενος. Τοῦτο δὲ ἐγίνετο, διότι οἱ τεχνῖται εἰργάζοντο ἐνταῦθα ἐπιμελέστερον· τῆς ἐπιμελείας δὲ δούλα πάντα γίνεται, ὡς θέλομεν ἴδῃ κατωτέρω περὶ τοῦ ζωγράφου Στεφάνου Τζαγκαρόλα πραγματευόμενοι· διότι οὗτος ἀπὸ κοινοῦ εἰκονογράφου ἀνήλθε διὰ τῆς ἐπιμελείας εἰς τὴν περιωπὴν καλλιτέχνου περιφανοῦς.

Ἐν Κεφαλληνίᾳ, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα αἰσθήματα ἔμειναν ἑλληνικώτατα, οὕτω καὶ ἡ τέχνη ἢ ζωγραφικὴ διετηρήθη ἀγνή βυζαντιακῆ· δὲν ἐπηρέασε δηλαδὴ αὐτὴν ἡ βενετικὴ κατάκτησις καὶ ἡ μετὰ τῶν Ἰταλῶν ἀναστροφή, ὅπως ἐγένετο ἐν Κερκύρᾳ (εἰκόνας τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος)· διότι καὶ αὐταὶ αἱ ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ τῆς Παληοκαστρίτσας ἀνηρτημένοι μαρτυροῦσιν ἐπίδρασιν ἰσχυρὰν ἰταλικὴν· μάλιστα δ' ἐν Ζακύνθῳ· διότι ἐνταῦθα τὰ ἔργα τοῦ Δοξαρᾶ, τοῦ Καντούνη, τοῦ Κουτούζη, τοῦ Πλακωτοῦ καὶ τοῦ Πελεκάση δηλοῦσιν ὅτι εἰς τῆς Ἰταλίας τὰς σχολὰς ἐφοίτησαν οὗτοι. Ἄλλ' ἐν Κεφαλληνίᾳ πλὴν εἰκόνας τινὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος καλλίστης, ἀντιγράφου ἐξ ἰταλικῆς πρωτοτύπου ἴσως (ἢ κεφαλὴ μετὰ τοῦ τραχήλου μάλιστα καὶ ἡ ἄκρα χεῖρ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἐξοχα), ἀνακειμένης ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τοῦ Κάστρου, καὶ τινος ἀμυδρᾶς ἀπομιμήσεως τοῦ Τζαγκαρόλα ἐν τῇ εἰκόνι τῆς Παναγίας τῶν Σισίων, ἢ τέχνη ἔχεται τῶν βυζαντιακῶν παραδόσεων, ἴσως διότι ἐξ ἀνατολῶν ἐρχόμενοι ἢ καταγό-

μενοι οί ζωγράφοι, ὡς πιθανώτατα ὁ Σκούταρις καὶ ὁ Καραντηνός, ἢ ἐκ Κρήτης, ὅπως Δημήτριος ὁ Κρῆς καὶ Στέφανος ὁ Τζαγκαρόλας, ἐδίδασκον τὴν τέχνην κατὰ τὰς ἐξ ἀνατολῆς παραδόσεις.

Καὶ τοιχογραφίας μὲν ἐν Κεφαλληνίᾳ δὲν εὔρον ἀλλ' ἢ ἐλαχίστας καὶ ταύτας ἐν τῷ μύακι ὑπὸ τὴν Πλατυτέραν, ἐνθα εἰκονίζονται οἱ μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας ἱεράρχαι τελοῦντες τὴν ἀναίμακτον θυσίαν. Δύο δὲ μόνον ναοὶ ἔχουσι καταγράφους τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐαυτῶν τοίχους, ὁ Ἅγιος Νικόλαος μικρὸν ὑπὸ τοὺς Ἁγίους Φανέντας τῆς Σάμης καὶ οἱ Ἀρχάγγελοι πρὸς ἀνατολὰς τῆς ὑπὸ τὸ Κάστρον ἀντικρὺ τῶν Περσάτων μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου. Ἀμφοτέρων αἱ εἰκόνες μάλιστα δὲ αἱ τῶν Ἀρχαγγέλων εἶναι ἐξ ἀντιγραφῆς μὲν, καλὰ δὲ ὅπως δῆποτε ἔργα. Παράδοξος δὲ εἶναι ἡ παράστασις τῆς Δευτέρας Παρουσίας παρὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Εὐαγγελιστρίας τοῦ Κάστρου, μελέτης ἀξία ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὰς ἀλλαχοῦ γεγραμμένας τοιαύτας εἰκόνας.

Ἄλλὰ σπουδαιότεραι εἶναι καὶ ἀφθονώτεραι ἐν Κεφαλληνίᾳ αἱ εἰκόνες τῶν διαστυλίων τοῦ δρυφάκτου ἢ ἀλλαχοῦ ἐπὶ σανίδων γεγραμμένα. Καὶ ἐν αὐταῖς τηρεῖται ὁ κατὰ παράδοσιν βυζαντιακὸς τρόπος, τὰ σκιερά, εἰς ὑπερβολὴν ἐνίοτε, χρώματα οὐ μόνον εἰς τὰ περιβλήματα τῶν εἰκονιζομένων ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πρόσωπα αὐτῶν. Τὸ πρόσωπον τῆς Παναγίας παρίσταται εἰς ὑπερβολὴν μέλαν, ἐν ᾧ τὸ τοῦ Χριστοῦ φωτεινότερον, τὸ δὲ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἀύχμηρον σφόδρα, ἐπιθυμούντων ἴσως τῶν ζωγράφων νὰ δηλώσωσιν ὅτι ὄντως ἔτρωγε ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον. Ἐκ τῶν εἰκόνων τούτων μελέτης ἀξίαι εἶναι αἱ τῆς Παναγίας τῆς Βλαχέρνας καὶ τῆς Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς ἄλλας τοιαύτας ὅπου τυχὸν ὑπάρχουσι (Θεοτόκος ἢ Ὁδηγήτρια τοῦ Βροντοχίου ἐν Μυστρᾷ, Παναγία ἢ Βλαχέρνα ἐν τῇ παρὰ τὴν Γαστούνην ὁμωνύμῳ μονῇ). Καλὸν δηλαδὴ νὰ ἐρευνηθῇ ἀσφαλῶς, μήπως εἶναι ἀντίγραφα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸ τῆς ἀλώσεως εὑρισκομένων ὁμωνύμων, ὅπως αἱ εἰκόνες τῆς Παναγίας τοῦ Κύκου — εἴτε ἐν Ἀθήναις, εἴτε ἐν Ἀδριανουπόλει, εἴτε ἐν Κεφαλληνίᾳ — εἶναι πιστὰ ἀντίγραφα τῆς ἐν Κύπρῳ πρωτοτύπου. Ἀξία μελέτης ὡσαύτως εἶναι ἡ θέσις τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Θεοτόκου· διότι ἄλλοτε φέρεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος, ὅπερ καὶ συνηθέστερον, ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ, ἄλλοτε στηρίζει τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς γένυος τῆς μητρὸς, καὶ ἄλλοτε ἀντωπὸς κάθηται ἐν μέσῳ τοῦ κόλπου, ὅτε ἡ Θεοτόκος ἔχει τὴν στάσιν τῆς Πλατυτέρας.

Σημειωτέον προσέτι ὅτι ἐν ταῖς τοιχογραφίαις τῶν χρόνων τούτων αἱ τοὺς ἁγίους ἐν προτομῇ (στηθάριᾳ) μόνον εἰκονίζουσαι ὑπερέχουσι τῶν εἰκονιζουσῶν τὸ σῶμα τῶν ἁγίων ὅλον καὶ αὐτῶν τῶν συνθέσεων, ἐν δὲ ταῖς ἐπὶ σανίδων ζωγραφίαις καθ' ὅσον εἶναι μικρότερα ἢ εἰκὼν κατὰ τοσοῦτον ἡ ἐργασία εἶναι ἀκριβεστέρα, ἐπιμελεστέρα, μᾶλλον εὐγενῆς καὶ ἀληθῆς· προσεγγίζει δηλαδὴ μᾶλλον πρὸς τὸ καλόν. Οὕτω καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ τὰ ἤκιστα προσεγγίζοντα εἰς τὴν ἀληθῆ τέχνην ἔργα εἶναι αἱ εἰκόνες τῶν διαστυλίων, μάλιστα δ' αἱ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου διὰ τὸ σκληρὸν καὶ ἀποτεταμένον τῶν γραμμῶν, μετ' αὐτὴν δὲ αἱ λοιπαὶ τοῦ δρυφάκτου. Τούτων δὲ ὑπερέχουσι αἱ στέφουσαι τὸ μέτωπον τοῦ δρυφάκτου δωδεκα συνήθως εἰκόνες αἱ εἰς τὰς Κυριακὰς ἢ θεομητορικὰς ἑορτὰς ἀναφερόμεναι, ὧν αἱ κάλλιστα ἀπόκεινται ἐν τῷ ἱερῷ μὲν τῆς μονῆς τῶν Σισίων ἢ εἰκὼν τῆς Ἀναστάσεως, ἐν τῷ ἱερῷ δὲ τῆς Ἁγίας Τριάδος τοῦ Ἀργοστολίου αἱ τῆς Γεννήσεως, τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τῆς Βασιλοφύρου. Ἀνώτεραι ἔτι τούτων εἶναι πολλάκις αἱ εἰς τὰ κάτω τοῦ δρυφάκτου τιθέμεναι εἰκόνες, συνθέσεις, σχεδὸν πάντοτε, ἰσχυραί, ζωηροῦ χρωματισμοῦ καὶ εὐγενοῦς ἐκφράσεως, ὧν αἱ κάλλιστα αἱ ὑπὸ τοῦ ἱεροδιακόνου καὶ ἔπειτα ἀρχιεπισβυτέρου Ἀνδρέου Καραντηνοῦ ἀρχομένου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος γραφεῖσαι ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος τοῦ Κάστρου (ἢ Γέννησις, ἢ Πρᾶσις τοῦ Παγκάλου Ἰωσήφ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν πρὸς τοὺς Ἰσμαηλίτας καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος).

Ἄλλ' ὅμως ἀπαράμιλλον δεξιότητα δεικνύουσιν οἱ Ἕλληνες ζωγράφοι τῶν τελευταίων αἰώνων εἰς τὰς μικρογραφίας, αἰτινες συνήθως περιβάλλουσι τῆς Θεοτόκου ἢ Ἁγίου τινὸς τὴν εἰκόνα καὶ ἐκ τοῦ βίου αὐτῶν παραστάσεις ἔχουσι. Τοιαῦται ἐν Κεφαλληνίᾳ εἰκόνες εἶναι ἢ τῆς Θεοτόκου ἀνήκουσα ἄλλοτε εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Γεωργίου Ντούσμανη, νῦν δ' ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ τῆς ἐν Ἀργοστολίῳ εὐγενοῦς οἰκογενείας τοῦ Μαρίνου Γεντιλίνῃ ἀνακειμένη, ἢ ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ τῆς οἰκογενείας τῶν ἀδελφῶν Σολωμοῦ ἐν Ἀργοστολίῳ ἀνακειμένη καλλίστη εἰκὼν τῆς Πίστεως, γυναικὸς σεμνῆς καὶ μεγαλοπρεποῦς, δεικνύουσης τὰ ἐπὶ σινδόνῃς ἐζωγραφημένα ἑπτὰ μυστήρια λεπτοτάτης ἐργασίας — ἢ εἰκὼν αὐτῆ, ὅπως καὶ ἡ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου κωλύοντος τὴν Εὐδοξίαν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναόν, ἔργα διὰ τὴν σύνθεσιν, τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν μελέτην τῶν σωματῶν ἐκ τῶν καλλίστων ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἐγράφησαν ὑπὸ Στυλιανοῦ Δευάρη — καὶ ἡ θαυμασία ζωγραφία τοῦ Στεφάνου Τζαγκαρόλα ἢ τὸ

δρύφακτον τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς τῶν Σισίων κοσμοῦσα παράστασις τῶν εικοσιτεσσάρων οἰκῶν τῆς Θεοτόκου.

Ἄλλ' ἐν Κεφαλληνίᾳ πλὴν τούτων ὑπὸ τὰς εἰκόνας τῶν Ἁγίων εἰκονίζονται πολλάκις αὐτοὶ οἱ δαπανήσαντες διὰ τὴν ζωγραφίαν θεοσεβεῖς ἄνδρες. Οὕτως ἐπὶ τινος εἰκόνας τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, τῆς πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τοῦ Κάστρου, ὑπὸ τὰ ὁμοιώματα τῶν Ἁγίων εἶναι αἱ εἰκόνας τῶν ἀναθεμένων αὐτὴν Ζώτου Ζυγαρά, τῆς συζύγου καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτῶν. Ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ καλὴ εἶναι καὶ σπουδαία· διότι εἰκονίζει πιστῶς πιθανώτατα τὰ πρόσωπα καὶ παρέχει προσέτι ὁμοιώματα τῆς περιβολῆς τῶν κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τῆς ἡγεμονικῆς αὐλῆς τῆς Μολδοβλαχίας· διότι ὁ Ζώτος οὗτος Ζυγαράς, οὗτινος ἡ θυγάτηρ κατὰ θεοπρόπιόν τι ἀνίδρυσε τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, παρεκκλήσιον τότε τῶν παρακειμένων Ἀρχαγγέλων οὖσαν, ἦτο γαμβρὸς τοῦ Βοεβόδα τῆς Μολδοβλαχίας Πέτρου. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ μονῇ ὑπὸ τὴν εἰκόνα τῶν Ἁγίων Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Ἀνδρέου ὑπάρχουσι δύο παῖδες μετὰ τῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ περιβολῆς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος λήγοντος, γονυπετεῖς. Ἐν δὲ τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Θεοδώρων τοῦ Κάστρου ἐν τῇ δεξιᾷ τῷ θεωμένῳ κάτω γωνίᾳ τῆς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου εἰσὶ γονυπετεῖς δύο ἄνδρες. Τούτων ὁ πρὸς τὰ ἀριστερὰ περιβάλλεται στολὴν εὐγενοῦς Βενετοῦ, ὁ δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ φέρει ἐρυθρὸν ποδῆρην χιτῶνα, εἶναι δὲ ἀμφότεροι ἐξυρημένοι καὶ τὸν μύστακα καὶ τὸν πώγωνα.

Ἡ ὡσαύτως καλὴ εἰκὼν τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἡ ἀνήκουσα νῦν εἰς τὸν οἶκον Γεντιλίνῃ ἐν Ἀργοστολίῳ, περὶ ἧς ἀνωτέρω εἴπομεν, ἔχει εἰς τὰ κάτω αὐτῆς εἰκονισμένον τὸν δαπανήσαντα εἰς τὴν γραφὴν αὐτῆς Γεώργιον Ντούσμανην ἐν περιβολῇ ἱππότου Βενετοῦ, ἀσκεπῆ, βαθεῖαν τρέφοντα κόμην καὶ ἐξυρημένον. Παρ' αὐτὸν δ' ἐν αὐλῇ περιβαλλομένη ὑπὸ ἰσοδομικοῦ τοίχου περὶ τράπεζαν καθήμενος ἄνδρα, γυναῖκα καὶ παῖδας τρεῖς, δύο δὲ ὑπηρέτας, ὧν ὁ ἕτερος αἰθίοψ, διακονοῦντας ἐν τῇ τραπέζῃ· διὰ κλίμακος δ' ἐστηριγμένης ἐπὶ τοῦ τοίχου ἀναβάς πυροβολεῖ τις κατὰ τῶν περὶ τὴν τράπεζαν καθημένων. Ἡ εἰκὼν αὕτη δὲν εἶναι περίφημος οὔτε διὰ τὴν ἰσχυρὰν σύνθεσιν οὔτε διὰ τὴν ζωντανὴν ἔκφρασιν τῶν προσώπων, ἀλλ' ὁμως εἶναι περίεργος διὰ τὴν ἱστορικὴν παράστασιν, ἣν ἐρμηνεύει ἀκριβέστερον ἢ παρακειμένη ἐπιγραφή.

Ἄλλὰ τὸ κάλλιστον, ὅσων εἶδον, ἔργον ἐν Ἑλλάδι τέχνης βυζαντιακῆς, πλὴν τῆς μορφῆς τοῦ Ἐλκομένου τῆς Μονεμβασίας, εἶναι ἡ ἐν τῇ

μονῇ τῶν Σισίων Θεοτόκος τοῦ Τζαγκαρόλα. Τοῦ ζωγράφου τούτου φέρουσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀνάκεινται ἐν τῷ δρύφακτῳ τοῦ ναοῦ εἰκόνας τρεῖς. Τούτων ἡ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἔχει σκληρὰς καὶ ἀποτεταμένας τὰς γραμμάς, ἔργον τοῦ ἀχμηροῦ καὶ τραχείος κακοῦ τρόπου τῆς βυζαντιακῆς τέχνης, ἐνθα ἡ δίοψις ἀγνοεῖται, αἱ δὲ πεδιάδες καὶ τὰ ὄρη αἶροντα ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ εἰκονιζομένου καὶ τρόπον τινὰ κεκολλημένα εἰσὶν ἐπὶ τῶν νώτων αὐτοῦ. Ἀνώτεραι κατὰ τὴν τέχνην εἶναι αἱ εἰκόνας τοῦ ἐντεθρονισμένου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου τοῦ δρύφακτου¹, ἀλλ' ὁμως οὐδὲ ταῦτα ἦτο δυνατόν νὰ δηλώσωσιν ὁποῖος ἔξοχος καλλιτέχνης ἐκρύπτετο ἐν τῷ εὐτελεῖ τούτῳ ἁγιογράφῳ. Φαίνεται ὅτι ὁ Τζαγκαρόλας ἐπεσκέφθη μετὰ τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἔργα τὴν Ἰταλίαν καὶ οὐχὶ βραχὺν χρόνον διέτριψεν ἐν αὐτῇ· εἶδε λοιπὸν πῶς ἐργάσθησαν οἱ μεγάλοι τῆς Ἀναγεννήσεως τεχνῖται, καὶ ἔλαβε μὲν ἐξ αὐτῶν τὸν τρόπον τῆς συνθέσεως τῶν πινάκων (tableaux), τὰς σωματικὰς ἀναλογίας, τὴν μελέτην τοῦ γυμνοῦ καὶ τῶν χρωμάτων τὸ ζωντανόν, ἀλλὰ διετήρησεν ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτοῦ τὴν μέθοδον, τὴν ψυχὴν τῆς τέχνης τῆς βυζαντιακῆς. Τὸ κέντρον τῆς μεγάλης εἰκόνας τῆς Θεοτόκου εἶναι ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς ἀπομίμησις τῆς περιφῆμου εἰκόνας τοῦ Ῥαφαήλ τῆς Παναγίας τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Madonna della sedia*, καὶ ὁμως ἡ Παναγία τοῦ Τζαγκαρόλα δὲν εἶναι ἰταλικὴ ἀλλ' ἀγνωστάτου τύπου βυζαντιανοῦ τῶν παλαιῶν καλῶν χρόνων τῆς τέχνης τῆς εὐγενοῦς.

Ἄλλ' ἂν ἡ κεντρικὴ εἰκὼν τῆς Παναγίας εἶναι ἐπαινετὴ διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς μορφῆς καὶ τὴν δεξιότητα περὶ τὴν πτυχολογίαν καὶ τὸν χρωματισμόν, ἐκεῖνο δὲ ὃ ὑπῆρξεν ὁ Τζαγκαρόλας θαυμάσιος, κρείσσων ἑαυτοῦ, παρὰ προσδοκίαν μέγας, εἶναι οἱ εἰκοσι τέσσαρες μικροὶ πίνακες (tableaux), οἱ ΚΔ' οἴκοι τῆς Θεοτόκου, οἱ περιβάλλοντες τὴν κεντρικὴν εἰκόνα. Ἐξοχος φαίνεται ἐν αὐτῇ διὰ τὴν ἰσχυρὴν καὶ τὸ εὐπερίγραφον τῆς συνθέσεως, διὰ τὴν σπουδὴν τοῦ γυμνοῦ, τῆς μυολογίας καὶ τοῦ χρώματος τῆς σαρκός, διὰ τοῦ φωτός τὴν διάθεσιν, διὰ τὴν εὐγενῆ χάριν τῶν εἰκονιζομένων καὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου τὴν λεπτότητα καὶ τὴν νοσημοσύνην καὶ τὴν ζωὴν. Ἀναμφιβόλως μιᾶς γενεᾶς χρόνος παρενέπεσεν ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τῶν εἰκόνων τοῦ Χριστοῦ, τῆς

¹ Ἐπὶ τῆς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου δὲν ὑπάρχει ἐπιγραφή δηλοῦσα τὸν ζωγράφον, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐργασίας φαίνεται καὶ αὕτη γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Τζαγκαρόλα.

Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου μέχρι τῆς ἐξεργασίας τῆς τελευταίας ζωγραφίας τῶν ΚΔ' οἰκῶν τῆς Θεοτόκου. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Τζαγκαρόλας ὄχι μόνον ἀπὸ ἱεροδιακόνου προήχθη εἰς ἱερέα, ἀλλὰ δι' ἐργασίας καὶ μελέτης ἀδαμαντίνης προήχθη ἀπὸ ταπεινοῦ καὶ ἐλαχίστου εἰκονογράφου εἰς τὸν κράτιστον τῶν ἐλλήνων ζωγράφων τῶν τελευταίων πέντε αἰώνων (ιε'—ιθ'). Τοῦτο, φαίνεται, καὶ αὐτὸς κατανοῶν, διότι ἐν ᾧ περὶ τῶν ἄλλων εἰκόνων λέγει: «Στεφάνου Τζαγκαρόλου κόπος», ὑπὸ τὸ ἔργον τοῦτο γράφει: «ποιῆμα καὶ πόνος Στεφάνου Τζαγκαρόλου». Καὶ ἀληθῶς εἰκοσιτέσσαρες ἐμμουσώταται στροφαὶ ποιήματος σιγῶντος εἶναι: οἱ εἰκοσι τέσσαρες πίνακες οἱ ὡς στέφανος χάριτος περιζωννύοντες τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου¹.

Ἐπιγραφαὶ δ' ἐπὶ τῶν δρυφάκτων τῶν ναῶν, ἐπὶ τάφων καὶ ἐπὶ εἰκόνων καὶ χαράγματα ἐπιγραφικὰ (grafitti) συνήγαγον ὑπὲρ τὰς ἑβδομήκοντα.

1) Ὑπὲρ τὴν πρὸς νότον εἴσοδον τοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ ὑπερκειμένου τῆς Σάμης ναοῦ τῶν Ἁγίων Φανέντων

† Ἀνακαλί-
σθη ὁ θεὸς ναὸς
τῶν Ἁγίων Φανέντων συνδρομῆ(;) Σε
ραφειμ ἱερομοναχοῦ Ζερβός(;)
1644²

2) Αὐτόθι ὀπισθεν τῆς εἰκόνας τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ
μαθηματων φροντιζε
καὶ ου χριματων τα (γὰρ καλὰ μαθήματα
φέρουσι τὰ χρήματα)

3) Η τα χερουβιμ μηστικος
ικωνιζον κε την ζω
οποιον (τριάδα κτλ.)

4) Αὐτόθι ὀπισθεν τῆς εἰκόνας
Του ἁγίου Ἰωάννου

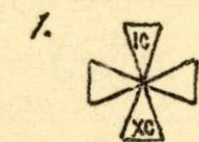
5) Αὐτόθι ὀπισθεν τῆς εἰκόνας
τις Παναγίας

¹ Ὅρα καὶ Γ. Μαυρογιάννη, Βυζαντινὴ τέχνη καὶ βυζαντινοὶ καλλιτέχναι σελ. 154 κέξ.

² Ὅρα πίν. ΙΑ' ἀρ. 1.

ΑΡΜΟΝΙΑ

ΠΙΝΑΞ ΙΑ'

2. ΜΝΗΣΤΙΤΕΙΚΕΥ
ΔΥΛΧΣΧΜΕΛΕ
ΤΙΣΙΕΡΟΜΟ
ΝΑΧΧΑΚΟΛΕΥ
ΚΚΤΙΤΟΡΟΣ
ΚΟΠΙΟΙΤΑΞΕ
ΝΟΣΜΑΕΧΣΝ
ΑΝΤΙΔΗΚΟΨΗΠΑ
ΝΑΙΔ

3. ΜΝΗΣΤΙΤΕΙΚΕ
ΣΑΧ^ΝΣΜΕ
ΛΕΤΙΣΙΕΡΟ
ΜΟΝΑΧΧΑΚΟ
ΛΕΥΚΚΤΙΤΟΡΟΣ

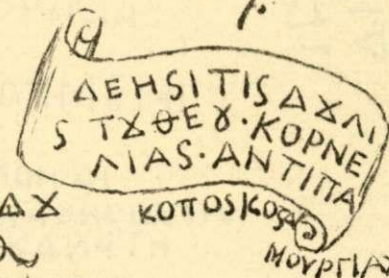
ΑΧΝΗ

ΑΧΝΗ

4.

ΟΤΙΣΕΙΝΗΣΕΠΙΣΚΟΠΩΔΙΟΝΙ ΣΕΙΦΟΘΑΥΜΩΡΓΩΔΕΙΦ
Χιρ Ευραδισ Κιε 808 = 1756

5
ΑΙΔΑΠΗΣ
ΑΠΕΛΥΔΕΜΑ
ΔΕΤΖΙΜΑ
4.Χ:Π.Β
6

ΔΙΔΑΠΑΝΗΣ ΤΗΣ ΔΧ
ΛΗΣΘΥΔΙΑΜΑΝΤΩ
ΔΕΛΙΔΕΤΖΙΜΑ.Τ

8.

† ΤΟΣΕΡΕΩΜΑ ΤΩΣΕΠΙΕΘΠΕΠΟΙΘΟΥΤΩ.
ΣΕΡΕΩΣΟΝΚΕ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΗΨΕΚ
ΤΗΣΩ ΤΩ ΤΙΜΙΩΣΧΑΙΜ

ὁ αἶθ ^{1.} ἰω

ὁ ἄρο
φ

Δησίου εδ Δολλο Τδ
θεσ ἰω ΒΑΠΠΙ 58 Τδ
ΚΑΟΥΟ8

Κοσμος Γερασιμου Δραχο58
Κομνην Ιδλι8 8
αψυ # Δ 1798
2.

3.
ΙΣΟΡΗΘΗΤΧΣΙ771
ΔΙΑΧΕΙΡΟΣ ΚΩΝ.
ΣΑΝΤΙΝΧΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΧ

ΔΧΜΘΜΕΤΑΚΟΜΙΣΑΝΕ
ΚΚΑΘΕΘΕΝΘΕΝΘΑΔΕΙΩ
ΚΟΒΑΤΖΙΟΚΕΚΤΟΡΑΔΑ
ΛΑΠΟΡΤΑΠΡΟΚΙΜΙΜΕΝΙ

4.
ΤΧΤΟΤΟ ΓΕΡΟΝ ΤΕΜΠΛΟΝ ΔΙ
ΑΜΕΠ ΕΧΣΥΝΔΒΜΗΣ ΚΑΘΗΝΣΠΗΤΡΟ
ΠΗΣΓΕΓΟΝΕ ΤΧΕΝΜΑΚΑΡΙΑΤΗ
ΗΕΗΕΝΟΜΕ
ΝΔΔΧΛΔΤΧΘΕΧ ΓΕΩΡΓΙΔΧΩΡ4Φ4ΤΧ
ΓΕΡΟΝ ΤΟC

5.
Τδ εν Ιεροδιακόνοις ελαχίστε
Τζαν καρόλο Κρητος Κοπος
6.
ποιημα κηι πόνοc
Στεφανου εύτελδc
Γερέωc Τ Τζανκαροc
εν ετφ αψ. Ιδλι8 κοδ.

6) Ὅπισθεν τῆς εἰκόνας τοῦ Ἁγίου Γερασίμου

Τῶν ἁγίων Φανέντων

7) Ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ παρὰ τὴν Μονὴν τῶν Ἁγίων Φανέντων
Ἁγίου Νικολάου

1783 νοεμβρίου

Ἐ κουλουμπις εγραψα τὸ Παρὸν

μὲ τὸ ὕδιο μου χερι

κε με το σπαθι στο χερι

8) Αὐτόθι

1798 φεβρουαρίου 15

ΑΝΤονις ΤρεμουΝΤΑΝις

ΕΓΓΡΑΨΑ μερα δευ

Τερα

9) Ἐπὶ εἰκόνας τῆς Μητροπόλεως τοῦ Ἀργοστολίου διὰ κεφαλαίων
γραμμάτων ἄνευ τόνων

ΑΩΣ Αυγουστου Α'. Κεχρύσεται δαπάνη τῆς ἐν μακαρία
τῇ λήξει γενομένης δούλης τοῦ θεοῦ Κυρίας Ἰουλίας Πήληχα
ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καὶ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτῆς, συμ-
βίας τοῦ ἐκλαμπροτάτου Κ(ομιτο)ς κυρίου Κωνσταντίνου Χω-
ραφᾶ 1806: ASOS (;)

10) Ἐπὶ τῆς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου τοῦ ἐν Ἀργοστολίῳ ναοῦ τῆς
Βλαχέρνας

Μνηστιτει Κυριε του

δουλου σου Μελε

τιου ιερομο

νάχου Αρκολέου

και κτιτορος

και οπιοι τα ξε

νοσουν να ἔχουν

ἀντίδηκον την Πα

ναγία

ΑΧΝΗ¹

¹ Ὅρ. πίν. ΙΑ' ἀρ. 2.

- 11) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ
Μνείστιται Κύριε
του δούλου σου Με
λετίου ἱερο
μοναχου Αρκο
λεου και κτιτορος
ΑΧΝΗ¹

Εἶναι δὲ ὁ Μελέτιος οὗτος Ἀρκαλέος ὁ τελευταῖος ἴσως γνωστὸς ἀπόγονος τῶν ἀρχοντοπούλων τῆς ὀνομαστῆς οἰκογενείας τῆς Κρήτης, πρὸ τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ Χάνδακος μεταναστεύσας εἰς Κεφαλληνίαν.

- 12) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνας
ὁ τις εγγείνης ἐπίσκοπος Διονύσιος ὁ θαυματουργὸς Ἄγιος (ἅγιος)
Χιρ Ευσταθίου Καρούσου=1756²

13) Αὐτόθι μεταξὺ τῶν μεγάλων εἰκόνων τοῦ δρυφάκτου καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτὰς μικροτέρων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος διὰ κεφαλαίων γραμμάτων ἐπιχρῦσων ἢ συνήθης ἐπὶ τῶν δρυφάκτων τῶν ναῶν τῆς Κεφαλληνίας ἐπιγραφή

Τοῦτον τὸν οἶκον ὁ πατήρ ὠκοδόμησε τοῦτον τὸν οἶκον ὁ υἱὸς ἐστερέωσε τοῦτον τὸν οἶκον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνεκαίνισε. οὗτος ὁ οἶκος ὃν ὑμεῖς καθορᾶτε οἶκος ἐστὶ προσευχῆς νηστείας καὶ ἀγρυπνίας. Δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ ἐν ἔτει 1780 Μαρτίου

- 14) Ἐπὶ τῆς εἰκόνας τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος τοῦ Ἀργοστολίου

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ
Μάρκου Διδάρη

- 15) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνας τῶν Βαϊφόρων
Δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ
Ἄντωνίου Μάι 1682

¹ Ὁρ. πίν. ΙΑ' ἀρ. 3.

² Ὁρ. πίν. ΙΑ' ἀρ. 4.

- 16) Ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀρχαγγέλων ἐν Ἀργοστολίῳ ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ ἐνγεθρονισμένου Ἰησοῦ τοῦ δρυφάκτου εἶναι γεγραμμένα

Διὰ δαπάνης
Ἁγγέλου Δελλα
δέτζιμα
ΑΧΠΒ¹

- 17) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου

Διὰ δαπάνης τῆς δού-
λης τοῦ θεοῦ Διαμάντος
Δέλλ Δετζιμα².

- 18) Ἐν Ἀργοστολίῳ ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς εὐγενοῦς οἰκογενείας Σολωμοῦ ἐπὶ τῆς εἰκόνας τῆς Πίστεως, περὶ ἧς ἀνωτέρω εἵπομεν, γράφονται τάδε

Διὰ δαπάνης
Εὐσταθίου Ρουσσου
χιρὶ στυλειανοῦ Δεβαρι
1782

- 19) Αὐτόθι κάτωθι τῆς εἰκόνας, περὶ ἧς ἀνωτέρω ὠσαύτως εἵπομεν, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου κωλύοντος τὴν βασιλισσαν Εὐδοξίαν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναόν, τὰ γράμματα

98 (Νοεμβρίου;) 12 1782 Δέησις τοῦ δούλου
τοῦ Θῦ (θεοῦ) Εὐσταθῆου ρουσου
χείρ Γυληανοῦ Δευάρη

- 20) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνας διὰ κεφαλαίων γραμμάτων

Ὁ Ἅγιος Ἱερομάρτυς Ἀντήπας ἐπίσκοπος Περγάμου
χυρ ἰωαννου ἀναγνωστου σκουταρι ἐξ ἰθακῆς³
ἐν ετη 1777

¹ Ὁρα πίν. ΙΑ' ἀρ. 5.

² Ὁρα πίν. ΙΑ' ἀρ. 6.

³ Ἡ Ἰθάκη τότε ἐκαλεῖτο Val de Compare, ἀλλὰ καὶ Ἰθάκη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὡς δηλοῖ ἡ ἐπιγραφή, ἢ τὸ Θιάκι καὶ ὁ κάτοικος Θιακός.

21) Ἐν Ἀργοστολίῳ ὑπὸ τὴν εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως ἀνήκουσαν ἤδη τῷ εὐγενεῖ οἴκῳ Μαρίνου Γεντιλίνῃ, περὶ ἧς ἀνωτέρω (σελ. 229 στ. 26 κέ.) διελάβομεν, ἡ ιστορικῆς σημασίας ἐπιγραφὴ ἥδε, ἦν μετὰ πολλοῦ κόπου ἀνέγνωμεν, διότι πολλαχοῦ τὰ γράμματα ἔχουσι γεινῆ ἐξίτηλα.

Εἰς ΑΧΥΗ Αὐγούστου ἰε ἡμέρα Δευτέρα ἕως διο οραῖς τῆς νικτος καθεζομενος ὁ ἐκλαπρότατος κύριος Καβαλιέρος Γεώργιος Ντούσμανης εἰς τὸν α' ὕπνον, μετὰ τῆς συμβίου αὐτοῦ κυρίας Μαρίας καὶ μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἰωάννου καὶ Ντούσμανῆ καὶ ἀνεψιῶν αὐτοῦ Νικολαοῦ καπῖος εχθρος, ἐσυρε μίαν τουφέκιαν ἀκουμβώντας εἰς τὸν τοῖχον εἰς μ' ἄν σκαλαν καὶ εἶχεν μπαλαῖς πεντε ἀπο ταις ὀπιαις αἱ τρεῖς εἶναι ὀπισω ἀπο τὴν εἰκόνα κολεισμεναις, ἡ ἀλῆ ἀπέρασε ἀπο τὴν κουλιαν τῆς μερας² καὶ ἡ ἀλῆ ἐβάρεσε τὸ παιδί με ὀλιγον κλαψιμον, ἐπειτα ἐβάρεσε τὸν πατέρα τοῦ παιδίου περνωντας ἀπο τὸ δεξιὸν τοῦ μερη (μερι=μηρὸν) καὶ δια ἐνθυμησιν ἐκαμε τὴν παρον εἰκόνα δια σωτηριαν τῆς ψυχῆς του.

22) Ἐν τῇ πρὸς τὰ ΝΔ τοῦ Κάστρου μονῆ γυναικῶν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἐπὶ τοῦ δρυφάκτου διὰ γραμμάτων κεφαλαίων ἐπιγράψω

Τουτον τον οἶκον ο ΠΗΡ (πατήρ) ὠκοδόμησε, τουτον τον οἶκον ΥΟC ἐστερέωσε, τουτον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνακαίνισε, οὔτος ὁ οἶκος οἶκος ἐστὶ ἐν προσευχῆς καὶ νιστείας

23) Αὐτόθι ἐπὶ εἰκόνας παλαιᾶς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου

Δέησις τῆς δούλης τοῦ θεοῦ

Αἰκατερίνης καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς

24) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνας τῶν Ἁγίων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ Ἀνδρέου, περὶ ἧς ἀνωτέρω (σελ. 231 στίχ. 3 κέ.) εἶπομεν, φέρονται τάδε

δέησις τῶν δούλων τοῦ θεοῦ Ἀνδρέου καὶ

Βαπτιστοῦ τῶν ἀδελφῶν ΑΧΟΕ

Βαπτιστὰ τοῦ Χ(ριστοῦ) ὑπὲρ ἡμῶν

Ἁγίε Ἀνδρέα πρέσβεβε ὑπὲρ ἡμῶν.

¹ Πρῶτον ὕπνον = πρῶτας ὥρας τῆς νυκτός.

² κούλιαν, δηλαδὴ σκοπιὰν τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ μήπως πρέπει ν' ἀναγνωσθῆ «ἀπὸ τὴν κουλιαν τῆς μητέρας;»

25) Αὐτόθι ὑπὸ τὴν εἰκόνα, περὶ ἧς ἀνωτέρω διελάβομεν, τοῦ Ζώτου Ζυγαρά τῆς συζύγου καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτῶν ἡ ἐπιγραφὴ

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ Ζώτου Ζυγαρά ἄμα τῆς συμβίου καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτῶν Ρωξάνης τῆς διὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος <μετονομασθείσης μονα>χῆς ΑΧΝ¹

26) Αὐτόθι ἐπὶ ξυλογραφίας περιβαλλομένης ὑπὸ γραμμῆς ὠσειδοῦς ἡ ἐπιγραφὴ ιστορικῆς ὁπωσδήποτε σημασίας ἦδε

Εἰκὼν τοῦ λαμπροτάτου κυρίου Ζωτοῦ τοῦ Τζυγαρά τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων πρωτοσπαθαρίου καὶ γαμβροῦ τοῦ γαληνοτάτου ἡγεμόνος πάσης Μολδοβλαχίας Κ(υρίο)υ Κ(υριο)υ Πέτρου Βοεβόδα

ἐτῶν

NZ²

Ὁ Ζῶτος Τζυγαράς ἀνήκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν Κοντοδήμου τὴν ἐκ τῆς κώμης Βραδέτου τοῦ Ζαγορίου, μετοικήσασαν εἰς Ἰωάννινα, εἰς ἣν καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ τιμωμένην ἐκκλησίαν εἶχε τὸ νῦν Τζαμί τοῦ Παζαριοῦ. Εἰς Μολδαυίαν ἀπελθὼν ὁ Ζῶτος Τζυγαράς διὰ τὴν εὐφύιαν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν τοσοῦτον ἐξετιμήθη ὑπὸ τοῦ βοεβόδα τῆς χώρας Πέτρου Πέρκλου ὥστε εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοσπαθαρίου ἀνερρήθη καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος σύζυγον ἔλαβε τῷ 1589. Ὑπῆρξε δὲ ὁ Ζῶτος Τζυγαράς εὐσεβὴς καὶ φιλογενέστατος καὶ ὁ κυριώτατος ὑποστηρικτὴς τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιφήμου Χρονογράφου τοῦ Μονεμβασίας Δωροθέου, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Τζυγαρά ἀφιέρωσις τοῦ Χρονογράφου τούτου εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Βοεβόδαν Οὐγγροβλαχίας καὶ Πογζανίας, Κραϊόβας καὶ τῶν ἐξῆς· «. . . ἐκείνου τοῦ αὐθεντοῦ Ἀλεξάνδρου Βοιδόδα ἦτον ἀδελφός ὁ μακαρίτης Πέτρος ὁ πατήρ τῆς κυρᾶς καὶ νύμφης μου, τῆς δόμνας Μαρίας ὅπου εἶχεν εἰς γυναῖκα του ὁ ἀδελφός μου ὁ κύρ Ζῶτος ὁ Τζυγαράς, ὁ πρωτοσπαθάρης ἐκείνου τοῦ αὐθεν-

¹ Κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ θυγάτηρ τοῦ Ζυγαρά πλέουσα παρὰ τὴν Κεφαλληνίαν καὶ ὑπὸ ἀπλοίας ἐνταῦθα συνεχομένη, ἔχουσα δὲ παρ' αὐτῇ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἠρώτησεν ἂν ὑπάρχει που ἐν τῇ νήσῳ τόπος λατρείας τοῦ Ἁγίου, εὐρούσα δὲ τοῦτο, παρεκλήσισον τότε ὃν τῶν παρακειμένων Ἀρχαγγέλων, μετέβαλεν εἰς μονὴν δι' ἀφθόνων πλουτίσασα χρηματικῶν δωρεῶν.

² Ἡ εἰκὼν ἔχει ἀποσπασθῆ ἀπὸ τοῦ Χρονογράφου τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Τζυγαρά ἐκδοθέντος.

τὸς Βοϊβόδα μὲ τοῦ ὁποίου τὸ πρόσταγμα ἐσυνήχθη καὶ ἐγρᾶφη τὸ παρὸν βιβλίον¹ διὰ συνδρομῆς καὶ ἐπιστάσις τοῦ ἀδελφοῦ μου κύρ Ζώτου Τζυγαρᾶ τοῦ Πρωτοσπαθαρίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων.

Ἀμφίβολον πότε ἀπέθανεν ὁ Τζυγαρᾶς· διότι κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν ἀφιερῶ τὴν εἰκόνα τῷ 1650, κατὰ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐκδοσιν τοῦ Χρονογράφου εἶχεν ἤδη ἀποθάνῃ τῷ 1631. «Τοῦτο τὸ ἱστορικὸν βιβλίον τοῦ μακαρίτου ἐκείνου Δωροθέου κατὰ τινα θεῖαν πρόνοιαν περιῆλθεν εἰς τὰ χέρια τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ γενομένου λαμπροτάτου καὶ γενναιοτάτου κύρ Ζώη τοῦ Τζυγαρᾶ τοῦ ἐμοῦ γνησίου ὁμοπατρῖου τε καὶ ὁμομητρίου ἀδελφοῦ.

Ἄπὸ Βενετίας κατὰ τὸ ΑΧΛΛ' τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἔτος».

Ἄλλὰ πιθανὸν ὅτι ἡμεῖς κακῶς ἐν τῇ εἰκόνι ἀνέγνωμεν ΑΧΝ ἀντὶ ἴσως ΑΧΛ.

Ἀπέθανε δὲ ὁ Ζώτος Τζυγαρᾶς ἐν Βενετίᾳ, ἔνθα σφίζεται ὁ τάφος αὐτοῦ ἐν τῇ αὐτόθι ὀρθοδόξῳ ἐλληνικῇ ἐκκλησίᾳ².

27) Ἐπὶ τοῦ δρυφάκτου, ἀριστερά, τοῦ παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ναοῦ τῶν Ἀρχαγγέλων

(ἀριστερὰ τῷ θεωμένῳ)

Τὸ στερέωμα τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθότων στερέωσον, Κύριε, τὴν ἐκκλησίαν, ἣν ἐκτήσω τῷ τιμίῳ σου αἵμ[ατι]

(ἐν τῷ μέσῳ)

Τοῦτον τὸν οἶκον ὁ ΥΟϞ³ ἐστερέωσε τοῦτον τὸ ΝΔ⁴ τὸ ἅγιον ἀνακαίνισε· οὗτος ὁ οἶκος οἶκος ἐστι ἐν προσευχῇ

(δεξιὰ)

Πρὸς (;) συνχόρησιν τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ (δούλου τοῦ Θεοῦ) Σαραφίμ ἱερέως τοῦ Ἀντ(ιπα).

¹ Χρονογράφος, «Βίβλος ἱστορικὴ περιέχουσα ἱστορίαν ἐν συνόψει ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρις ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπέκεινα κτλ.»

² Πρὸς περὶ Ζώτου Τζυγαρᾶ καὶ Σάθα Νεοελληνικῆς φιλολογίας σελ. 222 κέξ. Πολυτίμους δὲ σημειώσεις εὐγενῶς παρεχώρησέ μοι ὁ λόγιος φίλος κ. Ν. Τσιγαρᾶς.

³ Υἱός.

⁴ Πνεῦμα.

28) Ὑπὸ τὴν εἰκόνα τῆς Πλατυτέρας

Τὸ στερέωμα τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθότων κτλ.

29) Ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τὸδε

XF	OO
XP	Λ

δηλοῦν ἴσως «Χριστὲ ὁ Θεὸς χριστιανούς λύτρωσον».

30) Αὐτόθι:

Π	αν	Τε	Λε
	Η		Μ
† εγραψα			

ΜΩΝ

βοηθε αγ ΠΑΝΤΕΛΕΙ

δηλοῦν «Παντελεήμων † εγραψα (μὲ τὸ ἴδιο μου τὸ χέρι)· βοήθει ἅγιε Παντελεήμων».

31) Αὐτόθι:

ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

32) Αὐτόθι:

1 7 9 0

33) Ἐπὶ τοῦ δρυφάκτου τοῦ ναοῦ τῆς κόμης Τραυλιάτων ἡ συνήθης ἐπιγραφὴ

Τοῦτον τὸν οἶκον ὁ πατὴρ ὠκοδόμησε τοῦτον τὸν οἶκον ὁ VOC ἐστερέωσε τοῦτον τὸν οἶκον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνεκαίνισε. Οὗτος ὁ οἶκος ὃν ὑμεῖς καθορᾶτε οἶκος ἐστι προσευχῆς νηστείας καὶ ἀγρυπνίας. Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Σεραφίμ Μοναχοῦ μ(ηνὸς) Δεκεμ(βρίου) . . . ἔτους).

34) Ἐν τῷ Ἁγίῳ Γεωργίῳ τοῦ Κάστρου ὑπὲρ τὴν πρὸς Β θύραν τῆς εἰσόδου εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Ἄννης

5	8
+	+
1	5

1 5 8 1

35) Αὐτόθι. Ἐπί τῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας ἐν τοῖς διαστυλίοις τοῦ δρυφάκτου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Παησίου ἱερο-
[μονάχου κακουράτου

1807 Ἰουλίου 16 χεῖρ Δημητρίου τοῦ Κρητῆς
[ἀμαθῶς ἔγραψε· ὁ Θεὸς συγχωρήσει αὐτόν.

36) Αὐτόθι εἰς τὰ κάτω τοῦ δρυφάκτου ἐπὶ τῆς εἰκόνας τῆς Γεννήσεως

Ἀνδρέου εὐτελοῦς ἱεροδιακόνου
καραντινοῦ Χεῖρ ΑΨΓ

37) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνας

ἡ πρᾶσις τοῦ Παγκάλου Ἰωσήφ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν πρὸς
τοὺς Ἰσμαηλίτας

Ἀνδρέου εὐτελοῦς καὶ ἐλαχίστου ἱεροδιακόνου караντινοῦ
Χεῖρ.

† Α.Ψ.Γ

38) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος

Ὁ ἅγιος ἰατρεῦσε τὸν βασιλέα κωνσταντιὸν ἐκ τῆς δυνῆς
ἀσθενίας εἰς τὴν αντιωχίαν ὁ δὲ φίλος τοῦ ἁγίου Τριφίλιος
εθαύμαζε τὴν ἄπληρον δόξαν καὶ τὸν χρυσοαστρατόμορφον θρόνον
τοῦ βασιλέως

Ἀνδρέου εὐτελοῦς ἱεροδιακόνου
καραντινοῦ κόπος
α.ψ.ς

39) Αὐτόθι κατὰ τὴν ἀριστερὰν εἴσοδον εἰς τὸ ἱερόν ἐπὶ τῆς εἰκόνας

ὁ Ἅγιος ἰάκωβος ὁ ἀδελφόςθεος
καὶ πρῶτος ἱεράρχης

Ἀνδρέου εὐτελοῦς
καὶ ἐλαχίστου ἱε-
ροδιακόνου καραν-
τινοῦ κοπος. Α.Ψ.Ζ.
1707.

40) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς

Μνείσθητι Κύριε τοῦ δούλου σου Ἀνδρέου ἀρχιεπισκοπάρχου
Καραντινοῦ κεκοιμημένου

41) Αὐτόθι κατὰ τὴν δεξιὰν εἰς τὸ ἱερόν εἴσοδον ἐπὶ τῆς εἰκόνας

ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος
Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας
Ἀνδρέου ἱεροδιακόνου εὐτελοῦς
καραντινοῦ κόπος

42) Αὐτόθι ὑπὲρ τὰς εἰκόνας τοῦ δρυφάκτου

Ὁρων το βῆμα τῆς τραπέζης Κυρίου στηθη τρεμων ανθρωπε
και νέβων κατο. Χριστος γάρ ενδων θυετε καθ ἡμεραν και πᾶσα
ταξις των αυλων ἀγγελων τρεμουσα προστρέγουσι μετ εὐλαβείας
λειτουργικως κυκλουσιν αυτην εν φοβῳ. Α. Ψ. Γ εν μνη
Νοεμβριῳ Κ.

43) Αὐτόθι ἐπὶ κηροστάτου ὀρειχαλκίνου

Νικολις Ἀρσενις τοῦ Παναγι
Νικολις Βλαχος τοῦ Στελιο
Γασταλδι

44) Αὐτόθι ἐπὶ τοῦ ἐτέρου

Νικολις Βλαχος τοῦ Στελιου
Νικολις Ἀρσενις τοῦ Παναγι
Γαστάλδι

45) Αὐτόθι ἐπὶ τοῦ ἀργύρου τοῦ ἐντεθρονισμένου Ἰησοῦ τοῦ δρυφάκτου

Ἡλία Ματαρά(γ)κα καὶ Κολετατου
[σπύρου Βλάχου

Δησις τις δουλις τοῦ θεοῦ Κορνελίας
Ἀντίπα.

Κοπος Κοσταν. Μουργιάχι¹

¹ Ἴδε πίν. ΙΑ' ἀρ. 7· μήπως ἀναγνωστέον «Κόπος Κοσταντῆ Μουργῆ ΑΧΙ»
δηλαδὴ 1610;

46) Ἐν τῷ Ἁγίῳ Γεωργίῳ τοῦ Κάστρου ἐπὶ τῆς εἰκόνης τοῦ Ἁγίου Γερασίμου τοῦ ὁμωνύμου ναοῦ

Πρεσβευε προς Κυριον θεε Γερασιμε υπερ τοῦ δούλου σου Χριστοδουλου Κολον(ι)α δι' εὐ ή θεία σου εἰκόνα ἡμοῦ σὺν τοῖς ἄλλοις διὰ τῶν ἐξόδων αὐτοῦ ἱστορήθησαν καὶ τὸν ναόν σου ἀνοκοδόμησε. διὸ ἀξιώστον τειχῆν τῆς αἰωνίου ἀπολαύσεως. 1815 ἰουλίου 2. κόπος Γερασίμου ἱερέος κοκίνου.

47) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτόκου

κόπος Γ. Ι. Κ (Γερασίμου ἱερέως Κοκίνου)
1818

48) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνης τοῦ Χριστοῦ

Γερασίμου ἱερέως Κοκίνου κοπος
1815 Ἰουλίου λα.

49) Ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἐπὶ κακοῦ ἀντιγράφου τῆς ἐν τῇ μονῇ τῶν Σισίων εἰκόνης τῆς Θεοτόκου τοῦ Τσαγκαρόλα κεφαλαῖα γράμματα μετὰ τόνων τάδε

Ἡ πανύμνητος Δέσποινα καὶ ἀμαρτωλῶν
Σωτηρία

χειρ Δήμητριου κοκίνου ἱεροδιακόνου
1825

δέησις τῶν δούλων τοῦ θεοῦ Γεωργίου
Τζήβα π(οτέ) βαγγελίου καὶ Νικολαου Μηλια-
ρέση π(οτέ) σπυρίδονου

50) Ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ἔξω τοῦ Κάστρου ἐπὶ τῆς εἰκόνης τοῦ ἐντεθρονισμένου Ἰησοῦ τῶν δικτυλίων, ἄνω μὲν τὰ γράμματα

Ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ μόνος ἄκρος ἀρχιερεὺς
κάτω δὲ

Δέησις τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ Γεωργίου ἱερέως καὶ Πέτρου
τοῦ Ἀδελφοῦ αὐτοῦ τῶν Τραυλῶν

Του Αναξίου Γερασίμου Αναγνώστου Κόκκινου κόπος κατὰ
τῷ αψγς'

1796 Μαρτίου κθ

51) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτόκου, ἐφ' ἧς ἐν τῇ δεξιᾷ τῷ θεωμένῳ κάτω γωνίᾳ εἰκονίζονται οἱ δύο ἀδελφοὶ Τραυλοὶ οἱ ἀφιερῶσαντες τὴν εἰκόνα, περὶ ἧς ἀνωτέρω (σελ. 230, στίχ. 17) διελάβομεν, διὰ κεφαλαίων ἀτόνων γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή

Ω πανυμνητε μητερ η τεκουσα των παντων αγιωτατον λογον δεξαμενη την προσφραν απο πασης ρυσαι συμφορας απαντας και πρεσβευε προς ον ετεκες Κυριον λυτρωθηναι της μελλουσης κολασεως τους κεκοιμημενους δουλους σου Γρηγοριον και Παναγη αδελφους Τραυλο και παντας τους προς σε καταφευγο(ν)τας και βωωντας αλληλουια.

52) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνης τῶν Ἁγίων Θεοδώρων τῆς περὶ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἀρχόμενον πιθανώτατα γραφείσης κάτωθι ἡ ἐπιγραφή

Στεφάνου ἐντελοῦς Ἱερέος τοῦ Κρασσά χειρ Καὶ διὰ δαπανῆς αὐτοῦ

53) Αὐτόθι ἐν τῷ μύακι τὰ γράμματα

Τὸ στερέωμα τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθῶτων στερέωστον Κύριε τὴν ἐκκλησίαν, ἣν ἐκτήσω, τῷ τιμίῳ σου αἵματι'

54) Αὐτόθι ἐπὶ τοῦ δρυφάκτου ἡ συνήθης ἐπιγραφή ἀλλὰ μετὰ τινῶν διαφορῶν ἐν τέλει

Τοῦτον τὸν οἶκον κτλ. ἀνεκαίνισε. Ὁ οἶκος οὗτος ὑπάρχει προσευχῆς εὐλαβείας καὶ ἰλασμοῦ τῶν πιστῶν. ἐτελειώθη

ΔΥΟΓ σεπτεμβρίου

¹ "Ορα πίνακ.ΙΑ' ἀρ. 8.

55) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς ἐν τοῖς διαστυλίοις εἰκόνος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἄνω μὲν

ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος
κάτωθι δὲ

Δεῖσις τοῦ Δουλοῦ τοῦ Θεοῦ Ἰωάννου Βαπτιστοῦ Κα(ρ)οῦσου.
Κοπος Γερασιμου ἀναγνοστου Κοκκινου Ιουλιου 8 αψυΗ Δ 1798¹.

56) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος τῆς κλίμακος πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν ναὸν ἡ ἐπιγραφὴ

ΑΧΜΘ Μετακομίσανε καὶ κατέθεντο ἐνθάδε Ἰωάννην Κοβά-
τζιο(ν) καὶ Ἐκτορα Δαλαπόρτα(ν) προκιμιμένι²

57) Ἐν τῷ Ἁγίῳ Γεωργίῳ τοῦ Κάστρου ἐπὶ τῆς εἰκόνος τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας διὰ κεφαλαίων γραμμάτων ἡ ἐπιγραφὴ

Ἰστορηθη τους 1771 δια χειρὸς Κωνσταντίνου εἰκονογράφου³.

58) Αὐτόθι ἀπὸ τῆς Ὁραίας Πύλης τοῦ δρυφάκτου διὰ κεφαλαίων γραμμάτων

Τοῦτο τὸ ἱερὸν τέμπλον διὰ μεγίστου συνδρομῆς καὶ ἀγαθῆς προτροπῆς γέγονε τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λέξει γενομένου δούλου τοῦ Θεοῦ Γεωργίου Χωραφᾶ τοῦ Γέροντος⁴

59) Εἰς τὸ ἄνω τοῦ δρυφάκτου διὰ κεφαλαίων ἡ συνήθης ἐπιγραφὴ μετὰ παραλαγῶν

Τοῦτον τὸν οἶκον ὁ πατὴρ οικοδομησε τοῦτον τὸν (οἶκον) κτλ. Τοῦτον τὸν οἶκον (ὅν) ὑμῖς βροτοὶ καθορᾶτε οἶκος ἐστὶν ἀγρυπνίας προσευχῆς καὶ νηστείας· 1700 ἐν μηνὶ Μαίῳ 8

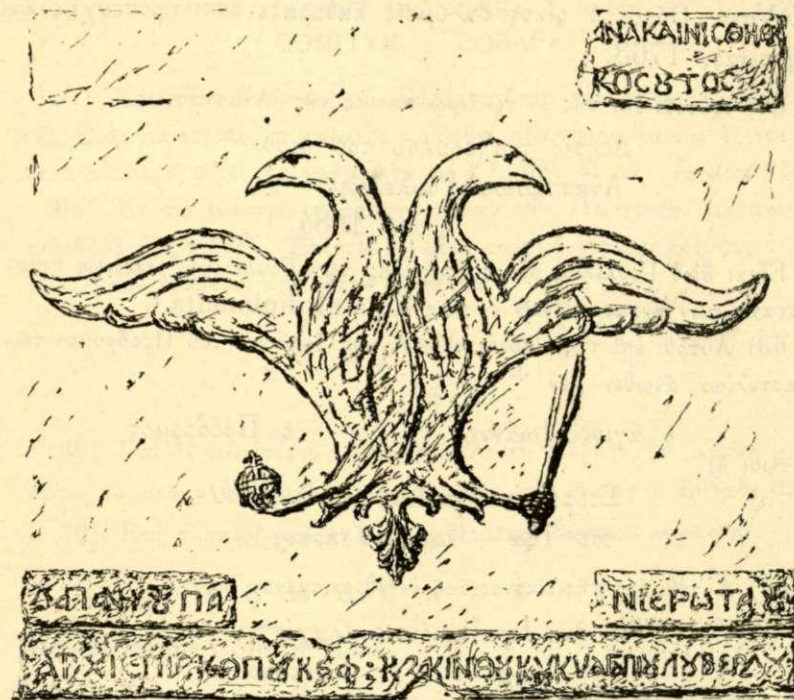
¹ Ὁρα πίνακ. IB' ἀρ. 1.

² Ὁρα πίνακ. IB' ἀρ. 2.

³ Ὁρα πίνακ. IB' ἀρ. 3.

⁴ Περὶ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἀρχόμενον ἐγένετο. Ὁρα πίν. IB' ἀρ. 4.

60) Ἐπὶ τοῦ τοίχου οἰκίας τινὸς συνεχομένης τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ εἶναι ἐντετειχισμένη πωρὶνὴ πλάξ ἔχουσα ἐν τῷ μέσῳ κάλλιστα εἰργασμένον τὸν δικέφαλον ἀετὸν, ἐνεπιγραφὸς κατὰ τὰς ἄκρας ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, ἦδε:

δηλαδή·

[Τῷ ἔτει 172. ἀ]νεκαινίσθη ὁ οἶκος οὗτος ἐκ βάρων δαπάνη τοῦ πανιερωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κεφαλληνίας καὶ Ζαχύνθου Κυ(ρίου) Κυ(ρίου) Ἀγαπίου Λουβέρδου¹

61) Ἐν τῷ ναῷ τῆς μονῆς τῶν Σισίων, ἣτις λέγεται μὲν δυτικῇ τὸ ἀρχαῖον οὔσα, φέρει δ' ὅμως τὸν δικέφαλον, ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς

¹ Ὁ Ἀγάπιος Λουβέρδος περὶ τὸ 1721 ἤρχε τῆς ἐκκλησίας Κεφαλληνίας. Ὁρα περὶ τούτου Le Quien, Oriens Christianus II, 234—235.

ἐκκλησίας, ἀετόν, εἰσὶν ἀναγεγραμμένοι ἤδη αἱ ἐπιγραφαί. Ἐπὶ τοῦ δρυφάκτου ὑπὲρ τὰς εἰκόνας τῶν διαστυλίων ἢ συνήθης·

Τοῦτον τὸν οἶκον ὁ ΠΑΨ¹ ὠκοδόμησε· τοῦτον τὸν οἶκον ὁ VOC ἐστερέωσεν· τοῦτον τὸν οἶκον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνεκένυσεν. Οὗτος ὁ οἶκος ὃν ὑμεῖς καθορατε ἐστὶ προσευχῆς καὶ νηστείας. 1763.

62) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς ἐν τῷ ἱερῷ εἰκόνας τῆς Ἀναστάσεως
Δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ
Ἀναστασίου Γουλελίου
ου 1684.

Εἶναι δ' ὁ Γουλελιος οὗτος ἀπόγονος τῶν Γουλελιῶν² ἐκείνων πιθανώτατα τῶν ἀναφερομένων ἐν τοῖς Acta et diplomata³.

63) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τῶν διαστυλίων ἄνωθεν μὲν

ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος
κάτωθι δὲ
Στεφάνου εὐτελοῦς ἱεροδιακόνου
τοῦ Τζα καρόλου κόπος⁴.

64) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ ἐντεθρονισμένου Ἰησοῦ
Τοῦ ἐν Ἱεροδιακόνοις ἐλαχίστου
[Στεφάνου
Τζαν καρόλου Κρητος Κοπος⁵.

65) Αὐτόθι ἐπὶ τῆς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου τῆς ὑπὸ τῶν εἰκοσι τεσσάρων οἰκῶν περιβαλλομένης

Ποιήμα καὶ Πόνος Στεφάνου εὐτελοῦς
ἱερεως τοῦ Τζανκαρολου. Ἐν ἔτει
αψ. Ἰουλίου κδ⁶.

¹ Πατήρ.

² Καὶ Γουλολέων, Γουλολέος, Γουλολέοντες.

³ V, II, 6, 26.

⁴ Ὅρα πίν. IB' ἀρ. 1.

⁵ Ὅρα πίν. IB' ἀρ. 5.

⁶ Ὅρα πίν. IB' ἀρ. 6.

Λατινικὰς δ' ἐπιγραφὰς εὕρομεν ἐλαχίστας, ἃς ἀναγράφομεν ὧδε
66) Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἐν Ἀργοστολίου ναοῦ Παναγίας τῆς Βλαχέρνας ἐπὶ πλακὸς φερούσης τὸ οἰκόσημον τοῦ Χωραφᾶ εἰκονίζον πτηνὸν ἐπὶ βράχου καὶ στέμμα

IACENT HIC OSSA
COMITVM CORAFA¹

67) Ἐν Ἁγίῳ Γεωργίῳ τοῦ Κάστρου ὑπὲρ τὴν πρὸς βορρᾶν θύραν τῆς Εὐαγγελιστρίας ἐπὶ πλακὸς κάτωθεν οἰκότημου ταινία ἐλισσομένη κατὰ τὰ ἄκρα φέρει τὰ γράμματα A. L², ὑπὸ δὲ τὴν ταινίαν 1580.

68) Ἐν τῷ Κάστρῳ παρὰ τὴν πύλην τὴν ἐσωτερικὴν κατὰκείται τηλεβόλα δύο σιδηρᾶ. Ἐπὶ τοῦ πρώτου τούτων φέρεται ἔκτυπος ὁ λέων τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ὑπ' αὐτὸν δὲ ταῦτα

C A V B
6

69) Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐτέρου ὁ λέων τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ὑπ' αὐτὸν C ± B κατὰ τὸ στόμα ὁ ἀριθμὸς XII καὶ κατὰ τὴν οὐρὰν ὁ ἀριθμὸς 3263.

70) Ἐπὶ πλακὸς, ὑπὸ καλοῦ περιθεομένης δωρικοῦ κυματίου

A D M D C X X X I I I

δηλαδὴ Anno Domini 1643.

71) Αὐτόθι ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου στομίου τοῦ κάτω φρέατος ἐκατέρωθεν μὲν οἰκότημου³ τὰ γράμματα F T, κάτωθι δὲ

M Δ D Δ L Δ X Δ X Δ V Δ I Δ I

δηλαδὴ 1587.

K. Γ. ΖΗΣΙΟΥ

¹ Τοῦ παρελθόντος ΙΗ' αἰῶνος.

² Ἐρευνητέα τὰ οἰκόσημα ὑπὸ τῶν ἐπιτηδείων τίνος εἶναι οἴκου.

³ Ἐρευνητέον τὸ οἰκόσημον τίνος εἶναι οἴκου.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΟΛΥΒΔΟΒΟΥΛΛΩΝ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

Τὸ μολυβδόβουλλον ὅπερ δημοσιεύεται ἐν τῇ περὶ τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Κεφαλληνίας πραγματείᾳ τοῦ κ. Κωστ. Ζησίου εἶναι ἀληθῶς μνημεῖον πολλοῦ λόγου ἄξιον διὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῆς νήσου. Διὰ τὴν πενιχρότητα τῶν εἰδήσεων, αἵτινες περιεσώθησαν περὶ τῆς Κεφαλληνίας κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ τὴν σπάνιν ἄλλων μνημείων, μόνα τὰ μολυβδόβουλλα τῶν στρατιωτικῶν τῆς νήσου ἀρχόντων ἀπομένουσιν ἀξιοχρεα μαρτύρια τῆς κατὰ τοὺς μέσους χρόνους πολιτικῆς αὐτῆς διοργανώσεως καὶ ἀκμῆς. Εὐτυχῶς δέ, χάρις εἰς τὸν ἀκάματον ἐρευνητὴν τῆς βυζαντινῆς σφραγιδολογίας κ. G. Schlumberger, νῦν γνωρίζομεν σειράν εὐαριθμὸν μὲν πλὴν πολυτιμοτάτην τοιούτων μνημείων. Τούτων ἐν μόνον ἦτο πρότερον γνωστόν, τὸ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ποστολάκᾳ δημοσιευθὲν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νομισμάτων τῶν Ἰονίων νήσων¹ Νικήτα βασιλικοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ στρατηγοῦ Κεφαλ[ληνίας], τὰ δὲ ἄλλα πάντα τέσσαρα τὸν ἀριθμὸν ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Schlumberger². Τὰ τρία ἐξ αὐτῶν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς στρατηγοὺς τοῦ θέματος Κεφαλληνίας Κωνσταντῖνον, Λέοντα καὶ τινα ἄλλον οὐ τὸ ὄνομα ἐγένετο ἐξίτηλον. Ταῦτα μετὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ποστολάκᾳ δημοσιευθέντος τάσσονται εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν, ἥς κοινὸν γνώρισμα εἶναι τὸ ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως σταυροειδὲς μονογράφημα τὸ ἀναλυόμενον εἰς: *Κύριε ἢ Θεοτόκε βοήθει, μετὰ τῶν λέξεων περίξ: τῷ σῶ δούλω*. Εἶναι δὲ ἡ τοιαύτη κατηγορία τῶν μολυβδόβουλλων μία τῶν μεγίστων τῆς βυζαντινῆς σιγίλλογραφίας, ἀναγομένη, ὡς ὁ Mordtmann³ καὶ ὁ κ. Schlumberger⁴ μεθοδικῶς ἀπέδειξαν, εἰς τὰς Η' καὶ Θ' ἑκατονταετηρίδας. Τὸ τελευταῖον μολυβδόβουλλον ἀνήκει εἰς τινα τουρμαρχὴν Κεφαλληνίας, οὐ τὸ ὄνομα εἶναι δυσανάγνωστον, φέρει δ' ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως ὡς τύπον στηθάριον τοῦ ἀγίου Τρύφωνος. Ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ

¹ σελ. 101, πίν. Ε' ἀρ. 986.

² Sigillographie de l'empire Byzantin σελ. 207—208.

³ Ἐν Φιλ. Συλλ. Κωστ. τόμ. Η' σελ. 57—81.

⁴ Sigillographie σελ. 88.

τύπου ἐξάγεται, τὸ μολυβδόβουλλον δὲν δύναται νὰ εἶναι προγενέστερον τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος, ἀφ' ἧς ἤρξαντο ἐπικρατοῦσαι ἐν τοῖς μολυβδόβουλλοῖς αἱ εἰκόνες. Καὶ ὁ μὲν Schlumberger τάσσει αὐτὸ γενικώτερον εἰς τὴν Ι' ἢ Α' ἑκατονταετηρίδα, ἡ τεχνοτροπία ὁμῶς αὐτοῦ μαρτυρεῖ ὅτι τοῦτο ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὴν τελευταίαν.

Τὰ γνωστὰ ταῦτα τοῦ θέματος Κεφαλληνίας μολυβδόβουλλα δύναται νὰ χειραγωγήσωσιν ἡμᾶς ἀσφαλῶς εἰς τὴν χρονολόγησιν τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Ζησίου δημοσιευμένου, οὐτινος ὁ τύπος τῶν ἐπιγραφῶν οὐσιωδῶς διαφέρει τοῦ καθιερωμένου. Τοῦτο ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐλλείψεως ἱερᾶς τινος εἰκόνας, ὡς ἐν τῷ τοῦ τουρμαρχοῦ, ἐλέγχεται ἀσφαλῶς προγενέστερον τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος. Ἀφ' ἐτέρου ὁμῶς ἡ σύγκρισις αὐτοῦ πρὸς τὰ τέσσαρα πρῶτα τῶν ἄλλων στρατηγῶν τοῦ θέματος μαρτυρεῖ σαφῶς ὅτι τοῦτο εἶναι μεταγενεστέρων χρόνων. Ἀναγκαιῶς λοιπὸν τὸ μολυβδόβουλλον δὲν δύναται νὰ ταχθῆ εἰμὴ εἰς τὸ τέλος τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος.

Ἐν τούτοις ἡ κατάταξις αὕτη φαίνεται προσκρούουσα εἰς τὰς γνωστάς ἄλλοθεν εἰδήσεις περὶ τοῦ θέματος τῆς Κεφαλληνίας, καίτοι αὐταὶ τοσοῦτον ἀντιφάσκουσι πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα ὥστε δὲν δύναται νὰ νομισθῶσι μαρτυρίαι ἀξιοπίστοι. Εὐρηνται δὲ αἱ εἰδήσεις αὐταὶ παρὰ τῷ Πορφυρογεννήτῳ, ὅστις ἐν μὲν τῇ πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανὸν ἀπευθυνομένη συγγραφῇ¹ γράφει ὅτι «ἡ Κεφαλληνίας στρατηγὸς ἦγον τὰ νησιά τοῦρμα ἦν τὸ παλαιὸν τῆς στρατηγίδος Λογουβαρδίας· ἐπὶ δὲ Λέοντος² τοῦ φιλοχρήστου δεσπότητος γέγονε στρατηγὸς»· ἐν δὲ τῷ περὶ θεμάτων βιβλίῳ³: «ἡ δὲ Κεφαλληνία συμπεριεῖληπται τῇ Πελοποννήσῳ· οὐδέποτε γὰρ εἰς τάξιν ἐχρημάτιζε θέματος κτλ.»⁴. Ἡ ἀντίφασις τῶν δύο τούτων χωρίων εἶναι προφανής. Ἀνάγκη ὁμῶς νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι, ὅπως ἀπέδειξεν ἤδη ὁ κ. Krumbacher⁵, τὸ περὶ θεμάτων σύγγραμμα τοῦ Πορφυρογεννήτου εἶναι ἐπιτομὴ καὶ ἐν μέρει ἀντιγραφὴ τῶν Ἐθνικῶν Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ Συνεκδήμου τοῦ Ἰεροκλέους, εἶναι δὲ γνωστότατον ὅτι ἄλλως εἶχεν ἡ διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἔζων οἱ ὑπὸ τοῦ Πορφυρο-

¹ De administrando imperio, III, σελ. 224 κέ ἐκδ. Βόννης.

² τοῦ Σοφοῦ (886—912).

³ II σελ. 54 τῆς ἐκδ. Βόννης.

⁴ Σημειώτεον ὅτι στρατηγὸς καὶ θέμα ἦσαν ταυτόσημα.

⁵ Geschichte der Byzantinischen Literatur σελ. 61.

γεννήτου ακρίτως αντιγραφόμενοι συγγραφείς. Ἀξιόπιστος λοιπὸν ἡδύνατο μέχρι τινὸς νὰ θεωρηθῇ μόνῃ ἡ πρώτη μαρτυρία τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὅτι δηλαδή τὸ θέμα τῆς Κεφαλληνίας ἐγένετο τοιοῦτον ἀπὸ ἀπλῆς τουρμας ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ. Τοῦτο ὅμως ἀντικρουστικὸν ἀντίκειται πρὸς τὴν χρονολόγησιν τῶν μολυβδοβούλλων, διότι ταῦτα, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, ἐξαιρέσει τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὸν τουρμάρχην τάσσονται μὲν εἰς τὰς Η' καὶ Θ' ἑκατονταετηρίδας γενικώτερον, ἀλλ', ὡς ἀποδεικνύει τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Ζησίου δημοσιευόμενον, μόνον τοῦτο δύναται νὰ ταχθῇ εἰς τὸ τέλος τῆς Θ', ὁπότε ἤρξε Λέων ὁ Σοφός, ἡ δὲ διαφορὰ τῆς τεχντροπίας αὐτοῦ πρὸς τὰ τέσσαρα προγενέστερα μαρτυρεῖ ὅτι μεταξὺ αὐτῶν μεσολαβεῖ χρόνος ἀρκούντως μακρός. Καὶ ἂν δ' ἤθελον νομισθῇ τὰ τέσσαρα ἐκεῖνα, τὰ ἀνάλογα ὡς εἶδομεν τὴν τεχντροπίαν, ὡς ἀποτελοῦντα διαδοχικὴν σειρὰν ἀνευ χασμάτων, ὅπερ ἀπίθανον, πάλιν ταῦτα θὰ ἐπλήρουν χρονικὸν διάστημα μέγα. Ἐντεῦθεν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς πολλὰς ἀνακριθείας καὶ τὴν σύγχυσιν εἰς ἃ ὑποπίπτει συχνότατα ὁ Πορφυρογεννήτος, ὅπερ ἄλλως τε πολλάκις μέχρι τοῦδε παρατηρήθη, πειθόμεθα ἀδιστακτικῶς ὅτι τὸ θέμα τῆς Κεφαλληνίας ὑφίστατο ὡς τοιοῦτον πολλῶν πρότερον τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Σοφοῦ. Εἶναι δ' ἐντελῶς ἀβάσιμος ἡ ὑπόψια μὴ οἱ μνημονεύμενοι στρατηγοὶ προΐσταντο τουρμας, ὅποια ἦτο ἡ Κεφαλληνία κατὰ τὸν Πορφυρογεννήτον πρὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, διότι οὐδέποτε στρατηγὸς διώκει τουρμαν ἀπλῆν. Ἄλλως δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ νησιωτικὸν θέμα τῆς Κεφαλληνίας, περιλαμβάνον πλὴν τῆς πρωτεύουσος ταύτης νήσου καὶ τὰς ἄλλας Ἰονίους ἐξαιρέσει τῶν Κυθήρων καὶ Ἰσως καὶ τῆς Ζακύνθου, ἐνομιζέτο ἐκ τῶν σπουδαίων δυτικῶν θεμάτων ἕνεκα τῆς ἐπικαίρου θέσεως, κατ' ἐκείνους μάλιστα τοὺς χρόνους, τῆς πρωτεύουσος αὐτοῦ, ἧς ὁ διοικητὴς στρατηγὸς ἡδύνατο ὡς ἐξ ἀσφαλοῦς σκοπιᾶς νὰ ἐφορᾷ καὶ περιστέλλῃ τὰς συχνὰς τῶν Ἀράβων πειρατικὰς ἐπιδρομὰς ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ καὶ τοῖς δυτικοῖς παραλίοις τῆς Πελοποννήσου.

Τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Ζησίου δημοσιευόμενον μολυβδοβούλλον δύναται νὰ νομισθῇ ὑπερέχον κατὰ τοῦτο τῶν ἄλλων ὅτι ἐν αὐτῷ εὐρήται τὸ δημῶδες ὄνομα τῆς νήσου τὸ διατηρούμενον μέχρι τοῦδε καὶ οὐ τὸν τύπον ἀπεδέχθησαν κοινῶς οἱ δυτικοὶ λαοί. Ἐν τοῖς ἄλλοις μολυβδοβούλλοις τὸ ὄνομα εὐρήται ἐν μὲν τῷ τοῦ στρατηγοῦ Κωνσταντίνου ὀλόγραφον κατὰ τὸν ἀρχαῖον τύπον, ἐν δὲ τοῖς ἐτέροις συντετμημένον εἰς ΚΕΦΑΛ' ἀναγνωσθὲν ἐν πᾶσι ὑπὸ τοῦ κ. Schlumberger ὀδηγούμενου ὑπὸ τοῦ πρώτου κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον, ἐνῶ, ὡς διδάσκει ἡμᾶς τὸ προκείμενον

ἡ τοιαύτη ἀνάγνωσις δὲν δύναται νὰ νομισθῇ ἀσφαλῆς καὶ εἶναι ὡσαύτως εὐλόγος ἡ συμπλήρωσις τοῦ ὀνόματος κατὰ τὸν δημῶδη τύπον.

Μέχρι τίνος χρόνου τὸ θέμα τῆς Κεφαλληνίας παρέμεινεν ὡς τοιοῦτον, δὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστὸν, ἐκ τῶν μολυβδοβούλλων ὅμως διδασκόμεθα ὅτι βεβαίως ἡ νῆσος μετὰ τῶν εἰς αὐτὴν ὑπαγομένων ἐτέρων τεσσάρων δὲν διετηρήθησαν εἰς τὰξιν θέματος μέχρι τέλους τῆς ἐν αὐταῖς βυζαντιακῆς κυριαρχίας. Τοῦτο καθιστᾷ ἀναμφισβήτητον τὸ τελευταῖον τῶν γνωστῶν μολυβδοβούλλων, τὸ τοῦ τουρμάρχου, ὅπερ ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν εἶναι τὸ σπουδαιότατον πάντων. Ἐξ αὐτοῦ μανθάνομεν ὅτι κατὰ τὴν ΙΑ' ἑκατονταετηρίδα τὸ θέμα τῆς Κεφαλληνίας ὑπεβιβάσθη εἰς τουρμαν. Ὅτι δὲ τὸ μολυβδοβούλλον ἀνήκει εἰς τὴν ἑκατονταετηρίδα ταύτην σαφῶς μαρτυροῦσι καὶ ἡ καθόλου τεχντροπία αὐτοῦ καὶ ὁ χαρακτὴρ τῶν γραμμάτων. Ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐπῆλθεν ἡ τοιαύτη μεταβολὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ μετὰ πολλῆς πιθανότητος ἂν ἀνατρέξωμεν εἰς τὰς ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ ἐπελθούσας διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις κατὰ τὴν ΙΑ' ἑκατονταετηρίδα. Τοιαύτας δὲ μεταρρυθμίσεις ἀπαντῶμεν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μάλιστα ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις. Αὗται ἐγένοντο κατὰ τὴν δυναστείαν τῶν Δουκῶν, ὁπότε εὐρίσκομεν διοικητικῶς ἠνωμένα τὰ θέματα Θράκης καὶ Μακεδονίας, καὶ βραδύτερον κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ὁπότε ὡσαύτως ἠνώθησαν τὰ θέματα Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου. Νομίζομεν λοιπὸν ὅτι μετὰ πολλῆς πιθανότητος δυνάμεθα ν' ἀποδεχθῶμεν ὡς χρόνον τοῦ ὑποβιβασμοῦ τοῦ θέματος Κεφαλληνίας εἰς τουρμαν τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος.

Κ. Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΝ ΑΙΓΥΠΤΩ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

1710—1860

Ὁ Κέλλερ εἰς τὴν περίφημον μελέτην του περὶ τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν δύο πρὸ πάντων ἐθνικῶν στοιχείων τὴν συνεκτικότητά καὶ τὸν σύνδεσμον πρὸς τὴν ἀρχικὴν ρίζαν ἐθαύμαζε: τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ. «Καὶ οἱ δύο λαοί, γράφει, ἔνδοξοι καὶ μεγάλοι, διελθόντες καὶ διερχόμενοι δι' ἀπέριων περιπετειῶν, εἶναι ἀξιοθαύμαστοι πρὸ πάντων διὰ τὴν προσήλωσίν των εἰς τὴν ἀρχικὴν των καταγωγὴν. Εὐτυχέστεροι τῶν Ἰουδαίων οἱ Ἕλληνες πραγματοποιήσαντες τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν ὄνειρον δὲν ἔπαυσαν καὶ ἀποκεντρούμενοι νὰ συγκεντρῶνται περὶ τῆς ἰδέας τῆς ἐθνικῆς των ἐνότητος. Ὅπου γῆς καὶ ἂν διασπαρῶσιν, οἳαί δήποτε δυσχέρεια καὶ ἂν παρεμβληθῶσι καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν των καὶ εἰς τὴν ἀτομικὴν των πρόοδον, πρὸς τὴν ἔνδοξον ὅμως μητρόπολιν στρέφουσι τὸ βλέμμα καὶ αὐτῆς τὸ φῶς τοὺς καθοδηγεῖ εἰς τὸν δρόμον τῆς ἐργασίας καὶ τῆς προόδου».

Τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων αὐτῶν τοῦ Γερμανοῦ κοινωνιολόγου δύναται τις νὰ ἐκτιμήσῃ πρὸ πάντων διὰ τῆς μελέτης τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ ἐν Αἰγύπτῳ.

Δυστυχῶς ἕως τώρα ἡ ἱστορία αὐτοῦ ἀπέμενε ἀγνωστος. Ἐνῶ ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς δράσεως τῶν Ἑλλήνων ἐν Αἰγύπτῳ εἶναι γνωστὴ μέχρι τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν, διεσώθησαν δὲ μέχρις ἡμῶν ἀέριαι τὰ ἀρχαία κείμενα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συναρμολογεῖται τὸ ὅλον ἐν πληρεστάτῃ ἀκρίβειᾳ, ἡ νεωτέρα ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς Αἰγύπτου ἀπέμενε ἐν τῷ σκότει, ὀλίγον κατ' ὀλίγον δὲ χάνονται καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου αἱ πληροφορίαι καὶ αἱ παραδόσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος θὰ ἔγραφε μίαν τῶν ὡραιότερων σελίδων τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς ἱστορίας.

Ἡ ἔλλειψις αὕτη δέον ν' ἀποδοθῇ εἰς πολλοὺς καὶ διαφοροὺς λόγους.

Ἐν πρώτοις τὰ στοιχεῖα ἐὰν δὲν ἐλλείπωσιν εἶναι ὅμως καταπληκτικῶς δυσεύρετα. Χρειαζέται ὑπομονὴ καὶ ἀφοσίωσις διὰ νὰ ἀνατιναχθῶσι τὰ κονιορτοταφῆ καὶ σκωληκόβρωτα ἔγγραφα τῶν Πατριαρχείων καὶ τῆς κοινότητος, καὶ ὑψίστη δόσις προσοχῆς ἀπαιτεῖται ἐν ἀποκαθρισθῆ ἢ ἀλήθεια ἀπὸ τὰς προφορικὰς παραδόσεις.

Ἐξ ἄλλου οἱ ἐν Αἰγύπτῳ λόγιοι Ἕλληνες—καὶ τοιοῦτους δὲν ἔπαυσε βεβαίως νὰ παράγῃ ἡ χώρα τῶν Φαραῶ—προετίμησαν πάντοτε τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, τῆς ὁποίας πραγματικῶς πλείστα σκοτεινὰ σημεῖα διεφώτισαν.

Ἄς ἐπιτραπῆ ἤδη εἰς τὸν γράφοντα τὰς γραμμὰς ταύτας νὰ καταστρῶσῃ τὸ πρῶτον ὑλικόν, τὸ ὅποιον πιθανὸν νὰ χρησιμεύσῃ ἀργότερον εἰς ἐπιμελεστέραν καὶ παραγωγικωτέραν ἐργασίαν. Ὅ,τι θὰ παρελάσῃ εἰς τὰς γραμμὰς ταύτας ὀφείλεται εἰς ἐργασίαν ἐπὶ τῶν σφισμένων πληροφοριῶν τῶν κωδίκων τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν πρακτικῶν τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων. Τὴν ἀρχικὴν ταύτην ὕλην συμπληροῦσι πληροφορίες καὶ παραδόσεις ὀφειλόμεναι εἰς πολυτίμους φίλους, οἱ ὁποῖοι ἠθέλησαν ν' ἀνασκαλεύσωσι τὴν μνήμην των πρὸς ὄφελος τῶν σελίδων τούτων. Βεβαίως κενὰ καὶ σκότος δὲν ἐλλείπουσιν ἀπὸ τὴν σύντομον ταύτην ἱστορικὴν μελέτην. Ἀλλὰ καὶ τὰ κενὰ θὰ συμπληρώσῃ ἴσως ὁ ἱστορικὸς, ὁ λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῶν σελίδων τούτων, καὶ τὸ σκότος θὰ διαλύσωσι νεώτεροι ἔρευναι καὶ ἐργασίαι.

Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς κυρίως τῆς μελέτης αὐτῆς.

Ἀφ' οὗτο ὁ Μωαμεθανισμὸς, ἐφαρμόζων ὀρισμένον σχέδιον, ἐπολέμησε τὸ ἐλληνικὸν στοιχεῖον καὶ κατέλαθεν ἀλληλοδιαδόχως ὅλα τὰ διαμερίσματα τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας, τὰ ὁποῖα ἐγκατέλειπεν εἰς χεῖράς των ἢ βυζαντιακῆ ἀδράνεια καὶ ὁ ἐκφυλισμὸς τῶν Ἀνατολιτῶν ἡγεμόνων, σκότος ἀδιαπέραστον ἐπιχύνεται ἐπὶ τῆς γενικῆς ἱστορίας τῆς Αἰγύπτου καὶ ἰδιαιτέρως ἐπὶ τῆς δράσεως τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου τῆς χώρας ταύτης.

Εἶναι βεβαιωμένον ὅτι καὶ ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους αἱ ἐπαναστάσεις καὶ ἡ καταπίεσις ἐξεθράσαν εἰς τὴν χώραν τοῦ Νείλου πολυάριθμον κόσμον μεταναστῶν. Δυστυχῶς ὅμως ἡ χώρα τότε, ἔρμαιον τῆς φιλοδοξίας διαφορῶν ἑτεροθρήσκων ἀρχηγῶν, ἦτο πεδίον διαρκοῦς καὶ σκληροτάτης πάλης, καὶ ἐπομένως οἱ μετανάσται ὄχι μόνον δὲν ἠτύχησαν ἐκεῖ, ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἴχνη των κἂν ἀφῆκαν.

Ἐπομένως μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὁ μεγαλεπίβολος Μωχάμετ-Ἄλης ἐπεβλήθη τῆς Αἰγύπτου, πληροφορίες περὶ Ἑλλήνων δὲν ὑπῆρχον. Σφύζονται ὁμως μεταξύ τῶν ἐγγράφων διαφόρων οικογενειῶν ἐπιστολαί τινες καὶ ἐγγραφα ἔχοντα τοῦτο μόνον τὸ κακὸν ὅτι διασφύζουσιν ἀπὸ τὴν λήθην ὀνόματα ἑλληνικὰ οὐδεμίαν ὁμως πληροφορίαν προσθέτοντα.

Οὕτως εἶδον ἐπιστολάς ἐνὸς Γρηγόρη Κολέντη, Κεφαλλῆνος, ὁ ὁποῖος τῷ 1729 ἔγραφεν εἰς τοὺς γονεῖς του εἰς Κεφαλληνίαν ὅτι ἔφθασεν ὑγιής. Ἐπίσης ἀνέγνωσα χρεωστικὸν ἐγγραφοῦ τοῦ Νικολάου Ἀρμύρη, ὁμολογούντος ὅτι ὀφείλει ὀλόκληρον τὸ πλοιάριόν του εἰς τὸν Γιαννακὸν Χατζῆ Σαλλάγον (Σαλβάγον μήπως;), πρόγονον πιθανῶς τῆς μεγάλης καὶ πλουσίας ἥδη ἐν Αἰγύπτῳ ἑλληνικῆς οικογενείας τῶν Σαλβάγων.

Πολύτιμος φίλος μ' ἐβεβαίωσεν ἐπίσης ὅτι εἶδε δίπλωμα εὐγενείας ἀπονεμηθὲν τῷ 1735 ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως εἰς δύο Ἑλληνας τῆς Αἰγύπτου τὸν Κωνσταντῆν Τσιότσαν καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Ἀμπέτ.

Καὶ τῶν δύο αὐτῶν οικογενειῶν οἱ ἀπόγονοι ζῶσιν ἤδη ἐν Αἰγύπτῳ, πολυάριθμοι δέ, ἰσχυρὰ καὶ ἐκτιμωμένη ἡ οἰκογένεια Ἀμπέτ.

Τὰ πρῶτα ταῦτα ἐγγραφα, συναρμοζόμενα μετὰ τῶν ἄλλων τὰ ὁποῖα πιστοποιοῦσι τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν κίνησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκεῖ κάτω, ἀποτελοῦσιν οὕτως εἰπεῖν τὸ χρυσοῦν βιβλίον τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας, ἀριστοκρατίας αἰσθημάτων καὶ τιμῆς καὶ εὐσυνειδήτου ἐργασίας ὅπως καὶ ἐθνικῆς δράσεως.

Τὸ χρυσοῦν τοῦτο βιβλίον εἶναι πολύτιμον διὰ τὴν ἐν γένει ἱστορίαν ἡμῶν, διότι καὶ αἱ ἀτομικαὶ καὶ μεμονωμέναι σελίδες του συνδέονται μετὰ τῆς ὅλης μας ἐθνικῆς ἱστορίας διὰ σειρᾶς σπουδαιοτάτων ὑπηρεσιῶν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ δι' ἀνυπολογίστων ὑλικῶν θυσιῶν ὑπὲρ αὐτῆς δούλης καὶ ἐλευθέρως.

Μία παράδοσις φέρει ὅτι ὁ Μωχάμετ-Ἄλης, ὁ ἐνδοξος ἡγεμὼν τῆς Αἰγύπτου, ὁ παγιώσας τὴν αὐθυπαρξίαν αὐτῆς, ἔφερεν εἰς τὰς φλέβας του ἑλληνικὸν αἷμα.

Λόγιος Σύρος εἰς τοῦ ὁποῖου τὰ φῶτα προσέτρεξα μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ Μωχάμετ-Ἄλης ἦτο υἱὸς Ἑλληνίδος ἐξισλαμισθείσης ὑπὸ τοῦ πατρός του Ἰμβραήμ ἀγᾶ, ἀρχηγοῦ τῆς χωροφυλακῆς ἐν Καβάλλᾳ.

Οὐδεμίαν εὐθύνην ἀναλαμβάνω ἐπὶ τῆς παραδόσεως ταύτης, ἡ ὁποῖα πιθανὸν νὰ εἶναι ἀληθής, πιθανὸν νὰ εἶναι καὶ πλάσμα τῶν χρόνων.

Ἄλλως τε τοῦτο δὲν ἔχει μεγάλην σημασίαν, κατὰ τοὺς χρόνους δ' ἐκείνους, καθ' οὓς ἡ τιμὴ, ἡ θρησκεία, ἡ περιουσία καὶ ἡ ζωὴ τῶν

Ἑλλήνων ἦτο εἰς τὴν διάκρισιν τῶν δυναστῶν, δὲν σημαίνει ἀπολύτως τίποτε ἢ γέννησις ἐνὸς ἀκόμη Μωαμεθανοῦ παρ' Ἑλληνίδος, ἥτις ἐβιάσθη νὰ διαρρήξῃ πάντα πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν καταγωγὴν τῆς δεσμῶν.

Τὸ βέβαιον ὁμως εἶναι ὅτι ὁ Μωχάμετ-Ἄλης κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας του, ὅτε ἦτο ἀκόμη εἰρηνικὸς ἔμπορος καπνῶν εἰς τὴν Καβάλλαν τῆς Μακεδονίας, ἐσχετίσθη πολὺ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων, ἀναφέρεται δὲ καὶ ὠρισμένως ὁ Παντελῆς Τριαντάφυλλος ὡς συνεργασθεὶς μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐμπόριον τοῦ καπνοῦ.

Ὅπως δὴποτε ὁ Μωχάμετ-Ἄλης ὀριστικῶς ἐγκατασταθεὶς εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ διορισθεὶς ἀρχηγὸς τοῦ σώματος ὅπερ ἐστάλη κατὰ τῶν Μαμελοῦκων, ἐπὶ τέλους δὲ ἀναγορευθεὶς ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, δὲν ἐλησμόνησε τοὺς Ἑλληνας, πρὸς τοὺς ὁποῖους ἔτρεφε πολλὴν συμπάθειαν. Ἄς μὴ φανῆ δὲ παράλογος καὶ διαψευδομένη ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἡ πληροφορία αὕτη, διὰ τὴν κατὰ τὸν ἀγῶνα διαγωγὴν τοῦ Μωχάμετ-Ἄλη. Ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἠνείχετο καὶ ἠνύοιε τοὺς Ἑλληνας ἐφ' ὅσον τοὺς ἀνεγνώριζεν εἰρηνικοὺς ἐμπόρους καὶ πλοιάρχους τῆς χώρας του. Ὅταν ὁμως ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεὰ ἐπανεστάτησαν, οἱ Ἑλληνας ἦσαν ἐχθροὶ καὶ τὸ Κοράνιον διέτασεν ἐξόντωσιν.

Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Μωχάμετ-Ἄλη διήλθον ἐν διαρκείᾳ πάλλῃ καὶ σπαραγμῷ. Ἐλυμαίνοντο τότε τὴν χώραν οἱ Μαμελοῦκοι καὶ οἱ Βαχαβίται καὶ κατ' αὐτῶν ἐπῆλθεν ἀμείλικτος ὁ πασσᾶς.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀγῶνων αὐτῶν, κατόπιν τῶν ὁποίων ἐξέλιπε καὶ τὸ τελευταῖον ἔγνος ἀντιδράσεως κατὰ τοῦ Μωχάμετ-Ἄλη, ἀναφέρεται καὶ ἐν ἑλληνικῶν ὀνομα.

Εἰς τὸν στρατὸν τοῦ πασσᾶ ὑπηρετεῖ μὲ ἀνώτερον βαθμὸν ὁ καπετὰν Κωνσταντῆς ἀγνώστου ἐπωνύμου. Κατὰ τινὰς πληροφορίας ὁ καπετὰν Κωνσταντῆς οὗτος ἦτο Μανιάτης τῆς μεγάλης καὶ πολισιχιδοῦς οικογενείας τῶν Στεφανοπουλαίων, ναυτικὸς κατ' ἀρχὰς καὶ ἔπειτα ἀφωσιωμένος τοῦ Μωχάμετ-Ἄλη στρατιώτης.

Λέγεται ὁμως ὅτι ἦτο καὶ Κρής, ἐκ τῆς ἐπίσης μεγάλης καὶ ἀρχαίας οικογενείας τῶν Ἀργυροπούλων, τῶν ὁποίων ἡ καταγωγὴ ἀνάγεται εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἔγνος τοῦ Κωνσταντῆ τούτου δὲν διεσώθη. Ἡ σύζυγός του εἶχεν ἀποθάνει πολὺ πρὸ αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ ὑποπεσὼν εἰς δυσμένειαν ἐφρονεῖτο ὑπὸ τοῦ Μωχάμετ-Ἄλη, ἰδίᾳ χειρὶ. Ὁ ἀναφέρων τὰς πληροφορίας ταύτας Ἰάκωβος Γκρετρῦ δὲν ἐπιμένει περισσώτερον εἰς τὸν ἀξιωματικὸν τοῦτον, διὰ τὸν ὁποῖον φυσικώτατα δὲν ἐνδιαφέρεται.

Ἄφ' οὗτου κατετροπώθησαν τὰ δύο ἄτακτα τῆς Αἰγύπτου στοιχεῖα καὶ ἐστερεώθη πλέον ἢ δυναστεία τοῦ Μωχάμετ—Ἄλη, ἤρχισεν νὰ αἰθριάζη ὁ ὀρίζων τῆς Αἰγύπτου καὶ νὰ ἐπανέρχεται ἡ φυγαδευθεῖσα ὑπὸ τὸν τόπον γαλήνη καὶ ἡσυχία. Ἡ Αἰγύπτος ἐγένετο πάλιν ἡ εὐδαίμων χώρα τῆς ἐπαγγελίας, ἡ κατ' ἐξοχὴν γῆ τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ χρήματος.

Καὶ ἐννοεῖται, ὡς τοιαύτη ἐγένετο ταχέως τὸ κέντρον τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων καὶ ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον ἐδίδον συνέντευξιν οἱ ἑκπατριζόμενοι καὶ ζητοῦντες πλουσίαν ἀποκατάστασιν Ἕλληνας.

Περὶ τὸ 1817 εὐρίσκομεν ἤδη τοὺς πρώτους Ἕλληνας ἐμπόρους ἀποκαθισταμένους εἰς Αἰγύπτου καὶ ἐπιδιδόμενους εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὴν πατρικὴν προστασίαν τοῦ Μωχάμετ—Ἄλη, ὅστις ἐν τῇ ὄξυνοῖα καὶ τῇ διορατικότητί του ἐνόησεν ὅτι ἡ συρροὴ Ἑλλήνων εἰς τὴν χώραν ἐκείνην ἦτο ἡ μόνη ἐγγύησις τῆς εὐδοκίμησως καὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ τόπου.

Κατὰ τὸ 1812 τὸν πυρῆνα τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Καίρῳ ἐλληνικῆς ἀποικίας ἀπετέλουν οἱ Θεόδωρος καὶ Μιχαὴλ Τσοσίτσι, ἀργότερον δὲ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτῶν Κωνσταντῖνος, ὁ Ἰωάννης δ' Ἀναστάση, ὁ ἐνεργητικώτατος καὶ δημοφιλέστατος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποῖου τιμᾶται σήμερον μία τῶν κεντρικωτέρων ὁδῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, οἱ ἀδελφοὶ Δημήτριος καὶ Ἀλέξανδρος Κασσαθέται, ὁ καθηγητὴς Ἰδομενεὺς Βιτώρης, οἱ ἀδελφοὶ Θεοχ. καὶ Ἰωάννης Δημητρίου καὶ οἱ ἀδελφοὶ Χατζῆ Σωτήρη. Περὶ αὐτοὺς εἶχον συσπειρωθῆ τρεῖς περίπου χιλιάδες Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἔζων ἐργαζόμενοι εἰς τὰ κτήματα τῶν ἀνωτέρω, ἢ ὡς προμηθευταὶ τῆς αὐλῆς ἢ καὶ ἐμπορευόμενοι εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν καὶ τὸ Κάιρον.

Τὰ χρονικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἀναφέρουσιν ἀκόμη μεγάλας περιουσίας. Ὁ ἐλληνικὸς κόσμος περιωρίζετο ἀκόμη εἰς μικρὰς ἐργασίας, μεταξύ τῶν ὁποῖων τὸ ἐμπόριον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἡ ἐκμετάλλευσίς τῆς πρωτογενοῦς ἐτι γεωργίας τῶν φελλάχων.

Εἰς τοὺς πρώτους αὐτοὺς Ἕλληνας ὀφείλεται ἡ συστηματικὴ γεωργία τῆς πλουσίας παραγωγῆς τῆς χώρας, οἱ πρῶτοι δὲ κατελθόντες φιλόπονοι καὶ τίμιοι Ἡπειρώται εἶναι ἐκεῖνοι οἵτινες ἔδωσαν τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν τεραστίαν ἐπιτα παραγωγικότητα τοῦ Δέλτα, τὸ ὁποῖον περιβρέχει ὁ εὐεργετικὸς Νεῖλος.

Εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας μέχρι τοῦ 1812 ἀναφέρονται τὰ πλοῖα τῶν Ὑδραίων καὶ Σπετσιωτῶν, κατάγοντα κατ' ἔτος ἐμπόρους καὶ ἐργάτας, μεταξύ δὲ τῶν πρώτων οἰκιστῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀλεξαν-

δρείας ἀναφέρονται καὶ ἐκεῖνοι οἵτινες ἀπεστάλησαν ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Μαργαρίτου κατὰ τὸ 1815 καὶ οἱ ὁποῖοι ἀναβιβάζονται ὑπὸ τῆς παραδόσεως εἰς 130, δὲν θὰ ἦσαν ὅμως πραγματικῶς περισσότεροι τῶν 60, διότι τόσους κατώρθωσα νὰ ἐξακριβώσω.

Τῷ 1816 ἐπίσης κατῆλθον ἐκ Ρωσσίας περὶ τοὺς 30 Ἕλληνας μετανάσται, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποῖων ἦτο ὁ Ἰωάννης Μεσσαλᾶς καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Λεονάρδος. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι κατόκησαν εἰς τὴν σημερινὴν συνοικίαν τοῦ Ρὰς-ἐλ-τίν, μέχρι τοῦ 1825, ὅτε φαίνεται ὅτι ἐξεπατρίστησαν ὑποβλεπόμενοι ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν ὡς ἐνθαρρύνοντες τὴν ἐπανάστασιν. Ὅπως δὴποτε μέλος τῆς οἰκογενείας ταύτης ἐπιφανὲς εἶναι ὁ δικαζόμενος εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος Δημήτριος Μαργαρίτης, ὅστις ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν προϋχόντων τῆς ἐποχῆς του.

Ἐπίσης μεταξύ τῶν ἐπιφανῶν Ἑλλήνων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς εἶναι καὶ οἱ ἀδελφοὶ Καλογιάννη, τῶν ὁποῖων εἰς κλάδος διασώζεται ἀκόμη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, εἰς πλουσίαν καὶ εὐγενῆ οἰκογένειαν.

Καὶ ἡ μεγάλη δὲ οἰκογένεια τῶν Βαλλιάνων εἶχε παραφυάδα ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπου μία κόρη Βαλλιάνου ἐγένετο σύζυγος τοῦ Λάμπρου βέη Πόρπορη. Ἐκ τοῦ γάμου ἐκείνου δὲν ἐγεννήθησαν ἄρρενα τέκνα καὶ οὕτως ἐξηλείφθη ἡ διαδοχὴ καὶ τῶν δύο τούτων μεγάλων καὶ εὐγενῶν οἰκογενειῶν.

Εἰς τι πρακτικὸν τῆς κοινότητος καὶ εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Πατριαρχείου ἀναγράφονται προσέτι τὰ ἐξῆς ὀνόματα :

Γεωργίος Ἀργυρίδης, Θεόδωρος ὁ ἐπικαλούμενος Κοντοθωδωρῆς, Νικόλαος Στουρνάρας, Κωνσταντῖνος Σαρρῆς, Γεώργιος Μπότης, Γεώργιος Δημητρίου, Ἀθ. Κοκκιλάνης καὶ ὁ Ἡπειρώτης Στέργιος Κόττοβας.

Ἦδη ἡ ἀκμὴ τῆς ἐλληνικῆς παροικίας τῆς Αἰγύπτου ἤρχισεν.

Εἰς μίαν συνεισφορὰν ἡ ὁποία ἐγένετο τῷ 1820 ἀναγράφονται πολλὰ ὀνόματα ἐξ ἐκεῖνων τὰ ὁποῖα ἀναφέρει εὐγνωμόνως ἡ νεωτέρα μας ἱστορία. Οὕτω μεταξύ τῶν συνενεγκόντων εἶναι ὁ Στυλιανὸς Λάσκαρης βέης, ἰατρός, ὁ κόμης Στέφανος Τζιτζίνιας, ὁ γενικὸς πρόξενος τῆς Ρωσσίας Γεώργιος Σιθίνης, ὁ Κωνσταντῖνος Νάτσιος, ὁ Ἰωάννης Ἴβος, ὁ Ἀντώνιος Ἀμπέτ, προὔχων καὶ μέγα δυνάμενος—κατὰ τὴν σημείωσιν—, ὁ Ἀνέστης Κοβάκης, ὁ Δημ. Κορτέσης, ὁ Γεώργιος Κεχροῆς, τῆς μεγάλης ἀλλ' ἐπιτα ἀτυχησῆς οἰκογενείας, ὁ πρωτοσύγκελλος Νικηφόρος, ὁ Λάμπρος Πατύχας, ὁ Ναοὺμ Θεοδώρου καὶ ἄλλοι.

Ἀπὸ τοῦ 1820 μέχρι τοῦ 1830 οἱ πατριαρχικοὶ κώδικες ἀναγράφουσιν ὀνόματα προϋχόντων Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων οἱ ἀπόγονοι ζῶσι σήμερον καὶ ἀποτελοῦσι τὴν ἰσχυροτέραν ζύμην τῆς ἐλληνικῆς παροικίας, τὰ ἐξῆς :

Χαράλαμπος Σπαθάρης, Ἰωάννης Δαβίδ, Γεώργιος Μινῶτος, Δημ. Κάσδαγλης, Ἰερώνυμος Σιβιτανίδης, Κωνσταντῖνος Μιχαηλίδης, ἔμπορος εἰς τὸ ἐσωτερικόν, πρόγονος τῶν τραπέζιτων Ἀλεξάνδρου καὶ Ἰωάννου Μιχαηλίδου, ὁ Κύπριος Χ. Λεβιαδιώτης, ὁ Σταματίος Πρώτος, οἱ ἀδελφοὶ Συναδινοί. πρόγονοι τῶν σημερινῶν Συναδινῶν, ἄνδρες διακρινόμενοι ἐπὶ πλούτῳ καὶ ἀγαθοεργίᾳ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ πατριωτικὰ τῶν αἰσθήματα, ὁ Ἡπειρώτης Πέτρος Σταύρου, οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Σεβαστόπουλοι, τῶν ὁποίων εἰς εἶχε καὶ τίτλον εὐγενείας, ὁ πολὺς ἰατρός καὶ φιλόσοφος Πέτρος Σουμαρίππας, ὁ Ἀλέξανδρος Ἀσλάν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατάγεται ἡ σημερινὴ μεγάλη καὶ ἰσχύουσα οἰκογένεια, ὁ Ἀθανάσιος Ῥηγατζηρός, ἐπίσης ἰσχύων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνὴρ καὶ πρόγονος ἰσχυρᾶς σημερινῆς οἰκογενείας, ὁ Βαπτιστῆς Βενεδούτσης, τοῦ ὁποίου ἀπόγονος εἶναι ὁ νῦν γραμματεὺς τῆς διοικήσεως Ἀλεξανδρείας, οἱ ἀδελφοὶ Χορτάτσηδες κρητικῆς καταγωγῆς καὶ ἔμποροι ἰσχυρότατοι τότε, ὁ Ἀθ. Λεγάτος, ὁ Χρῆστος Σινανός, πάππος τῶν σημερινῶν τραπέζιτων, ὁ Πέτρος Μάξιμος, ἐπίσης ὁ Παῦλος Δρανὲτ πασσᾶς, Κύπριος ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ταχέως ἀνυψωθείς διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης ἧς ἀπῆλαυνεν ἐκ μέρους τῶν ἡγεμόνων τῆς χώρας ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ συμβούλου τοῦ ἡγεμόνος καὶ πασσᾶ.

Ὁ Δρανὲτ πασσᾶς εἶναι μεταξὺ τῶν ζωντανωτέρων παραδειγμάτων τῆς φιλεργίας, τῆς προόδου, τῆς χρηστότητος καὶ τῆς ὀξυνοίας, ἀποθανὼν δὲ πρὸ ὀλίγων μόνον ἐτῶν ἐν βαθυτάτῳ γήρατι, ἀφῆκε κενὸν δυσαναπλήρωτον εἰς τὴν ἐλληνικὴν παροικίαν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἧς ἦτο εἰς τῶν κυριωτέρων μοχλῶν.

Ἐπίσης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀναφέρονται ὡς «μέγα δυνάμενοι» οἱ Κύπριοι Χρ. Σάββα, Λοῖζος Μιχαηλίδης, Γεώργιος Μωριδῆς καὶ Χρ. Παυλίδης.

Εἰς ἕτερον πρακτικὸν τῆς κοινότητος ἀναφέρεται διὰ πρώτην φοράν τὸ ὄνομα τοῦ Ἀναστασίου Ἀβέρωφ, ἀδελφοῦ τοῦ ἀλησιμονήτου μεγάλου εὐεργέτου, πλουσίου καὶ αὐτοῦ τότε καὶ ἰσχύοντος ἐμπόρου, τοῦ Μιχ. Πετροκοκκίνου, ἀδελφοῦ τοῦ ἐπίσης ἐν Ἀγγλίᾳ μεγάλου ἐμπόρου, καὶ τὸ τοῦ Ἀλ. Τραπάντζαλη.

Τότε τὸ πρῶτον ἀναφέρονται ἐπίσης τῆς εὐγενεστάτης οἰκογενείας Ἀδίπ διὰ τοῦ πρώτου αὐτῆς σημαίνοντος προπάτορος Γεωργίου Ἀδίπ, μιᾶς τῶν συμπαθεστάτων μορφῶν τῆς τότε κοινωνίας.

Ἄλλων ὀνόματα γνωστὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶναι τὸ τοῦ ὑπαλλήλου τῶν ἀνακτόρων τοῦ πασσᾶ Μάρκου Πρωτολιανοῦ, Κεφαλλήνος, τὸ τοῦ συμβούλου Καθηκούρη ἢ Σπανοῦ καὶ ἄλλων ὡς τῶν Πέτρου Κουτουφᾶ, Σταματίου Στίερ, Μάρκου Σαλλοῦμη, Βασιλ. Τσουριδου, Ῥήγα Ἰωαννίδου, Πέτρου Λαθερίου, Κων. Ἀθανασίου, Γεωργίου Σάββα καὶ τοῦ πρωθιερέως Μάρκου.

Εἰς τὸν κατάλογον τῶν τότε ἐξεχόντων προσώπων ἀναγράφεται καὶ τὸ τοῦ Κρητὸς καπετὰν Μανώλη, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ βιβλίον τῆς κοινότητος ἀναγράφεται «Καπετὰν Μανώλης ὁ στρατιωτικὸς».

Περὶ τοῦ Καπετὰν Μανώλη τούτου, ἀστυνομέοντος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ Ἰσμαήλ πασσᾶ, ἡ παράδοσις διηγεῖται ἀπίστευτα πράγματα, τὰ ὁποῖα συγκεντρούμενα θ' ἀποτελέσωσιν ἐν τῶν περιεργοτάτων κεφαλαίων τῆς νεωτέρας Αἰγυπτιακῆς ἱστορίας.

Ἦδη οἱ τρισχίλιοι ἐν Αἰγύπτῳ Ἕλληνες προαγόμενοι καθ' ἡμέραν ὑλικῶς καὶ καταλαμβάνοντες ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰς ὑψίστας τοῦ τόπου θέσεις χάρις εἰς τὴν ἔμφυτον ὀξυνοίαν καὶ τὴν χρηστότητά των, ἀπεφάσισαν νὰ προβῶσι καὶ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν ἀπαραιτήτων τινῶν ἀναγκῶν τῆς παροικίας, ἡ ὁποία ὠσημέραι ηὔξανεν καὶ ἐπληθύνετο.

Καὶ πρώτη ἀναφέρεται κοινοφελὴς πρᾶξις ὑπὸ τῶν χρονικῶν ἢ ἱδρυσις τοῦ νοσοκομείου τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ ὁποῖον ἔμελλεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον προικιζόμενον καὶ αὐξανόμενον νὰ καταστῇ ἐν τῶν ὠραιωτέρων καὶ μεγαλυτέρων τῆς Ἀνατολῆς. Τοῦ νοσοκομείου τούτου ἡ ἱδρυσις ὀφείλεται εἰς δύο φιλογενεῖς ἄνδρας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἰς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Θεόφιλον Παγκώσταν καὶ τὸν Θεόδωρον Τζιτζίνιαν.

Ὁ πρῶτος, εἰς τῶν διαπρεπεστέρων ἱεραρχῶν τῆς αἰγυπτιακῆς ἐκκλησίας, μεγάλως τιμώμενος καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μωχάμετ - Ἄλη, ὁ ὁποῖος διαρκούσης ἀκόμη τῆς ἐπαναστάσεως ἀπέστειλε καὶ τὸν ἐζήτησεν, ἐδώρησεν ἐκ τῶν κτημάτων τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου τὸ οἰκόπεδον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνηγέρθη τὸ νοσοκομεῖον. Τὴν δαπάνην τῆς ἀνεγέρσεως προέφερεν ὁ Τζιτζίνιαν, συνετηρεῖτο δὲ τὸ ἴδρυμα διὰ τῆς συνδρομῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων, εἰσφεροντῶν ἐτησίως ἀνάλογον τῆ περιουσίᾳ ἐκάστου ποσόν.

Ὁ δικηγόρος κ. Κυπριάδης, φιλοτίμως καταβαλὼν κόπους, συνήθροι-

σεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης πολυτίμους πληροφορίες, τὰς ὁποίας ἤδη ἔχω ὑπ' ὄψιν. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἡ δρᾶσις καὶ ἡ πρόοδος τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐν Αἰγύπτῳ καθίσταται καταφανεστέρα. Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ νοσοκομείου, τὸ ὁποῖον ἔγινεν ἡ πρώτη ἀφρηρία εὐγενῶν σκέψεων καὶ ἐθνικωτέρας καὶ κοινοφελεστέρας ἐνεργείας, χρονολογεῖται ἡ θαυμασία καὶ καταπλήσσοσα ἐπίδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Αἰγύπτου, ἐπίδοσις ἡ ὁποία ἀνήγαγε τὴν ἑλληνικὴν εἰς τὴν πρώτην καὶ ἐπίζηλον ἐκ τῶν ξένων ἐν τῇ γῶρᾳ τοῦ Νείλου παροικιῶν.

Ἐρὸς ἐνθουσιασμός κατέλαβε τοὺς ἀειμνήστους ἐκείνους ἄνδρας ἐπὶ τῇ ιδέᾳ τῆς ἐν κοινότητι πόθων συνεργασίας καὶ συγκεντρώσεως καὶ ταχέως τὸ νοσοκομεῖον, περιλαμβάνον κατ' ἀρχὰς μίαν αἰθουσαν καὶ δύο κοιτῶνας μετὰ δώδεκα κλινῶν, κηξήθη προστεθεισῶν δύο μικρῶν πτερυγῶν.

Ὡς ἄμεσος δὲ συνέπεια αὐτοῦ ἐπῆλθεν ἡ ἰδρυσις τοῦ σχολείου.

Τὸ σχολεῖον ἰδρύθη ὅπως καὶ τὸ νοσοκομεῖον κατ' ἀρχὰς προαιρετικῇ ἐπειτα δὲ ἐπιβεβλημένῃ εἰσφορᾷ πάντων τῶν Ἑλλήνων.

Διεσώθη μία ἐπιστολὴ τοῦ κόμητος Στεφάνου Τζιτζίνια πρὸς τὸν Ι. Σταματιᾶδην, δεικνύουσα τὸν τρόπον καθ' ὃν τότε ἐπεβάλλοντο οἱ ἄνθρωποι τῆς ἀξίας καὶ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ Τζιτζίνια.

«Φίλε ἀγαπητὲ Σταματιᾶδη,

» Ἐμαθα πῶς δὲν θέλεις νὰ συμμερισθῆς τὴν ἀπόφασίν μας εἰς τὸ νὰ ἰδρῦσωμεν σχολεῖον διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν Γραικῶν παιδιῶν τῶν ὁμοεθνῶν μας, προφασιζόμενος ὅτι δὲν εὐδοκίμησεν ἐφέτος ἡ ἐργασία σου καὶ ὅτι ἐζημιώθηκες πάμπολλα. Μὴ ἐπιθυμῶν νὰ φανῆ ὅτι Ἕλληνας καὶ σὺ δὲν ἠθέλησες νὰ συνεισφέρῃς εἰς ἔργον τόσον κοινοφελὲς καὶ ἐθνοφελὲς καὶ ἅγιον ἔβαλα διὰ λογαριασμόν σου γρ. αἰγυπτιακὰ 200 τὰ ὅποια ἕως αἰ ὑποθέσεις σου εὐδοκίμησούν μοῦ δίδεις. Σὲ εἰδοποιῶ καὶ τοῦτο ἔστω πρὸς γνώσιν σου ἐπειδὴ ἐγὼ δὲν ἐδήλωσα τὸ πῶς ἀρνῆθης, ἀλλὰ ἔγραψα μὲ τὸ ἴδιόν μου χέρι εἰς τὸν κατάλογον ὅταν μοῦ ἐπικρουσίασαν.

» Ἐχε εἰς τὸν νοῦν σου τὴν πατρίδα ὅταν σοῦ ζητοῦν χρήματα καὶ σκέψου ὅτι μὲ τὰ ὀλίγα σου γρόσια κάποτε σώζεται μία μεγάλως ἐθνωφελῆς ἰδέα».

Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην ὁ φιλόργυρος Σταματιᾶδης δὲν ἠδύνατο ν' ἀρνῆθῃ πλέον καὶ τὰ διακόσια γρόσια τοῦ Τζιτζίνια ἔφερον ἄλλα τετρακόσια τοῦ Σταματιᾶδου.

Τοιοτοτρόπως ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς διπλῆς φιλανθρωπικῆς ἐνεργείας τοῦ νοσοκομείου καὶ τοῦ σχολείου καὶ ἤρχισε πλέον ἡ ἑλληνικὴ

κοινότης παρισταμένη καὶ εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν καὶ τῶν ξένων, δρῶσα καὶ εὐεργητικῶς καὶ ἐθνικῶς ὑπὲρ τῶν ὁμοεθνῶν.

Ἀπὸ τοῦ 1843 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τριῶν φιλογενῶν ἀνδρῶν, τοῦ Τοσσίτσα, Στουρνάρα καὶ Τζιτζίνια καὶ ἀργότερον τοῦ κόμητος δ' Ἀναστάση ἐυσυστηματοποιήθη ἡ ἐθνικὴ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἑλληνικῆς παροικίας δρᾶσις.

Τότε τὸ πρῶτον συνῆλθον πάντες οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἰδρῦσωσιν ἑλληνικὴν κοινότητα, τῆς ὁποίας ὁ σκοπὸς ἦτο φιλανθρωπικός, κρύπτων ὅμως ἐν τῇ ξένη ὑπὸ τὴν φιλανθρωπειάν τὸ ἐθνικὸν συμφέρον. Πρόεδρος τῆς πρώτης ταύτης συνελεύσεως ἐξελέγη βοῆ ὁ πολυσέβαστος μοχλὸς τῆς κινήσεως πάσης ὁ Μιχαὴλ Τοσσίτσας, παρεκάθισαν δὲ ὡς σύμβουλοι οἱ τρεῖς ἄλλοι ἄνδρες ὧν τὰ ὀνόματα ἀνέφερον ἀνωτέρω. Ἡ συνέλευσις ἀπεφάσισε νὰ ὀνομάσῃ τὴν κοινότητα Γραικικὴν καὶ ἡ συνέλευσις κατανηλώθη εἰς σύνταξιν ὀργανισμοῦ τοῦ νοσοκομείου καὶ τοῦ σχολείου, ὀργανισμοῦ τοῦ ὁποίου ἕκαστον ἄρθρον διαπνέει ἡ μεγάλη τῆς ἐθνικότητος ἰδέα.

Τὰς τρεῖς ἀνωτέρας θέσεις τῆς ἐπιτροπῆς κατέλαβον ὁ Γ. πρόξενος τῆς Ἑλλάδος Μιχ. Τοσσίτσας, ὁ Γ. πρόξενος τοῦ Βελγίου κόμης Στέφανος Τζιτζίνιας καὶ ὁ Γ. πρόξενος τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας κόμης δ' Ἀναστάση.

Ἦδη μετὰ τὸν κανονισμόν τῶν ἀφορώντων εἰς τὸ νοσοκομεῖον καὶ τὸ σχολεῖον οἱ πόθοι ὄλων ἐστράφησαν εἰς τὴν ἰδρυσιν ἐκκλησίας μεγαλοπρεπεῦς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως εἰς μαρτύριον τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πλοῦτου τῆς παροικίας.

Πρὸς τοῦτο δι' ἐπιστολῆς τοῦ ὁ Μιχαὴλ Τοσσίτσας ἐκάλεσε τὴν 30 Μαΐου τοῦ 1844 τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Β. ἑλληνικοῦ προξενείου καὶ ὑπέβαλεν αὐτοῖς τὴν ἰδέαν καὶ τὰς πρώτας ἐνεργείας του.

Εἰς τὸ πρακτικόν, τὸ ὁποῖον ὑπέγραψαν οἱ συνελθόντες, ἀναγράφονται ὀνόματα σεβαστὰ καὶ σήμερον ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ τῆς Αἰγύπτου καὶ συμπληροῦντα οὕτως εἰπεῖν τὸ χρυσαῦν βιβλίον τῆς ἐκεῖ ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας.

Οὕτως ἀναφέρονται ὁ Ἀναστάσιος Καλλιγᾶς, ὁ Μάρκος Νικολοῦδης, ὁ Σοφοκλῆς Κωνσταντινίδης, ὁ Ε. Ῥηγᾶδης, ὁ Ι. Νεγρεπόντης, οἱ ἀδελφοὶ Γεωργαλᾶ, ὁ Ἀπ. Πρίγκος, ὁ Λάμπρος Γρούτας, ὁ Παναγ. Γερα-

λόπουλος, ὁ Λ. Λυγούνης, ὁ ἰατρός Ἀρμοστής, ὁ Πέτρος Καβάφας, οἱ ἀδελφοὶ Μάξιμοι, οἱ ἀδελφοὶ Κινδυνέοι, ὁ Κάζιρας, οἱ ἀδελφοὶ Γρόλλιοι, ὁ Κυριάκος Χριστοδούλου, ὁ Σκαναβᾶς, ὁ Φ. Μπερικέτης, ὁ Θωμᾶς Κιτριλλάκης, ὁ Γ. Ῥάλλης, ὁ σέρ Κωνστ. Ζερβουδάκης, ὁ Ι. Δημητρίου, ὁ Εὐθ. Ὁράτης, ὁ σέρ Τζῶν Ἀντωνιάδης, ὁ Κ. Πανταζέλος, ὁ Ι. Λύδης, ὁ Κ. Κλέσσης, ὁ Κ. Γῶγος, ὁ Μάρκος Μαῦρος, ὁ Θ. Ῥοδοκανάκης καὶ οἱ ἀδελφοὶ Τσοῦροι.

Ἐπίτροποι διὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ ἐξελέγησαν οἱ Ν. Τσάκαλος, Ἀθανάσιος Ῥήγα-Τζηρώ, Σταμ. Πρώιος, Μαργαρίτης Δημητρίου, Πέτρος Σταύρου καὶ Ι. Ἴβος, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ προβῶσιν εἰς εἰσπράξεις. Ὑπέγραψαν δὲ τὸ πρακτικὸν οἱ Μ. Τσοσίτσας, Ν. Τσάκαλης, Στ. Τζιτζινίας, Σταμ. Πρώιος, Δημ. Κουτσούκης, Ἐμ. Βλαχάκης, Αὐγ. Συναδινός, Πέτρος Σταύρου, Μ. Δημητρίου, Μ. Πετροκόκκινος, Ε. Σεβαστόπουλος, Ι. Συναδινός, Α. Μαυροκορδάτος, Ν. Παυλίδης, Π. Ἀντωνίου, Μεγάλος Καλογιάννη, Ἀλ. Καλογιάννη, Κ. Καλογιάννη.

Πρῶτος ἀνεγράφη εἰς τὸν κατάλογον τῶν εἰσφορῶν ὁ Πατριάρχης Ἱερόθεος προσενεγκῶν 14 χιλ. τάλληρα καὶ μέγα μέρος τοῦ ὑλικοῦ. Ἐπῆλθον ἔπειτα καὶ συνδρομαὶ τῶν ἄλλων, ἰδιαιτέρως μεγαλοπρεπῆς ἡ τοῦ Τσιτσινία, καὶ τὴν 1 Σεπτεμβρίου τοῦ 1847 κατετέθη ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ ὠραίου ναοῦ, ὁ ὁποῖος πρόκειται σήμερον περιφανὲς δεῖγμα τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἀκμῆς τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τούτου τὸ παράδειγμα τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἑλλήνων ἐκίνησε τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν καὶ τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἐλληνικῶν κοινοτήτων, καὶ ταχύτατα ἰδρύθησαν καὶ ἐκεῖ ἐκκλησίαι καὶ κοινότητες συντηροῦσαι σχολεῖα καὶ ἀγαθοεργὰ καταστήματα.

Τοιοῦτοτρόπως ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ ἐλληνικὸς κόσμος τῆς Αἰγύπτου κατῴρθωσε νὰ συγκεντρωθῆ καὶ νὰ ἐνισχυθῆ διὰ τῆς ἀλληλοβοηθείας, καὶ ἀπὸ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἐξῆλθον οἱ ἄνδρες διὰ τοὺς ὁποίους δίκαιον ἔχει νὰ καυχᾶται καὶ νὰ σεμνύνηται ὁ Ἑλληνισμὸς ὁλόκληρος.

Αὕτη εἶναι ἐν ὀλίγοις ἡ ἱστορία τοῦ νεωτέρου ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνισμοῦ.

Προσεπάθησα νὰ συγκεντρώσω ὅσον τὸ δυνατὸν πλείστας πληροφορίας περὶ ὄλων ἐκείνων τῶν εὐγενῶν καὶ γενναίων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι διέθεσαν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας τὰς ἐνεργείας των καὶ ἐχρησιμοποίησαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος των εἴτε τὴν μεγάλην αὐτῶν διανοητικὴν δύναμιν ἢ τὸν πλοῦτον τὸν ἰσχυρὸν ἢ τὴν εὐνοίαν τῶν ἡγεμόνων παρὰ τοῖς ὁποίοις ἔζησαν.

Γ. Β. ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΠΕΝΙΖΕΛΟΥ¹

Χειρόγραφον ἀπαρτιζόμενον ἐκ τριακοσίων περίπου σελίδων εἰς 4^{ον} ἡγόρασεν ἐπὶ τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως ὁ πρῶτος Γενικὸς Ἐφορὸς τῶν ἀρχαιοτήτων Κυριακὸς Πιπτάκης καὶ ἐπέδειξεν εἰς πολλοὺς τῶν παρ' ἡμῖν λογίων καὶ εἰς ἀλλοδαπούς, ἐν οἷς ὁ J. Ph. Fallmerayer, ὁ Γάλλος Buchon καὶ ὁ Χόφφ. Ὁ τίτλος τοῦ χειρογράφου ἦτο κατὰ μὲν τὸν Buchon (Nouvelles rech. t. I. p. 160) «Βιβλίον ἱστορικὸν περιέχον διαφόρους ἱστορίας, συγγραφὴν ὑπὸ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ Ἀνθίμου Ἀθηναίου, manuscrit sur papier du XVIII siècle», κατὰ δὲ τὸν Χόφφ «Βιβλίον ἱστορικὸν περιέχον διαφόρους ἱστορίας ἐσυγγράφη ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ Ἀνθίμου Ἀθηναίου 1614 Νοεμβρίου 20». Ὁ δὲ κάτοχος αὐτοῦ Κ. Πιπτάκης ἐδημοσίευσεν ἐλάχιστον μέρος ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημερίδι τοῦ ἔτους 1853, ὑποσχόμενος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν δημοσίευσιν, ἀλλὰ, καθόσον ἐγὼ γινώσκω, τοῦτο ἐγένετο ὑφ' ἑτέρου καὶ ὄχι ὑπὸ Πιπτάκη, καὶ μετὰ πολλῶν ἐτῶν παρέλευσιν.

Ἐν τούτοις εἶχεν ἐκδοθῆ ἐν Βενετίᾳ τῷ 1815 δίτομος ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας ὑπὸ ΒΥΚ, ΨΟ ΨΕΗΛΑ ΑΩΚΑ (Χρ. Περραιβοῦ) περιλαμβάνουσα ἀπὸ τῆς σελ. 95—177 τοῦ 6' τόμου Ἐπιτομὴν περὶ τῆς τῶν Ἀθηνῶν πολιτείας. Ἐν τῇ ἐπιτομῇ ἐδημοσιεύθησαν τότε τὸ πρῶτον πολῦτιμοι καὶ τέως ἀγνωστοὶ εἰδήσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐκδότης παρεσιώπη πόθεν αὐτὰς παρέλαβεν, ἐθεωρήθησαν προϊόντα ἰδίως αὐτοῦ ἐρεῦνης. Μετὰ παρέλευσιν ὁμοῦ τριῶν δεκαετηρίδων ὁ Ἀθηναῖος Διονύσιος Σουρμελῆς ἀπεκάλυψεν ἐν τῇ συντομωτάτῃ αὐτοῦ ἱστορικῇ πραγματείᾳ, ἧς ὁ τίτλος «Κατάστασις συνοπτικὴ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν²», ὅτι ὄχι ὁ Περραιβὸς

¹ Ἐκ τῆς πρὸς ἐκδοσιν ἐτοιμαζομένης «Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1400 μέχρι τοῦ 1800 μ. Χ.», περὶ ἧς ὄρα ἀγγελίαν ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ τοῦ 3^{ου} τεύχους τῆς «Ἀρμονίας». Σ. Σ.

² Ἐκδοσις γ' 1846 σελ. 72.

ἀλλ' ὁ *μακαρίτης*, ἐπὶ λέξει, διδάσκαλος Ἰωάννης Μπενιζέλος εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπιτομῆς ἐκείνης. Οὔτε αὐτὸς ὅμως οὔτε ἄλλος τις ἐξέφρασεν ὑπόνοιαν περὶ ταυτότητος τῆς ἐπιτομῆς καὶ τοῦ χειρογράφου τοῦ Ἀνθίμου. Ὁ δὲ Κ. Παππαρηγόπουλος, ἑνδεκα ἔτη βραδύτερον ἀντικρούων τὰς παραδοξολογίας τοῦ Φαλμεράυερ, παρετήρησεν ὅτι τὰ ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ Ἀνθίμου ἱστορούμενα γνωστὰ ἐγένοντο διὰ τῆς πρὸ 42 ἐτῶν ἐκδοθείσης ὑπὸ Περραιβοῦ ἐπιτομῆς τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας¹ ἀλλ' οὐδὲν περὶ συγγραφείως ἢ περὶ ταυτότητος σημειοῖ¹.

Ἐν ἔτει δὲ 1866 ἀρξάμενος τῶν περὶ Ἀθηνῶν μελετῶν μου καὶ γράφων πραγματεῖαν περὶ τῶν Ἀθηναϊκῶν σχολείων ἐπὶ τουρκοκρατίας², ἔδανείσθην χάριν μελέτης τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χρονικὸν τοῦ Ἀνθίμου παρὰ τοῦ ἱατροῦ Προκοπίου Πιττάκη, υἱοῦ τοῦ ἤδη πρὸ πολλοῦ ἀποβιώσαντος Γενικοῦ Ἐφόρου. Διεξεληθὼν δὲ τινὰς σελίδας, ἐξεπλάγην ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκῆτῳ ὁμοιότητι πρὸς τὴν Ἐπιτομὴν τοῦ Περραιβοῦ, ἀπὸ τῆς ὁποίας διέφερε μόνον κατὰ τινὰς παραλήψεις καὶ κατὰ τὸ λεκτικόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀντέγραψα μόνον τὰ παραλειφθέντα ὑπὸ τοῦ Περραιβοῦ χωρία καὶ ὁλόκληρον τὸ δεύτερον μέρος τὸ ἐν εἶδει ἡμερολογίου, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1754, ὑπὸ τὸν τίτλον Ἐφημερίδες, ἀντέγραψα δὲ τροχάδην καὶ οὐχὶ κατὰ λέξιν χάριν συντομίας, σκεφθεὶς ὅτι ἐν παντὶ χρόνῳ ἔδυνάμην νὰ ζητήσω τὸ χειρόγραφον παρὰ τοῦ Π. Πιττάκη καὶ λάβω ἀκριβέστερον ἀντίγραφον.

Μετὰ παρέλευσιν ἰκανοῦ χρόνου τῷ 1869 ὁ κ. Ἐπαμεινώνδας Σταματιᾶδης συνεξέδωκε μετὰ τῆς περὶ Καταλάνων πραγματείας αὐτοῦ καὶ τὸ πολυθρύλητον χρονικὸν τοῦ Ἀνθίμου, ὑπὸ τὸν τίτλον Ἐπίμετρον³. ἀλλ' ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ ἀνεκάλυψα ἀπροσδοκῆτως, παραβαλὼν πρὸς τὰς ἐμὰς σημειώσεις, πολλὰς παραλείψεις καὶ χρονολογικὰ λάθη ἄλλοια καὶ διάφορα τῶν ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Περραιβοῦ. Ἐζήτησα τότε παρὰ τοῦ Προκοπίου Πιττάκη τὸ χειρόγραφον, ἵνα παραβάλω αὐτὸ πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Σταματιᾶδου ἐκδοθέν, ἐκεῖνος δὲ μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα περιπλανηθὲν τελευταῖον ἀπώλετο. Ἐκτοτε ἀκατανόητον πρόκειται μοι τὸ διατί ὁ κ. Σταματιᾶδης, ἐκτὸς τῆς ἐν τῷ προοιμίῳ ὁμολογηθείσης ὑπ' αὐτοῦ παραλείψεως, ὡς δῆθεν περιττῆς, ἀπέκοψε καὶ

¹ Ἐν Πανδώρα Τόμ. Η', φυλλάδ. 173.

² Χρυσολίδος Τόμ. Δ' φυλλ. 86.

³ Οἱ Καταλάνοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀπὸ σελ. 267—327.

συνέτεμε χωρία τινὰ τοῦ χειρογράφου σπουδαιότατα. Μήτοι ἄρα γε τὸ δοθὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Π. Πιττάκη δὲν ἦτο αὐτὸ τὸ πρωτότυπον, ἀλλὰ κεκολωμένον τι ἀντίγραφον;

Ἐνθυμοῦμαι καλῶς ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐγὼ διεξῆλθον ἐν ἔτει 1866 ἦν οἷον περιέγραψεν αὐτὸ ὁ Κυριακὸς Πιττάκης ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι τοῦ ἔτους 1853 (φυλ. 33), περιεῖχε δὲ ἐν δυσὶ προσθέτοις φύλλοις καὶ τὰ ἄγνωστα δῆθεν ἱστορικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἰδὼν ἠπόρησα. διατί μάταιος κατεβλήθη κόπος πρὸς ἀντιγραφήν ποιήματος ἐκδοθέντος ἐν Βενετίᾳ τῷ 1681¹ ὑπὸ τὸν τίτλον «Θρῆνος τῆς περιφῆμου πόλεως Ἀθηνῶν».

Καὶ ταῦτα μὲν τότε, ἐν ἔτει δὲ 1889 ὁ κ. Δημ. Γ. Καμπούρογλου ἀνεδημοσίευσεν ἐν τοῖς Μνημείοις² τὰ τελευταῖα δύο κεφάλαια τοῦ Περραιβοῦ καὶ ἐκ τοῦ ἐπιμέτρου τοῦ Ἐπ. Σταματιᾶδου τὸ ἐπιγραφὴν φέρον «Ἐφημερίδες»· παραδόξως ὅμως, εἰς οὐδὲν λογιζάμενος τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Ἀθηναίου συμβολαιογράφου καὶ ἱστοριογράφου Δ. Σουρμελῆ, ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ὁποίου ἔζων εἰσέτι γέροντες Ἀθηναῖοι, γνωρίσαντες ἐκ τοῦ σύγγεγυς τὸν συμπατριώτην καὶ διδάσκαλον Ἰωάννην Μπενιζέλον καὶ γινῶσιν ἔχοντες πιθανώτατα τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ, φέροι εἰς τὸ μέσον καινοφανῆ ὄλως γνώμην, ὅτι δηλαδὴ συγγραφεὺς τοῦ ἱστορικοῦ ὑπομνήματος εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Περραιβός, ὅχι ὅμως ὁλοκλήρου, ἀλλὰ μέχρι τῶν Ἐφημερίδων, αὐταὶ δὲ ὅτι εἶναι ἔργον ἄλλου τινὸς ἀγνώστου Ἀθηναίου. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται, κατ' αὐτόν, ἐκ τοῦ ὅτι τοῦ Περραιβοῦ τὸ δημοσίευμα εἶναι δῆθεν πλήρες, ἐνῶ τὸ τοῦ Σταματιᾶδου Ἐπίμετρον ἔλλειπές. Λέγων ὅμως ταῦτα λησμονεῖ ὅτι αὐτὸς οὗτος, ἀπαντήσας μεγάλην τινὰ παρὰ τῷ Περραιβῷ παράλειψιν εἰς τὰ περὶ σχολείων, ἐσημείωσεν αὐτολεξεί τάδε «ἐν τῷ χειρογράφῳ Πιττάκη ἐκτενέστερον καὶ πληρέστερον ἐκτίθενται ταῦτα καὶ ἄλλα σχετικὰ πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐκπαίδευσιν». Σημειωτέον δ' ἐκ δευτέρου ὅτι τῶν ἐν τῷ Ἐπιμέτρῳ παραλείψων τὸν λόγον μόνον ὁ κ. Σταματιᾶδης γινώσκει, διότι, ἐπα-

¹ Ὁρα Κατάλογον Π. Βρετοῦ Μέρους 6' σ. 37. Τὸν θρῆνον τοῦτον ἀνεδημοσίευσεν ὁ κ. Δημ. Γ. Καμπούρογλου ἐν τῷ α' τόμ. τῶν Μνημείων τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων μετὰ τῆς παρακολουθήσεως τὸν Θρῆνον ἀποστροφῆς «πρὸς τοὺς ἐνδοξωτάτους καὶ πολυμαθεστάτους Ἀθηναίους, Ἀντώνιος ἱερεὺς ὁ Μπουμπούλης».

² Μνημ. τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων τόμ. α' σελ. 28—40 καὶ 99—131 καὶ Ἱστορίας τόμος α' σελ. 25 καὶ ἐπ.

ναλέγω, τὸ ὑπ' ἐμοῦ παραβληθὲν χειρόγραφον οὐ μόνον τὰ ἐν τῷ Ἐπιμέτρῳ παραλειφθέντα χωρία περιελάμβανεν, ἀλλὰ καὶ ἕτερα σπουδαίότατα, ἅτινα ἐλλείπουν ἐκ τῆς Ἐπιτομῆς τοῦ Περραιβοῦ.

Ὁ προσεκτικῶς διεξερχόμενος τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Σταματιάδου ἐκδοθὲν μέρος τοῦ χειρογράφου, τὸ περιλαμβάνον τὴν ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας περίοδον, πείθεται ἀδιστακτικῶς ὅτι ὁ γράψας ἐβίου ἐν Ἀθήναις καὶ ἦν μάλιστα διδάσκαλος· οὕτω φέρ' εἰπεῖν ἐν σελ. 271 (τοῦ Ἐπιμέτρου) σημειοῦται περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις σχολείων « . . . ὁ κύρ Ἀθανάσιος, ὃν μετὰ ἕξ ἔτη ἐκουσίως παραιτηθέντα ὑπὸ τοῦ γήρατος διαδέχεται ὁ νῦν Σχολάρχων κύρ Σαμουήλ Κουβελάνος » καὶ περαιτέρω, προκειμένου λόγου περὶ τῆς Σχολῆς τοῦ Ντέκα « : . . ὡς φαίνεται ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ *κειμένη εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Σχολῆς*. Ἡ οἰκοδομὴ ἐγένετο δι' ἐπιστασίας τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ κύρ Μιχαήλ Ντέκα, πρὸς τὸν ὅποιον εἶχε στείλη ἀπόλυτον ἐξουσίαν νὰ ἐξοδεύσῃ τὰ ὅσα ἤθελε χρειασθῶν εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν τοῦ κτιρίου ». Ἀπάσας ταύτας τὰς λεπτολογίας, περὶ ὧν μόνον οἱ ἐν Ἀθήναις ἐφρόντιζον, παραλείψας ἐπίτηδες ὁ Περραιβός, ὡς ἐπουσιώδεις καὶ σχολαστικὰς, κατωνόμασε μόνον τοὺς διδασκάλους καὶ οὐδὲν ἄλλο· ἐξ ἀπροσεξίας μάλιστα καὶ ἀγνοίας προσεκόλλησεν ἐν τέλει τοῦ καταλόγου τῶν διδασκάλων τῆς σχολῆς τοῦ Κοινοῦ ὀνόματα ἀνήκοντα εἰς τὴν ἐτέραν σχολὴν τὴν ὑπὸ τοῦ Ντέκα ἰδρυθεῖσαν, οὕτως ὥστε τὸν Κουβελάνον τελευταῖον σχολάρχην τῆς σχολῆς τοῦ Κοινοῦ διαδέχεται ὁ πρὸ τεσσαράκοντα καὶ πέντε ἐτῶν ἀποθανὼν Βησσαρίων Ροῦφος, πρῶτος διδάσκαλος τῆς Σχολῆς τοῦ Ντέκα. Ἐνῶ δὲ τοιαῦτα συνοπτικῶς καὶ ἀπροσέκτως σκιαγραφεῖ ὁ Περραιβός, ὁ καθαυτὸς συγγραφεὺς τοῦ Ἐπιμέτρου ἐκτείνεται μετὰ περισσῆς ἀκριβείας, πάντα λεπτομερῶς καταγράφων τὰ τῆς σχολῆς, ἐν ἧ καὶ αὐτὸς ἐδιδάσκετο καὶ κατόπιν ἐδίδασκεν, ὀρίζων ἐν ἄλλοις καὶ ποῦ αὐτῆς ἐκεῖτο ἡ διαθήκη τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς σχολῆς Ντέκα.

Ὁ Περραιβός λοιπὸν προδήλως, περιελθόντος εἰς χεῖρας αὐτοῦ τοῦ χειρογράφου τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀνθίμου ἴσως ἐν Κερκύρῃ, ὅπου κατόπιν ἠγόρασεν αὐτὸ ὁ Κ. Πιττάκης, ἀντέγραψεν ὅσα ἐθεώρησεν ἄξια λόγου καὶ ἱκανὰ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ· μεταβαλὼν δὲ καὶ ἀφομοιώσας τὸ λεκτικὸν πρὸς τὴν ἐπιλοιπὸν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας, ἐπέγραψεν « *Ἐπιτομὴ* περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας ». Ὡστε ἀδικεῖ τὸν γνήσιον συγγραφεὰ ὁ κ. Καμπόρογλος, ἀποδίδων εἰς τὸν σφετερισθέντα ἄλλοτρίους κόπους Περραιβὸν τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον καὶ

ἐκδίδων καταδικαστικὴν ἀπόφασιν ἀμετάκλητον, καθ' ἣν « ἡ περὶ Ἀθηναίων χρονογραφία ἢ ὑπὸ Σταματιάδου ἐκδοθεῖσα ἐν ἐπιμέτρῳ μέχρι τοῦ τέλους αὐτῆς καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ἐφημερίδων δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἱστορικὴ πηγὴ ». Ἄλλ' ὁ κ. Καμπόρογλος δὲν ἀποδέχεται οὐδὲ ὅτι αἱ κατὰ σειράν ἀκολουθοῦσαι ἐν τῷ κειμένῳ Ἐφημερίδες συνετάχθησαν ὑπὸ τοῦ γράψαντος καὶ τὸ πρῶτον μέρος, τὸ περιλαμβάνον τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη καταστροφῆς, ἀλλ' ὅτι ἄλλος ἔγραψε τὸ πρῶτον μέρος καὶ ἄλλος τὸ δεύτερον. Ἐνῶ ἐπιμελῶς ἐξεταζομένου τοῦ κειμένου καὶ παραβαλλομένων τῶν δύο μερῶν πρὸς ἄλληλα, καταφαίνεται ἐναργῶς ὁμοιότης καὶ κατὰ τὴν ὑφὴν τοῦ λόγου καὶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς φράσεως, καὶ οὐδεμίαν ἐναπομένει ἀμφιβολία ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς διδάσκαλος, ἀφοῦ ἐξιστόρησε τὰ πρὸ αὐτοῦ γεγονότα συνοπτικῶς ἐξ ἄλλοτρίων πηγῶν, ἐνδιατρίψας μόνον εἰς τὰ περὶ σχολείων, τὰ ὅποια ἐγίνωσκε κατὰ βάθος, ἐξηκολούθησε δὲ κατόπιν τὰ μετὰ τὸν Μοροζίνη, ἐπισυνάψας καὶ κατάλογον τῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀρχιερέων, καταλήγει εἰς τὸ ἔτος 1754. Ἐντεῦθεν ὅσας εἰδήσεις εἶχε λάβει, τὰς μὲν παλαιότερας ἐκ σημειωμάτων καὶ ἄλλων πληροφοριῶν, τὰς δὲ νεωτέρας ἐξ ἰδίου ἴσως ἡμερολογίου, κατέστρωσε χρονολογικῶς ὑπὸ τὸν τίτλον « Ἐφημερίδες ».

Καὶ ὅτι μὲν ὁ γράψας ἦν διδάσκαλος καὶ ὄχι ὁ Περραιβός, φανερὸν καθίσταται καὶ ἐκ τῶν πικρῶν παραπόνων περὶ τῆς καθυστερήσεως τῶν διδασκαλικῶν μισθῶν « . . . ἔκαμε τοὺς δυστυχεῖς αὐτῆς διδασκάλους νὰ κοπιᾶζον εἰς τὸ ἔργον τους δύο ὀλοκλήρους χρόνους χωρὶς νὰ λάβουν οὐδὲ ὀβολὸν καὶ εἶναι εἰς κίνδυνον νὰ κλείσουν καὶ τὰ δύο σχολεῖα. Οἱ διδάσκαλοι, μὲ ὄλον ὀποῦ ἐνδεεῖς, δὲν παύουσιν ἄχρι τῆς σήμερον τῆς διδασκαλίας καὶ παραδόσεως τῶν μαθημάτων, ἐλπίζοντες εἰς τὸ ἄπειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ μήπως ὁ νέος κυριάρχης τῆς Βενετίας ἤθελε βάλει εἰς τὴν προτέραν τάξιν καὶ ἀκολουθίαν ἐκεῖνα τὰ λάσσα, ἢ τέλος πάντων μήπως καὶ οἱ *συμπατριῶται* . . . ». Ὅτι δὲ εἶναι ὁ Ἀθηναῖος διδάσκαλος Ἰωάννης Μπενιζέλος ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς· ἐν σελ. 272 σημειοῦται « καὶ ἀντικατέστη ὁ ἤδη σχολάρχων κύρ Ἰωάννης Μπενιζέλος Ἀθηναῖος, μαθητεύσας καὶ αὐτὸς παρὰ τε τῷ μακαρίτῃ Βησσαρίωνι καὶ τῷ κύρ Ἀθανασίῳ καὶ Δημητρίῳ », ἐν δὲ σελ. 283 « ἀπέ-

¹ Ἰστ. Καμπ. ἐνθ' ἄνωτέρω.

θανεν ὁ ἱεροδιδάσκαλος κύρ Βησσαρίων . . ὑποκάτω εἰς αὐτὸν ἐπαιδευθῆναι καὶ ἐγὼ τὰ γραμματικά», ἐν σελ. 292 «εἰς τὰς 26 τοῦ Αὐγούστου διεδέχθη τὴν σχολὴν τοῦ Ντέκα ὁ Ἰωάννης Μπενιζέλος», ἐν σελ. 294 «τὸν σοφολογιώτατον διδάσκαλον κύρ Δημήτριον Βόδα Ἰωαννίτην. . ὑποκάτω εἰς αὐτὸν ἤκουσα καὶ ἐγὼ τὴν λογικὴν τοῦ Κορυθαλέως¹».

Ἄν καὶ φαίνονται ἱκανὰ τὰ ἀνωτέρω πρὸς πίστωσιν ὅτι ὁ Ἰω. Μπενιζέλος καὶ ὁ χρονογράφος δὲν εἶναι δύο ἀλλ' ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, οὐχ ἦττον ἀσφαλεστάτην περὶ τούτου ἀπόδειξιν παρέχει ἡμῖν ἡ ἰδιόχειρος ἐπιστολὴ τοῦ Ἰω. Μπενιζέλου ἀποσταλείσα τῷ 1798 πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων καὶ δημοσιευθεῖσα κατ' εὐτυχή σύμπτωσιν ἐν τοῖς Μνημείοις τοῦ κ. Δ. Καμπούρογλου ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Ι. Γεδεῶνος². Μία περικοπὴ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εἶναι ἀπαράλλακτος πρὸς τὴν ἐν τῷ χρονικῷ τοῦ Ἀνθίμου θρηνηθῆσαν ὑπὲρ τῶν σχολείων καὶ τῶν διδασκάλων.

Ἴδου ἡ περικοπὴ τῆς ἐπιστολῆς: «Ἐγὼ τοιγαροῦν, Μακαριώτατε δέσποτα, εὐρίσκομαι ἓνας παραμικρὸς διδάσκαλος τῆς ἐν Ἀθήναις, πατρίδι μου, ἑλληνικῆς σχολῆς, ἣτις ἦτον συστημένη καὶ προικισμένη παρὰ τινος Ἰωάννου Ντέκα Ἀθηναίου, ὅπου εἶχεν ἀποθέσει ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων εἰς τὴν Τζέκαν τῆς Βενετίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐστέλλετο κατ' ἔτος ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου, δουκάτα διακόσια· ἐξ αὐτοῦ λοιπὸν τοῦ ἐτησίου μισθοῦ, ἀγκαλὰ καὶ ὀλίγου εἰς ἄνθρωπον μὲ φιλίαν ὡσὰν ἐμένα, πλὴν ποιούμενος τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν, διηγὸν τὸν βίον ἐν λιτότητι καὶ εὐτελείᾳ καὶ ἠρκούμην εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν μὴ ἐνοχλῶν τῶν φίλων τινί· ἀλλ' ἡ τῶν Γάλλων πυρκαϊὰ, ποῦ μὲ πολὺ μέρος τῆς Ἰταλίας κατέκαυσε καὶ τὴν εἰς δεκατέσσαρας

¹ Ὁ Δημήτριος Βόδας ἐν σελ. 272 ὀνομάζεται ἀπλῶς Δημήτριος, διότι τότε οἱ διδάσκαλοι ἐκαλοῦντο διὰ μόνων τῶν κυρίων ὀνομάτων· οὕτω καὶ κύρ Ἀθανάσιος ἐννοεῖ τὸν Ἀθανάσιον Μπουσόπουλον τὸν Πελοποννήσιον. Ἐὰν μὴ φανῆ δὲ παράξενον ὅτι ὁ Ἰω. Μπενιζέλος, ἤδη διδάσκαλος ἀπὸ τριετίας ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Ντέκα, ἠκροᾶτο καὶ τοῦ Δημητρίου Βόδα, προσκληθέντος τότε ὡς διδασκάλου εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Κοινοῦ, διότι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἦσαν μετριάφρονες καὶ δὲν ἐθεώρουν ταπεινωτικὸν τὸ διδάσκεισθαι ὑπὸ τῶν σφωτέρων· καὶ πρὸ αὐτοῦ ὄχι ἀπλοῦς διδάσκαλος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Μητροπολίτης Ἀνθίμος «δὲν ἤσχύνετο, γράφει ὁ Μπενιζέλος ἐν ταῖς ἐφημερίσιν, ἀρχιερεὺς ὢν νὰ μαθητεύσῃ ὑπὸ τῶν διδασκάλων κύρ Παῖσιφ καὶ τῶν κύρ Κοσμᾶ».

² Μν. Καμ. 6' σ. 330.

αἰῶνας ἀνεπηρέαστον διαμείνας λαμπρὰν καὶ περίφημον Ἀριστοκρατίαν τῶν Ἑνετῶν, κατέλαβεν ἕως τῶν ἐσχατιῶν τῆς Ἀτικῆς κάμει τὸν τρισάθλιον καὶ μὲ κατέκαυσε ἐξ ὀλοκλήρου!».

Ἴδου καὶ τὸ χωρίον τοῦ Ἐπιμέτρου: «. . . Ἀλλὰ φεῦ, τοῦ μεγέθους τῆς συμφορᾶς! ἡ θεὸς παραχωρήσει καὶ κρίμασιν οἷς οἶδεν ἢ πάνσοφος αὐτοῦ πρόνοια καὶ βουλή, παρὰ τῶν λαοπλάνων καὶ ἀθέων Γάλλων ἐπισυμβᾶσα καταστροφή καὶ ὄλης μὲν τῆς Ἰταλίας, περισσοτέρως δὲ καὶ ἀπροσδοκῆτως, καὶ πάνυ ἐλεεινῶς τῆς ἐπὶ δεκατέσσαρας αἰῶνας ἀνεπάφρον καὶ ἀδιασείστου περικλειοῦς ἐκείνης ἀριστοκρατίας τῶν Οὐνετεῶν, φθάσασα οἷα τις λαίλαψ καὶ ἐριννὺς καταχθόνιος καὶ ἕως εἰς τὰς ἐσχατίας τῆς πτωχῆς ἡμῶν Ἀτικῆς, ἔκαμε τοὺς δυστυχεῖς αὐτῆς διδασκάλους κτλ. . .».

Ἡ αὐτὴ ἔννοια καὶ αἱ αὐταὶ λέξεις ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀναντιρρήτως ἐξῆλθον κεφαλῆς, τῆς τοῦ Ἰωάννου Μπενιζέλου, ὅστις φοβούμενος πιθανὸν τοὺς Τούρκους, ἀπέκρυψε τ' ἀληθὲς αὐτοῦ ὄνομα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἀνθίμος· ὁ δὲ Περραιθὸς εὐρών τὸ χειρόγραφον ἐν Κερκύρα, ἀντέγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν, ὅσα ἐθεώρησεν ἄξια λόγου, ἐν παραρτήματι τῆς ἱστορίας Σουλίου καὶ Πάργας. Καὶ δὲν ἐτόλμησε μὲν νὰ παρουσιάσῃ ὡς ἴδιον ἔργον τὴν Ἐπιτομὴν τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας, ἀπέφυγεν ὁμοίως ἐπιτηδεῖως νὰ ὀνομάσῃ τὸν συγγραφέα (τὸν ὁποῖον ἴσως καὶ ἠγνόει), προτάξας τὰ ἄοριστα ταῦτα: «Ἐπειδὴ καὶ τὴν τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας ἱστορίαν συνέγραψα, στοχάζομαι νὰ μὴν εἶναι περιττὴ καὶ ἡ παρούσα βραχεῖα ἐπιτομὴ περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας». Ἀλλ' ὁ Διονύσιος Σουρμελῆς ὁ Ἀθηναῖος ἐγίνωσκε τὸν ἀληθῆ συγγραφέα, μαθὼν τοῦτο ἐκ τῶν πρεσβυτέρων Ἀθηναίων τῶν προσωπικῶς γνωρισάντων τὸν διδάσκαλον Μπενιζέλον, ὅθεν καὶ ἀνεκδοκίμως ἐδήλωσε τοῦτο ἐν τῇ συνοπτικῇ αὐτοῦ περὶ Ἀθηναίων πραγματείας οὕτως: «Ἀπὸ δὲ τοῦ 1690 μέχρι τοῦ 1754 ἔζων οἱ Ἀθηναῖοι ἐν ἡσυχίᾳ, πολιτευόμενοι κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον, ὡς διαλαμβάνει τὸ ὑπόμνημα τοῦ μακαρίτου διδασκάλου Ἰω. Μπενιζέλου, ἀνδρὸς σοφοῦ καὶ ἀρετῆς σπανίας». Ἐν ὑποσημειώσει δὲ προσέθηκεν: «Ὁ Χριστόφορος Περραιθὸς ἐξέδωκε τοῦτο κατὰ συνέπειαν τῆς περὶ Σουλίου καὶ Πάργας ἱστορίας του, μὴ φανερώσας ὁμοίως τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως». Ἀλλὰ καὶ ὁ Σουρμελῆς παραδόξως δὲν εἶδε τὸ παρὰ τῶν Πιττάκη χειρόγραφον καὶ διὰ τοῦτο ἐδημοσίευσεν περικοπὴν τινὰ ἐκ τοῦ Περραιθοῦ ἐλλειπῆ ὡς εἶχε, διορθώσας μόνον ἐνιαχοῦ τὸ λεκτικόν· φαίνεται, ὅτι ὁ κ. Πιττάκης, ἐπιθυμῶν

αὐτὸς νὰ ἐκδώσῃ πρῶτος τὸ χειρόγραφον, ἠρνήθη τοῦτο εἰς τὸν Σουρμελῆ, ἐξ οὗ καὶ μῆνις ἐπηκολούθησε καὶ καταφορὰ κατὰ τοῦ συμπατριώτου Πιττάκη.

Ἐξέφρασα ἤδη τὴν ὑπόνοιαν ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Σταματιάδου δημοσιευθὲν Ἐπίμετρον ἐλήφθη ἐξ ἀντιγράφου, ἐν ᾧ μεταξὺ ἄλλων ἠλλοιώθη καὶ τὸ ὄνομα Μπενιζέλος εἰς Βενιζέλος, ὅπερ οὐδαμοῦ τοῦ χειρογράφου ἀπαντᾷ. Ἀσυγκρίτως ὁμοῦ σπουδαιότεραί εἰσιν αἱ παραλείψεις παρὰ τε τῷ Περραιβῷ καὶ τῷ Σταματιάδῃ, αἵτινες εὐτυχῶς συμπληροῦνται ἐκ τῶν ἐμῶν σημειώσεων. Ἐκ δὲ τῶν συμπληρουμένων τούτων χωρίων, τὰ ὁποῖα ἐκ τοῦ γνησίου χειρογράφου ἀντέγραψα, τηρήσας ἀκεραίαν καὶ ἀλώβητον τὴν ἔνοιαν, μαυθάνομεν γεγονότα ὅλως ἄγνωστα, συμπληροῦντα καὶ διαφωτίζοντα πολλὰ τῆς Ἀθηναϊκῆς ἱστορίας σκοτεινὰ καὶ ἀτελῆ.

Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ὁ μὲν Σταματιάδης ἀπέκοψε τὸ κείμενον ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς ἀπαντήσεως τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Ἀπδουᾶ πασᾶν, ἀπὸ τῆς λέξεως ὑπομονή (ἐπίμετρον σ. 281 5. 7), ὁ δὲ Περραιβὸς ἐξηκολούθησε μέχρι τέλους τῆς σελ. 174, ἐνῶ κατὰ τὴν ἐμὴν συμπλήρωσιν ἔπεται διήγησις ἐπεισοδίου περιεργοτάτου, ἐν ᾧ βλέπομεν γεγονὸς πρωτοφανῆς καὶ πρωτάρχουστον ἐπὶ τουρκοκρατίας, χριστιανὸν δῆλα δὴ διοριζόμενον παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου βοιβόδαν μετὰ δικαιοδοσίας Ζαμπίτ, ἐν πόλει κατοικοῦμένη ὑπὸ χιλιάδων Τούρκων. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναγράφονται ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ τὰ ὀνόματα τῶν πρώτων μετὰ τὸν Μοροζίνην ἀρχιερέων καὶ πολλὰ βιογραφικὰ σημειώματα περὶ τούτων. Ὁ Περραιβὸς παρέλειψε προσέτι τὰ ἀπὸ τῆς σελ. 175 καὶ τῶν λέξεων «τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως», ἔνθα ὁ Μπενιζέλος καταλέγει τὰς οἰκογενεῖας ἐξ ὧν συνήθως ἐξελέγοντο οἱ δημογέροντες καὶ ἐκθέτει τίνι τρόπῳ ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ κατετάχθη καὶ τις νήλυς ἐκ Θεσσαλίας. Παρέλειψε δὲ τελευταῖον ἐν σελ. 177 καὶ ἀπὸ τοῦ στ. 9 τινὰς τῶν πόρων τοῦ Κοινοῦ.

Ταῦτα ἐν συντόμῳ σήμερον, ἐξ ὧν διαφωτίζεται, νομίζω, ἐπαρκῶς τὸ τέως σκοτεινὸν ζήτημα περὶ τοῦ τίς ὁ γνήσιος συγγραφεὺς τοῦ παρὰ τῷ Πιττάκῃ χειρογράφου· καὶ αἴρεται μὲν ἐκ τοῦ μέσου πᾶσα ἀφορμὴ πρὸς περαιτέρω συζήτησιν, ἀποκαθίσταται δὲ καὶ ἡ ὑπόληψις τοῦ δεινῶς συκοφαντηθέντος ὑπὸ τοῦ Χόπφ καὶ ἄλλων Κυριακοῦ Πιττάκη, τοῦ πολλὰ μοχθήσαντος ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ πρώτου ἀναδιφροῦ τῆς νεωτέρας ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν.

Θ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ¹

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Προκήρυξις.

Πρόσθετον τῇ 29 Ἰουνίου 1822.

Κάμομεν γνωστὸν εἰς ὅλους, ὅτι οἱ πολεμικοὶ ἀξιωματικοὶ ὅποταν ἐμβαίνουν εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ ἐπαγγέλματα τοῦ Ἔθνους, γάνουν ἀμέσως τὰ πολεμικὰ τῶν ἀξιώματα· τὴν πατένταν τῶν ἠμποροῦν νὰ βαστοῦν διὰ μίαν μόνην ἀπόδειξιν ὅτι ἐδούλευσαν καὶ εἰς τὴν πολεμικὴν τοῦ Ἔθνους δούλευσιν, ἀλλὰ εἰς τὰ γράμματα ὅπου θέλουν ἀπογράψῃ κατὰ τὸ ἐπάγγελμά των δὲν ἠμποροῦν νὰ γράφουν τὸν τίτλον των. Πρὸς τούτοις οἱ νόμοι ἐμποδίζουν εἰς τοὺς πολεμικοὺς ἀξιωματικοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐμβαίνουν εἰς τὰ πολιτικὰ ἐπαγγέλματα, ἐν ὅσῳ θέλει βαστάξῃ οὗτος ὁ ὑπὲρ θρησκείας καὶ ἐλευθερίας ἱερὸς πόλεμος, μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὁποῖου καθ' εἰς εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν σεβαστὴν Βουλὴν εἰς τὸ νὰ παραιτήσῃ τὸ ἐπάγγελμά του, καὶ τότε ἠμπορεῖ νὰ ζητήσῃ διὰ νὰ ἔμβῃ εἰς ὅποιανδήποτε ἄλλην δούλευσιν ἢ ἐπάγγελμα. Οὕτω προστάζουν οἱ ἱεροὶ νόμοι τοῦ Ἔθνους καὶ οὕτω νὰ γίνῃ γνωστὸν τοῖς πᾶσιν ἐξ ἀποφάσεως.

Ὁ Γενικὸς Ἐπαρχος τῆς Κρήτης

(Τ. Σ.)

ΜΙΧΑΗΛ ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΑΦΕΝΤΟΥΛΙΕΦ

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ἐφήμερος Διαταγή.

Πατριῶται! Διὲ νὰ καταζαλίσωμεν τὸν τύραννον ἐχθρὸν καὶ νὰ τὸν κίωμεν νὰ ἀνατρέψῃ κάθε σχέδιον τῶν μιαρῶν σκοπῶν του, ἀπεφασίσαμεν νὰ τὸν

¹ Ὁ κ. Ι. Βλαχογιάννης ἀσχολούμενος ἀπὸ μακροῦ εἰς τὴν περισυλλογὴν ἐπισήμων ἐγγράφων ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τῆς πρώτης μοναρχικῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος, κατήρτισε συλλογὴν πολυτιμοτάτην τοιοῦτων ἐγγράφων εἰς πολλὰς ἀνερχομένων χιλιάδας. Ἐξ αὐτῶν ἰδίαν σειρὰν ἀποτελοῦσι τ' ἀφορῶντα εἰς τὴν ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸν ἀγῶνα ἐλληνικὴν διοίκησιν, κέκτηνται δ' οὐ μικρὰν ἱστορικὴν σπουδαιότητα. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἀρχόμεθα ἀπὸ τοῦδε νὰ δημοσιεύωμεν κατ' ἐκλογὴν τὰ σπουδαιότερα, παρέχοντες οὕτω μικρὰν συμβολὴν εἰς τὸν ἐπιχειρήσοντά ποτε λεπτομερέστερον ἢ μέχρι τοῦδε νὰ μελετήσῃ τὸν ἐν Κρήτῃ ἀγῶνα κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν.

κτυπήσωμεν με τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ Σέλινον, καθὼς τοῦτο σᾶς προεγράψαμεν καὶ σᾶς εἰδοποιήσαμεν. Ὅθεν ὅσοι πιστεύετε εἰς Χριστὸν καὶ ποθεῖτε τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος, τρέξατε τώρα εἰς αὐτὴν τὴν σωτήριον ἐκστρατείαν καὶ δεῖξατε τὴν γενναϊότητά σας καὶ τὸ ὅτι εἰσθε ἄξιοι νὰ ὀνομάζεσθε ἀπόγονοι τῶν ἐλευθέρων ἐκείνων ἀοιδίμων ἡρώων Ἑλλήνων Καὶ ἰδοὺ καὶ ἡμεῖς ἀποφασίζομεν πάλιν νὰ ἔλθωμεν διὰ θαλάσσης με ἄλλα τρία κατὰκτα, διὰ νὰ τοὺς κατατρομάξωμεν ἀπὸ κάθε μέρος, καὶ ἐλπίζομεν ἐὰν τρέξετε προθύμως καὶ με γενναϊότητα, ὅτι ἡ νίκη εἶναι ἐδική μας. Στοχασθῆτε καὶ σεῖς μόνοι καὶ τὴν ἀπόλαυσιν ὅπου θέλει ἔχετε.

Ἐν Σφακίῳ τῇ 27 Αὐγούστου 1822.

Ὁ Γενικὸς Ἐπαρχος τῆς Κρήτης

M. ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΑΦΕΝΤΟΥΛΙΕΦ

Πρὸς τοὺς κυρίους φροντιστὰς τῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεων.

Δὲν ἔλειψα νὰ σᾶς φανερώσω καὶ διὰ τοῦ παρόντος μου ὅτι σήμερον ἐμάχευσα ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας, τῶν ὁποίων ἐδιάρθασα τὸν διοργανισμὸν τοῦ συστήματος καὶ τοὺς ἐδιόρισα νὰ εὔρουν τοὺς πλέον ἀξιωτέρους δημογέροντας καὶ νὰ τοὺς στείλουν τὴν δευτέραν σὺν Θεῷ ὅπου νὰ εὔρωμεν καὶ τοὺς ἐπιστάτας τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τ' ἐκείνους με τὴν ἐκλογὴν τῶν πλειοτέρων καπεταναίων καὶ προσετῶν καὶ τῶν λοιπῶν κατοίκων. Ὅθεν καὶ μετὰ τὴν τελείωσιν τούτων θέλω σᾶς φανερώσῃ πάλιν εὐθύς καὶ μὲνω εἰς τὴν προσταγὰς σας διὰ πάντα ὡς ἀδελφός

τῇ 3 Ἰουλίου 1823 ἐν Μοντηές.

Ἐπαρχος Κυδωνίας

ΑΝΔΡΕΑΣ ΦΑΣΟΥΛΗΣ